

SLUŽBENI VJESNIK

Broj 1/2009.

BISKUPIJA
MOSTARSKO-DUVANJSKE
I TREBINJSKO-MRKANSKE

SLUŽBENI VJESNIK

Biskupijâ
Mostarsko-duvanjske i
Trebinjsko-mrkanske

Nakladnik

Biskupski ordinarijat Mostar
Ulica nadbiskupa Čule b.b., 88000 Mostar

Glavni urednik

Don Ante Luburić
kancelar

Odgovorni urednik

Msgr. Srećko Majić
generalni vikar

Grafička obrada

Crkva na kamenu

Tisak

Suton, Široki Brijeg

Slika na naslovnici

Katedrala i Biskupski ordinarijat u Mostaru

Slika na zadnjoj korici

Katedrala u Trebinju

SADRŽAJ

U čemu je, po sv. Pavlu, kršćansko-svećenička zrelost?	5
I. DOKUMENTI SVETE STOLICE	7
Poruka pape Benedikta XVI. za korizmu 2009.	8
Poruka pape Benedikta XVI. za 43. svjetski dan sredstava društvene komunikacije	10
Pismo pape Benedikta XVI. biskupima Katoličke Crkve	12
O napatku <i>Dignitas personae</i>	15
Pismo kard. Leonarda Sandrija kard. Vinku Puljiću	20
Kongregacija za Istočne Crkve	21
Kustodija Svete zemlje	22
Pozdrav apostolskoga nuncija u BiH nadbiskupa Alessandra D’Errica	24
Vinculum unitatis et caritatis	25
II. BISKUPSKA KONFERENCIJA BOSNE I HERCEGOVINE	27
Priopćenje s 45. redovnog zasjedanja Biskupske konferencije BiH	28
Osnovna načela unutrašnjeg uređenja u crkvama	29
III. MOSTARSKO-DUVANJSKA I TREBINJSKO-MRKANSKA BISKUPIJA	37
“Godina svetoga Pavla” - Na brodu sa svetim Pavlom	38
Nevesinje: Mozaik u čast Savlova obraćenja	40
Propovijed generalnoga vikara u Nevesinju	41
DEKRETI, IMENOVANJA, RAZRJEŠENJA, ODOBRENJA	43
ŽUPNIČKA IZVJEŠĆA	43
Župni ured Kongora	44
Župni ured Rotimlja i Stjepan Krst	46
GODIŠNJI IZVJEŠTAJI	47
“Crkva na kamenu”, 2008.	47
Biskupijski caritas, 2008.	48
Bolnička kapelanija u Mostaru, 2008.	53
Katehetski ured, 2008.	54
Teološki institut Mostar (TIM)	56
O misijskoj djelatnosti u hercegovačkim biskupijama	59
KIUMOVE VIJESTI	62
Jablanica: BLAGOSLOV NOVE ŽUPNE KUĆE	62
Čeljevo: POHOD TASOVIĆIMA, FILIJALI ČELJEVA	63
Mostar: SUSRET SVEĆENIČKIH KANDIDATA S BISKUPOM	63
Mostar: BOGOJAVLJENJE, 2009.	64
Stolac: AKOLITAT DVOJICI BOGOSLOVA	65

BISKUPOVE HOMILIJE	65
Na čapljinskom gradilištu na Drugu nedjelju Došašća, 2008.	65
U mostarskoj katedrali Božićna Polnočka, 2008.	67
U mostarskoj katedrali Svijećnica, 2. veljače 2009.	69
DEKRET <i>ROMANIS PONTIFICIBUS</i>	71
Na blagoslovu temelja karitativno-pastoralnog objekta Čapljina, 7. prosinca 2008.	71
Odgovor na poluistine i neistine o događajima u Čapljini	72
MEĐUGORSKI FENOMEN	74
Dobronamjernima na znanje i ravnanje	74
Biskupovo pismo s. Elviri u Međugorju	75
Biskupovo pismo odgovornima “Oaze mira” u Međugorju	76
BISKUPOV OSVRT	77
Imenovanje don Petra Čule mostarsko-duvanjskim biskupom	77
USNUŠE U NADI USKRSNUĆA	90
Obljetnica smrti biskupa Žanića	90
Premинуo zagrebački kanonik Milan Balenović	91
BISKUPOVA KRATKA KRONIKA	92

U ČEMU JE, PO SV. PAVLU, KRŠĆANSKO-SVEĆENIČKA ZRELOST?

FILIPLJANIMA: *Pisati vam jedno te isto meni nije do-
sadno, a za vas je sigurnije* (3,1).

*Jer mi smo obrezanje, mi koji u Duhu Božjemu oba-
vljamo bogoslužje i dičimo se Kristom Isusom, a ne po-
uzdajemo se u tijelo* (3,3).

*Štoviše, čak sve gubitkom smatram zbog onoga na-
jizvršnjeg, zbog spoznanja Isusa Krista, Gospodina
mojega, radi kojega sve izgubih i otpadom smatram: da
Krista steknem* (3,8).

*Braćo, ja nipošto ne smatram da sam već dohvatio.
Jedno samo: što je za mnom, zaboravljam, za onim što
je preda mnom, prežem, k cilju hitim, k nagradi višnjeg
poziva Božjeg u Kristu Isusu. Koji smo god ZRELI, ova-
ko mislimo! I ako što drukčije mislite, Bog će vam ova-
ko objaviti. Samo, držimo se onoga do čega smo stigli!*
(3,13-16).

*Mnogi žive kao neprijatelji križa Kristova. Svršetak
im je propast, bog im je trbuh, slava u sramoti - jer mi-
sle na zemaljsko* (3,18-19).

*Naša je pak domovina na nebesima, odakle iščekuje-
mo Spasitelja, Gospodina našega Isusa Krista: snagom
kojom ima moć sve sebi podložiti on će preobraziti ovo
naše bijedno tijelo i suobličiti ga tijelu svomu slavnomu*
(3,20-21).

Ljudska je psihologija, i kao znanost i kao tehnika, skočila da eksperimentima prouči ljudski duh, psihi, dušu u njezinu "bitku" i "djelovanju" (*esse et agere*). A ta ljudska duša, stvorena izravno od Boga u trenutku začeca našega tijela, opremljena je po naravi dvjema glavnim sposobnostima: VOLJOM I UOMOM. Dvije različite psihičke moći, koje se u životnom luku, od rođenja do smrti, razvijaju, izgrađuju, dozrijevaju. Predviđeno je da im razvitak bude usklađen, usporedan, kao i tjelesni ustroj, ali tu glavnu ulogu ima ljudska sloboda ili moć opredjeljivanja za - protiv, hoću - neću, i odatle odgovornost za ono što čovjek izabere.

Na fizičko-tjelesnom planu parni organi, lijevi i desni: dva oka, dva uha, dvije nosnice, dvije čeljusti, dvije ruke, dvije noge, dva bubrega, dva plućna kri-
la imaju svoj ravnomjerni razvitak. Jednako se hrana

raspoređuje i život očituje u oba dijela. Čim nije tako, tj. ako se jedna noga razvija, a druga suši, nastupila je neka teška bolest. Treba se liječiti!

Slično je tako i s duševnim moćima: **intelektom i karakterom**. Kad se jedna moć razvija bez druge, intelekt ili razum bez afekta ili značaja, ili samo afekt bez intelekta, to je kao da jedna ruka zastane, a druga naraste čak i više nego što treba. Slobodna je volja u mnogome regulator rasta i napretka tih dviju duševnih moći: hoću li učiti, pamet razvijati, slušati, skrušiti se, ili ću griješiti, ljutiti se, mrziti, to sve ovisi o mojoj slobodnoj volji.

Ima muževa ili žena koji nemaju nijednoga razreda škole, bez imalo školskoga znanja zemljopisa, povijesti ili stranoga jezika, pogotovo nema nikakve mature, diplome, docenture. Ali je značajem životno razborita, postojana, zdrava, praktična, poštena osoba, kremenita karaktera. Pravo govoreći, nismo li i mi, osobito stariji, iz takvih obitelji, od očeva i majki, kojima nije bilo omogućeno školovanje. Bili su u školskom pogledu nepismeni, ali životno stekli mudrost. Naučili živjeti obiteljskim moralom. Potvrdili ga rađanjem i odgojem djece. Poučeni životnim križem, bolešću, neuspjehom, nerazumijevanjem. Izgradili se u prave osobe s velikom količinom zrelosti i vjere, a s malom količinom etimoloških i leksikonskih informacija. Oni pretekoše enciklopediste u Kraljevstvo Božje! Informacije - koje su, doduše, korisne za znanje, posebno nama svećenicima, jer ne možemo biti neuki propovjednici - bez izgrađenih temeljnih vrjednota ne koriste za vječno spasenje. Da se krivo ne shvatimo: znanja nam treba, ali naša je prvotna zadaća u otajstvo vjere uvoditi one koji su nam povjereni i voditi ih tako da i sami prednjačimo u tome znanju i življenju.

Human i stručan. Znamo da ima ljudi koji su u školi genijalci, mature oslobođeni, diplomirali ne samo u roku nego odličnim uspjehom, nagrađeni medaljama; izvrsni kirurzi, traženi vojskovođe, slušani profesori, a u praksi pravi propalice, zaostali, pubertetlije. Zar ne ćemo za nekoga reći: kao stručnjak izvrstan, ali kao čovjek - nečovjek!

Ne postoji, dakle, samo “kvocijent inteligencije”, koji se mjeri u skladu s osobnom dobi: odgovara li ljudskoj dobi stupanj pameti, snalažljivosti u životnim neprilikama, odnosno stupanj sposobnosti rješavanja određenih problema. Na primjer, dječak od 10 godina, prvopričesnik, sasvim uredno rješava zadatke koji se postavljaju u 3. razredu; pamti katekizamske podatke koji se uče na toj razini. Tako kažemo da on ima 100 QI (kvocijent inteligencije). Ako dječak od 10 godina nije sposoban pratiti, nego rješava tek one zadatke koji se postavljaju u prvom osnovne, on je zaostao dvije-tri godine. Tako kažemo da mu je QI 70 ispod prosjeka, koji je 100. Ili ako rješava probleme iz 6. razreda, on je premašio tri godine, pa mu je QI 130, dakle iznad prosjeka.

Postoji tako, rekli bismo, i “kvocijent značaja”. Prosječni karakter označimo brojem 100. Ako je devetnaestogodišnjak razvijen u 4. razredu srednje škole, dakle pred maturu, a ponaša se kao dječarac u pubertetu, od 12 godina, njegov je kvocijent karaktera 60, tj. ispod prosjeka, a to znači nezreo, zaostao, s poteškoćama u razvoju. Ako se taj isti maturant ponaša zrelo, razborito, mudro, čudoredno, kao da je završio fakultet, onda mu je kvocijent karaktera 160, tj. iznad prosjeka. Posve zreo, odrastao. Na primjer: student filozofije izvršno polaže ispite i čisti semestre, ali je ostavio noseću djevojku i pobjegao u drugu zemlju studirati na Oxfordu, u Cambridgeu! Kvocijent inteligencije izvrstan, a kvocijent značaja ne samo nula nego: zločinac! On je u fazi stjecanja raznih informacija po svijetu, putem biblioteka i interneta, ali, što se tiče životnoga puta, on je zalutao na stranputicu. Umjesto da po svojoj fizičkoj dobi od 25 ili 30 godina donese životne odluke i plodove, on tek propubertetao, kao da je u 11. godini svoga proljeća. Govorimo o izvrnutu poretku ili ljestvici vrjednota, o poremećenu sustavu životne razboritosti ili zrelosti. Na taj razvoj značaja bitno utječe uporaba slobode, poznavanje prirodnoga procesa, naravnih zakona, Božjih zapovijedi, svijesti odgovornosti.

Govorimo o duhovnoj zrelosti, o svećeničkom duhovnom integritetu, a ne o zaostalosti, o svećeniku s problemima u razvoju karaktera. U čemu je ta svećenička zrelost, *maturitas sacerdotalis*? Sveti nam Pavao u spomenutom odlomku Filipljanima postavlja najmanje ovih pet dilema ili načela naše vjerničko-svećeničke prepoznatljivosti:

a) - Uzdamo li se u tijelo ili se dičimo Kristom Isusom? To je pitanje našega biti, htjeti i djelovati. Tijelo je ovdje simbol ovoga svijeta, ljudske ranjene naravi, kolopleta sirovih ljudskih požuda, zemaljske prašine u odnosu na trajnost Krista uskrsloga i uzašloga koji sjedi s desne Očeve. Kakav je kvocijent vjerničkoga značaja, svećeničke izgrađenosti s obzirom na poštovanje Kristova evanđeoskog bontona,

na opsluživanje božanskoga Dekaloga, na svećeničku moralnost?

Svatko bi od nas želio da mu kvocijent prezbiterskoga karaktera bude barem normalan, 100/100.

b) - Smatramo li sve gubitkom i otpadom u odnosu na spoznanje Isusa Krista?

Svatko bi od nas volio da mu kvocijent pameti bude barem normalan, 100/100: i s obzirom na moć shvaćanja, i na moć pamćenja, i na moć razmišljanja. Kako te duševne sposobnosti razuma upotrebljavamo za spoznanje onoga “najizvrsnijega”, na spoznanje Isusa Krista? Kako polažemo životnu kristologiju u čitanju Svetoga Pisma, u propovijedanju Božjih riječi, u katehiziranju djece i mladeži. Ili smo posve u ovozemaljskoj papirologiji betona, stadiona, reality show-a?

c) - Držimo li više do svoje prošlosti ili do buduće Isusove nagrade? Eto nam životnoga raspona: koliko smo od Boga zaduženi rasti, razvijati se - od svakakve prošlosti preko svjesne sadašnjosti do zajamčene budućnosti, one na onome svijetu, gdje su samo dva vječna stanja: “svršetak im je propast” u paklu ili “svršetak im je u “nagradi višnjega poziva Božjega u Kristu Isusu” u raj!

d) - Je li nam slava u sramoti ili u prijateljstvu s Križem Gospodnjim? Govorimo o sablazni i o nesablaznjavanju vjernika, malenih. Lako je još više slomiti ionako duše slomljene. Pozivamo li se na loše primjere kolega, na njegove škandale? Kad on može, što ne bih i ja? Sjećaš li se kakav je Isusov sud o sablazni? I kako on sramotu križa pretvara u slavu pobjede i spasa?

Držimo li, poput ondašnjih Židova, Isusov križ, pa i svoj križ, nerazumljivim škandalom?

Držimo li, poput ondašnjih Grka, Isusov križ, pa i svoj, ludošću neviđenom?

Ili ga smatramo, poput pravih kršćana, sredstvom vječnoga spasenja?

Karakterom čuvamo sebe da svojim življenjem ne sablaznimo bližnjega svoga zamjenjujući slavu sramotom a zaboravljajući da je slava u Kristovoj nagradi po križu.

e) - Suobličujemo li se kriteriju Kristovu ili standardu ovoga svijeta? U životu nam je nerijetko raskorak između stupnja spoznanja Isusa Krista i stupnja svećeničkog morala. Raskorak u rastu dviju duševnih moći: u zrijenju emocije i u razvitku inteligencije, u stečenoj svećeničkoj navici i stečenom pastoralnom znanju. U vladanju i znanju? U značaju i pameti? U karakteru i intelektu? U prezbiterskom moralu i studijskom gradusu? U svećeničkom dostojanstvu i teološkoj znanoosti. Sveti je Pavao napisao načelo: *Scientia inflat, charitas aedificat* - “Znanje napuhuje, ljubav izgrađuje” (1 Kor 8,1). Komu je to on napisao? Samo Stefaninoj kući, Klojinoj obitelji, Fortunatu i njegovima, Krispu i Ticiju Justu? I zašto?

Ratko Perić, biskup

I.
DOKUMENTI SVETE STOLICE

PORUKA PAPE BENEDIKTA XVI. ZA KORIZMU 2009.

“I propostivši četrdeset dana i četrdeset noći, napokon ogladnje” (Mt 4,2)

Draga braćo i sestre!

Na početku ove korizme, koja predstavlja intenzivniju duhovnu pripravu, liturgija nam ponovno predlaže tri pokorničke vježbe vrlo drage biblijskoj i kršćanskoj tradiciji - molitvu, milostinju i post - kako bi nas pripremila bolje proslaviti Uskrs i tako iskusiti Božju moć koja, kako ćemo slušati na vazmenom bdjenju, “goni zločine, pere krivice i nevinost vraća palima, a radost tužnima. Goni mržnje, uspostavlja slogu i sagiba vlasti” (Vazmeni hvalospjev). U svojoj uobičajenoj korizmenoj poruci, htio bih se ove godine zadržati u razmišljanju o vrijednosti i značenju posta. Korizma, naime, doziva u pamet Isusov četrdesetodnevni post u pustinji prije nego će započeti svoje javno djelovanje. Čitamo u Evanđelju: “Duh tada odvede Isusa u pustinju da ga davao iskuša. I propostivši četrdeset dana i četrdeset noći, napokon ogladnje” (Mt 4,1-2). Poput Mojsija prije nego će primiti ploče Zakona (usp. Izl 34,28), poput Ilije prije susreta s Gospodinom na gori Horebu (usp. 1 Kr 19,8), tako se Isus molitvom i postom pripremao za svoje poslanje, čiji je početak bila teška borba s napasnikom.

Možemo se zapitati koju vrijednost i smisao ima za nas kršćane lišavati se nečega što je po sebi dobro i korisno za naše uzdržavanje. Sveto pismo i čitava kršćanska tradicija uče da je post od velike pomoći za izbjegavanje grijeha i svega što navodi na grijeh. Zato se u povijesti spasenja više puta ponavlja poziv na post. Već na prvim stranicama Svetog pisma Gospodin zapovijeda čovjeku da se uzdrži od konzumiranja zabranjenog voća: “Sa svakoga stabla u vrtu slobodno jedi, ali sa stabla spoznajе dobra i zla da nisi jео! U onaj dan u koji s njega okusiš, zacijelo ćeš umrijeti!” (Post 2,16-17). Komentirajući tu Božju zapovijed, sveti Bazilije primjećuje da je “post zapovjeden u raju” i “prva takva zapovijed je dana Adamu”. On zato zaključuje: “To ‘da nisi jео’ je, dakle, zakon posta i uzdržavanja” (usp.

Sermo de jejunio: PG 31, 163, 98). Budući da smo svi opterećeni grijehom i njegovim posljedicama, post nam se nudi kao sredstvo za ponovnu uspostavu prijateljstva s Gospodinom. Tako je činio Ezra prije nego će krenuti na put povratka iz progonstva u Obećanu zemlju, pozvavši narod da posti “da bismo se - reče - ponizili pred Bogom svojim” (8,21). Svemogući je čuo njegovu molitvu i zajamčio mu svoju naklonost i zaštitu. Isto su učinili stanovnici Ninive, koji, odlučivši se odazvati Joninu pozivu na pokoru, proglasiše, kao svjedočanstvo svoje iskrenosti, post govoreći: “Tko zna, možda će se povratiti Bog, smilovati se i odustati od ljutoga svog gnjeva da ne izginemo?” (3,9). I tada Bog vidje njihova djela te ih poštediti.

U Novome zavjetu Isus objašnjava duboki razlog posta, stigmatizirajući držanja farizeja, koji su strogo obdržavali propise nametnute zakonom, ali im je srce bilo daleko od Boga. Pravi post, ponavlja i na drugome mjestu božanski Učitelj, je vršiti volju Oca nebeskog, koji “vidi u skrovitosti, uzvratit će ti” (Mt 6,18). On sam daje primjer za to odgovarajući đavlu, po završetku 40 dana provedenih u pustinji, da “ne živi čovjek samo o kruhu, nego o svakoj riječi što izlazi iz Božjih usta” (Mt 4,4). Pravi post dakle ima za cilj jesti “pravu hranu”, koja je vršiti volju Očevu (usp. Iv 4,34). Ako prema tome Adam nije poslušao Gospodinovu zapovijed “da ne jede sa stabla spoznajе dobra i zla”, postom se vjernik želi ponizno podložiti Bogu, pouzdavajući se u njegovu dobrotu i milosrđe.

Vidimo da je praksa posta bila vrlo raširena u prvoj kršćanskoj zajednici (usp. Dj 13,3; 14,22; 27,21; 2 Kor 6,5). I crkveni oci govore o snazi posta, koji može obuzdati grijeh, ukrotiti požude “staroga Adama” i utrti u vjernikovu srcu put k Bogu. Post je uz to česta praksa koju su preporučivali sveci svih vremena. Petar Krizolog piše: “Post je duša molitve a milosrđe život posta, zato neka onaj koji moli posti. Onaj pak koji posti neka bude milosrdan. Onaj koji želi da mu moli-

tva bude uslišana, neka usliši onoga koji mu se obrati nekom molbom. Onaj koji želi da mu Bog otvori srce neka ne zatvara svoje onome koji ga za nešto zamoli” (Sermo 43; PL 52, 320. 332).

U naše dane, praksa posta kao da je pomalo izgubila na svojoj duhovnoj vrijednosti i, u kulturi obilježenoj traženjem materijalnog blagostanja, nekako više poprimila vrijednost terapijske mjere za brigu o vlastitom tijelu. Post zacijelo koristi tjelesnom zdravlju, ali je za vjernike u prvom redu “terapija” za liječenje svega onoga što čovjeka sprječava da se prikloni Božjoj volji. U apostolskoj konstituciji Paenitemini iz 1966. sluga Božji Pavao VI. uočio je potrebu da se post smjesti u kontekst poziva svakog kršćanina da “ne živi više za samoga sebe, već za onoga koji ga je ljubio i dao samoga sebe za nj, i... također živjeti za braću” (usp. Prvo poglavlje). Korizma bi mogla biti zgodna prigoda da se ponovno prisjetimo odredbi sadržanih u spomenutoj apostolskoj konstituciji, valorizirajući istinsko i trajno značenje te drevne pokorničke prakse, koja nam može pomoći mrtviti našu sebičnost i otvoriti srce ljubavi prema Bogu i bližnjemu, što je prva i najviša zapovijed novog Zakona i sažetak čitavoga evanđelja (usp. Mt 22,34-40).

Vjerna praksa posta pridonosi k tomu da osoba, tijelo i duša, stekne jedinstvo pomažući joj da se kloni grijeha i raste u prisnosti s Gospodinom. Sveti Augustin, koji je dobro poznao vlastite negativne sklonosti i nazvao ih “vrlo zamršenim i zapletenim čvorom” (Ispovijesti, II., 10.18), u svojem traktatu Korisnost posta, pisao je: “Zadajem si određenu kaznu, ali to činim zato da mi On oprosti; samoga sebe kažnjavam da mi On pomogne, da omilim u njegovim očima, da prispijem uživanju njegove miline” (Sermo 400, 3, 3; PL 40, 708). Odricanjem materijalne hrane koja hrani tijelo olakšava se nutarnju raspoloživost za slušanje Krista i hranjenje riječju spasenja. Postom i molitvom omogućujemo Njemu da dođe i utaži onu dublju glad koju osjećamo u srcu: glad i žeđ za Bogom.

Istodobno, post nam pomaže da postanemo svjesni situacije u kojoj žive mnoga naša braća. U svojoj Prvoj poslanici sveti Ivan upozorava: “Tko ima dobra ovoga svijeta i vidi brata svoga u potrebi pa zatvori pred njim srce - kako ljubav Božja ostaje u njemu?” (3,17). Dragovoljni post nam pomaže ugledati se na milosrdnog Samarijanca, koji se saginje i pritječe u pomoć bratu koji trpi (usp. enc. Deus caritas est, 15). Kada slobodno odlučimo odreći se nečega kako bismo pomogli drugima, pokazujemo na konkretan način da nam bli-

žnji u nevolji nije tuđinac. Upravo da bi se održao živim taj stav prihvaćanja i pažnje prema braći, potičem župe i sve druge zajednice da osnaže u korizmi praksu osobnog i zajedničkog posta, njegujući također slušanje Božje riječi, molitvu i milostinju. To je, od samih početaka, bilo nešto uobičajeno u kršćanskim zajednicama, u kojoj su organizirane posebne kolekte (usp. 2 Kor 8-9; Rim 15,25-27) i vjernici su pozivani dati siromašnima ono što su, zahvaljujući postu, stavili na stranu (usp. Didascalia Ap., V, 20,18). Danas tu praksu treba ponovno otkriti i na nju poticati, posebno tijekom korizmenog liturgijskog vremena.

Iz navedenog se vrlo jasno vidi kako post predstavlja važnu isposničku praksu, duhovno oružje za borbu protiv neuredne navezanosti na same sebe. Dobrovoljno se odricati uživanja u hrani i drugih materijalnih dobara pomaže Kristovu učeniku obuzdati prohtjeve naravi oslabljene prvim grijehom, čijim je negativnim posljedicama pogođena čitava osoba. Zgodno opominje drevni liturgijski korizmeni himan: “Utamur ergo parcius, / verbis, cibis, et potibus, / somno, iocis et artius / perstemus in custodia - Budimo umjereniji u riječima, hrani i piću, snu i igrama, a više pažnje posvetimo bdijenju”.

Draga braćo i sestre, post, ako dobro pogledamo, ima kao svoj krajnji cilj pomoći svakome od nas, kao što je pisao sluga Božji Ivan Pavao II., učiniti od samoga sebe potpuni dar Bogu (usp. Veritatis splendor, 21). Neka zato svaka obitelj i svaka kršćanska zajednica prepoznaju vrijednost korizme kao sredstva koje pomaže udaljiti se od svega onoga što dovodi do rastresenosti duha i čvršće prigriliti ono što hrani dušu otvarajući je ljubavi prema Bogu i bližnjemu. Tu mislim osobito na veću zauzetost u molitvi, u lectio divina, u pristupanju sakramentu pomirenja i u aktivnom sudjelovanju u euharistiji, prije svega na nedjeljnoj misi. S tom unutarnjom raspoloživošću udimo u pokorničko ozračje korizme. Neka nas prati Blažena Djevica Marija, uzrok naše radosti (causa nostrae laetitiae) i neka nas podupre u nastojanju da oslobodimo svoje srce od robovanja grijehu kako bi ono postalo sve više “živo Božje svetohranište”. S tom željom, dok jamčim svoju molitvu da ovo vrijeme korizme bude plodonosno za svakog vjernika i svaku crkvenu zajednicu, od srca svima udjeljujem apostolski blagoslov.

Iz Vatikana, 11. prosinca 2008.

Papa Benedikt XVI.

PORUKA PAPE BENEDIKTA XVI.

za 43. svjetski dan sredstava društvene komunikacije

Draga braćo i sestre,

u oči predstojećeg Svjetskog dana društvenih komunikacija, rado vam se obraćam kako bih vam iznio neka svoja razmišljanja o temi odabranoj za ovu godinu: Nove tehnologije, novi odnosi. Promicati kulturu poštivanja, dijaloga i prijateljstva. Naime, nove digitalne tehnologije uvjetuju duboke promjene u modelima komunikacije i u ljudskim odnosima. Te su promjene osobito očite kod mladih koji su odrasli u tijesnom doticaju s tim novim tehnikama komunikacije i lako se snalaze u digitalnom svijetu koji, međutim, često izgleda nepoznat onima od nas, odraslih, koji su morali naučiti shvatiti i cijeniti mogućnosti koje ovaj pruža za komunikaciju. U ovogodišnjoj poruci imam posebno pred očima one koji pripadaju takozvanoj digitalnoj generaciji: s njima bih želio podijeliti neka svoja razmišljanja o izvanrednim mogućnostima novih tehnologija, ukoliko ih se koristi za dublje razumijevanje i učvršćivanje solidarnosti među ljudima. Te su tehnologije pravi dar za čovječanstvo: moramo zato učiniti da se prednosti koje one pružaju stave u službu svih ljudi i svih zajednica, prije svega onih koji su u potrebi i ranjivi.

Zahvaljujući dostupnosti mobilnih telefona i računala, kao i sveudiljnoj prisutnosti i kapilarnosti Interneta, stvoreni su mnogi načini kojima je moguće slati riječi i slike u najudaljenije i najizoliranije krajeve svijeta: sve je to prethodnim naraštajima bilo nezamislivo. Mladi su, na poseban način, shvatili goleme mogućnosti novih medija u olakšavanju povezivanja, komunikacije i razumijevanja među pojedincima i zajednicama i koriste ih za komuniciranje sa svojim prijateljima, na njima uspostavljaju nova prijateljstva, stvaraju zajednice i mreže, traže informacije i vijesti te iznose vlastite ideje i mišljenja. Ta nova kultura komunikacije donosi mnoge blagodati: obitelji mogu ostati u kontaktu i kada su jedni daleko od drugih, studentima i istraživačima je omogućen lakši i izravan pristup dokumentima, izvorima i znanstvenim otkrićima

te mogu, zato, raditi timski s različitih mjesta; pored toga, interaktivna narav novih medija olakšava dinamičnije oblike učenja i međusobnog saobraćanja, koji pridonose društvenom napretku.

Premda zapanjuje brzina kojom su se nove tehnologije razvile u pogledu pouzdanosti i učinkovitosti, njihova popularnost među korisnicima ne bi nas trebala iznenaditi, jer one odgovaraju na temeljnu želju ljudi da jedni s drugima uspostave odnos.

Ta želja za saobraćanjem i prijateljstvom utkana je u samu našu ljudsku narav i ne može se ispravno shvatiti samo kao odgovor na tehnološke novine. U svjetlu biblijske poruke, tu želju treba tumačiti prije kao odraz našeg dioništva u komunikacijskoj i ujedinjujućoj ljubavi Boga, koji od čitava čovječanstva želi učiniti jednu obitelj. Kada osjećamo potrebu približiti se drugim osobama, kada ih želimo bolje upoznati ili pak želimo da drugi nas upoznaju, odgovaramo na Božji poziv - poziv koji je utisnut u našu narav bića stvorenih na sliku i priliku Boga, Boga komunikacije i zajedništva.

Želja za povezivanjem s drugima i nagon komunikacije, koji su nešto što se u suvremenoj kulturi samo po sebi podrazumijeva, nisu u stvari ništa drugo već suvremene manifestacije temeljnog i konstantnog nagruća ljudi da se odmaknu od samih sebe kako bi stupili u odnos s drugima. Kada se otvorimo drugima, mi zapravo ispunjavamo naše najdublje potrebe i postajemo potpuniji ljudi. U Stvoriteljevoj smo promisli, naime, stvoreni za ljubav. Naravno tu ne mislim na prolazne i površne odnose, već na pravu ljubav, koja je u samom središtu Isusova moralnog nauka: "Ljubi Gospodina Boga svojega svim srcem svojim i svom dušom svojom, svim umom svojim i svom snagom svojom" i "Ljubi svoga bližnjega kao sebe samoga" (usp. Mk 12,30-31). Kada se u tome svjetlu razmišlja o značenju novih tehnologija, važno je promotriti ne samo njihovu nedvojbenu sposobnost da omoguće lakši kontakt među osobama, već također kvalitetu sadržaja koje su one pozvane staviti u optjecaj. Želim

potaknuti sve ljude dobre volje, koji djeluju u novonastalom svijetu digitalne komunikacije, da se založe u promicanju kulture poštivanja, dijaloga i prijateljstva.

Zato se oni koji rade na polju proizvodnje i širenja sadržaja koji se prenose putem novih medija moraju zalagati za poštivanje dostojanstva i vrijednosti osobe. Ako nove tehnologije moraju služiti dobru pojedinaca i društva, oni koji se njima koriste moraju izbjegavati da raspačavaju riječi i slike koje su ponižavajuće za ljudsko biće, te zato isključiti sve ono što potiče mržnju i nesnošljivost, obezvrjeđuje ljepotu i intimnost ljudske spolnosti, zloupotrebljava slabe i nevine.

Nove tehnologije također su utrle put dijalogu među pripadnicima različitih naroda, kultura i religija. Nova digitalna pozornica, takozvani cyberspace, omogućuje susresti druge ljude i upoznati tuđe vrijednosti i tradicije. Takvi susreti, ipak, da bi urodili plodom, zahtijevaju savjesne i ispravne oblike izražavanja kao i pozorno slušanje i poštovanje sugovornika. Dijalog mora biti ukorijenjen u iskrenom i uzajamnom traženju istine, kako bi se podupirao razvoj u razumijevanju i snošljivosti. Život nije puko izmjenjivanje događaja i iskustava: to je prije traženje istine, dobra i ljepote. Upravo zbog toga donosimo svoje odluke, ostvarujemo svoju slobodu i u tome, to jest u istini, dobru i ljepoti, nalazimo sreću i radost. Ne smijemo se dati obmanuti od onih koji jednostavno traže potrošače na tržištu nediferenciranih mogućnosti, gdje izbor u samom sebi postaje dobro, novost se protura pod ljepotu, a subjektivno iskustvo istiskuje istinu.

Pojam prijateljstva doživio je novi zamah u rječniku digitalnih društvenih mreža koje su se javile posljednjih godina. Taj je pojam jedna od najuzvišenijih stečevina ljudske kulture. U našim prijateljstvima i po njima rastemo i razvijamo se kao ljudi. Upravo se zato pravo prijateljstvo oduvijek smatralo jednim od najvećih bogatstava kojima čovjek uopće može raspolagati. Zato treba paziti da se ne banalizira pojam i iskustvo prijateljstva. Bilo bi žalosno ako bi naša želja za održavanjem i produbljivanjem prijateljstava *on line* bila na štetu raspoloživosti za obitelj, za bližnje i za one koje susrećemo svakoga dana, na radnome mjestu, u školi i slobodnom vremenu. Kada, naime, želja za virtualnim povezivanjem postane opsesivna, to ima za posljedicu da se osoba izolira, prekidajući stvarne socijalne interakcije. To na kraju dovodi do toga da se remeti također odmor, tišinu i razmišljanje koji su nužni za zdrav čovjekov razvoj.

Prijateljstvo je veliko ljudsko dobro, ali bi bilo obezvrjeđeno kada bi ga se smatralo nečim što je cilj samo-me sebi. Prijatelji se trebaju uzajamno podupirati i bo-

driti u razvijanju svojih darova i talenata i u stavljanju tih darova u službu ljudske zajednice. U vezi s tim, pravo je zadovoljstvo vidjeti kako se rađaju nove digitalne mreže koje nastoje promicati solidarnost, mir i pravdu među ljudima, ljudska prava i poštivanje života i stvorenih dobara. Te mreže mogu znatno olakšati oblike suradnje među narodima različitih zemljopisnih predjela i kulturnih okruženja, omogućujući im da prodube zajedničko čovječstvo i osjećaj suodgovornosti za dobro svih ljudi. Morat će se ipak pobrinuti i za to da digitalni svijet, u kojem se te mreže mogu uspostaviti, bude svijet koji je uistinu dostupan svima. Bila bi velika šteta po budućnost ljudskog roda, ako nova komunikacijska sredstva, koja omogućuju brzo i djelotvorno s drugima podijeliti stečena znanja i informacije, ne bi bila dostupna onima koji su već ekonomski i društveno marginalizirani ili ako bi još više produbila jaz koji dijeli siromašne od novih mreža koje se razvijaju u službu informacije i ljudske socijalizacije.

Želio bih zaključiti ovu svoju poruku obraćanjem, osobito, mladim katolicima: pozivam ih da u digitalni svijet unose svjedočanstvo svoje vjere. Predragi, osjećajte svojom obvezom unositi u kulturu ovog novog komunikacijskog i informacijskog okruženja vrijednosti na kojima počiva vaš život! U prvim vremenima Crkve, apostoli i njihovi učenici pronosili su Isusovu Radosnu vijest grčkim i rimskim svijetom: kao što je tada evangelizacija, da bi bila plodonosna, iziskivala podrobno razumijevanje kulture i običaja ondašnjih poganskih naroda kako bi se dotaklo njihove pameti i srca, tako sada naviještaj Krista u svijetu novih tehnologija predmnijeva njihovo duboko poznavanje kako bi se moglo njima pravilno služiti. Na vama, mladi, koji ste se gotovo spontano suživjeli s tim sredstvima komunikacije, leži posebna zadaća evangelizacije toga "digitalnog kontinenta". Znaite s oduševljenjem preuzeti na sebe zadatak naviještati evanđelje svojim vršnjacima! Vi poznajete njihove strahove i njihove nade, njihova oduševljenja i njihova razočaranja: najdragocjeniji dar koji im možete dati je da s njima podijelite "dobru vijest" o Bogu koji je postao čovjekom, koji je trpio, umro i uskrsnuo da spasi ljudski rod. Ljudsko srce čezne za svijetom u kojem kraljuju ljubav, u kojem se darovi dijele, gdje se izgrađuje jedinstvo, gdje sloboda nalazi svoje značenje u istini i gdje se identitet svakog pojedinca ostvaruje u zajedništvu i ozračju međusobnog poštivanja. Na ta očekivanja vjera može dati odgovor: prenesite to cijelom svijetu! Papa je uz vas svojom molitvom i svojim blagoslovom!

Iz Vatikana, 24. siječnja 2009.,
na blagdan sv. Franje Saleškog

Papa Benedikt XVI.

PISMO PAPE BENEDIKTA XVI. BISKUPIMA KATOLIČKE CRKVE

o ukidanju ekskomunikacije četvorici biskupa koje je zaredio nadbiskup Lefebvre

Draga subraćo u biskupskoj službi!

Ukidanje ekskomunikacije četvorici biskupa koje je godine 1988. bez mandata Svete Stolice zaredio nadbiskup Lefebvre, zbog različitih je razloga u Katoličkoj Crkvi i izvan nje uzrokovalo žestoke rasprave kakve već dugo nismo doživjeli. Mnoge je biskupe zbunio događaj koji se dogodio sasvim neočekivano i kojeg je teško pozitivno smjestiti u pitanja i zadaće današnje Crkve. Premda su mnogi pastiri i vjernici načelno pozitivno ocijenili Papinu želju za pomirenjem, ipak se nametnulo pitanje o prikladnosti takve geste spram stvarnih i važnijih potreba vjerničkoga života u našem vremenu. Tako su različite skupine posve otvoreno spočitavale Papi da želi napraviti korak natrag, u stanje prije Koncila. Pokrenula se tako lavina prosvjeda, a njihova gorčina očitovala je rane koje nadilaze sadašnji trenutak. Stoga se osjećam dužnim da vam, draga subraćo, uputim riječi pojašnjenja koje trebaju pomoći da shvatite nakanu kojom smo se ja i odgovorna tijela Svete Stolice vodili pri toj odluci. Nadam se da ću na taj način pridonijeti miru u Crkvi.

Spletom nesretnih okolnosti, koje nisam mogao predvidjeti, objava ukidanja ekskomunikacije poklopila se sa slučajem Williamson. Tiha gesta milosrđa prema četvorici valjano, ali nedopušteno zaređenih biskupa odjednom se pretvorila u nešto sasvim drugo: odreknuće od kršćansko-židovskoga pomirenja i odstupanje od svega onoga što je Koncil u vezi s tim zacrtao kao put Crkve. Poziv na pomirenje s razdvojenom skupinom preokrenuo se u nešto suprotno: u prividni povratak na stanje koje je bilo prije svih onih koraka koji su nakon Koncila učinjeni prema pomirenju kršćana i Židova, a što je bio oduvijek cilj mojega teološkog rada. Mogu samo izraziti svoje duboko žaljenje što su se istodobno pojavila dva suprotna događaja koja su u jednom trenutku narušila mir kako između kršćana i Židova, tako i mir u Crkvi. Rečeno

mi je da bi pozorno praćenje vijesti dostupnih na Internetu omogućilo pravodobno se upoznati s tim problemom. Iz toga učim da ubuduće u Svetoj Stolicy moramo biti pozorniji prema tomu izvoru informacija. Ražalostila me činjenica da su i katolici, koji bi sve to trebali bolje znati, mislili da me moraju spremno napasti neprijateljstvom. Stoga još više zahvaljujem svojim židovskim prijateljima koji su pomogli spremno otkloniti nesporazum te ponovno uspostavili ozračje prijateljstva i povjerenja, koje je postojalo te koje i dalje, hvala Bogu, traje za vrijeme moga pontifikata, kao i u vrijeme Ivana Pavla II.

Druga pogriješka, zbog koje mi je iskreno žao, bila je ta da se kod objavljivanja odluke nisu dovoljno jasno predstavile granice i opseg mjere od 21. siječnja 2009. godine. Ekskomunikacija se odnosi na osobe, a ne na institucije. Biskupsko ređenje bez papinskoga dopuštenja znači opasnost šizme, jer dovodi u pitanje jedinstvo biskupskoga kolegija s Papom. Stoga Crkva mora reagirati najtežom kaznom, ekskomunikacijom, i to radi toga da kažnjene osobe pozove na pokajanje i na jedinstvo. Nažalost, ni dvadeset godina nakon tih ređenja taj cilj još nije postignut. Povlačenje ekskomunikacije služi istomu cilju kao i sama kazna: želi se još jednom pozvati četvoricu biskupa na povratak. Ta je gesta bila moguća nakon što su navedena četvorica biskupa izrazila svoje načelno priznanje Pape i njegove pastirske vlasti, premda sa zadržkom s obzirom na poslušnost spram njegova učiteljskog autoriteta i spram Koncila. Time se ponovno vraćam razlikovanju između osobe i institucije. Ukinuće ekskomunikacije bila je mjera u području crkvene discipline. Osobe su bile oslobođene od tereta savjesti koji je predstavljala najteža crkvena kazna. Područje nauka treba razlikovati od te disciplinarne razine. Razlozi, pak, kanonskoga nepriznavanja Bratstva Pija X. nisu disciplinarni nego doktrinarni. Dokle god Bratstvo ne dobije kanonsko priznanje, njihove zaređene osobe vrše svoju službu

nedopušteno. Stoga treba razlikovati između disciplinirane razine, koja se odnosi na osobe kao takve i doktrinarne razine kod koje je u pitanju služba i institucija. Da još jednom pojasnimo: sve dotle dok se ne pojasne doktrinarna pitanja, Bratstvo nema kanonski status u Crkvi, a njegove zaređene osobe, premda su oslobođene od crkvene kazne, ne vrše svoju službu dopušteno.

U svjetlu te situacije u budućnosti namjeravam povezati Papinsku komisiju "Ecclesia Dei" - koja je od godine 1988. zadužena za sve one zajednice i osobe koje dolaze iz Bratstva Pija X. ili iz sličnih skupina a žele se vratiti u puno zajedništvo s Papom - s Kongregacijom za nauk vjere. Tako bi trebalo postati jasnije da su navedeni problemi bitno doktrinarne naravi i tiču se prije svega prihvaćanja Drugoga vatikanskog sabora i papinskog učiteljstva nakon Sabora. Kolegijalni organi s kojima Kongregacija obrađuje postojeća pitanja jamče uključenost pročelnika različitih rimskih kongregacija i episkopata diljem svijeta u donošenje određenih odluka (posebice redovito okupljanje kardinala srijedom i zajednička skupština koja se održava jednom do dvaput godišnje). Ne može se učiteljski autoritet Crkve zamrznuti na godini 1962. - to mora biti jasno Bratstvu. Ali, i one koji se predstavljaju kao veliki branitelji Koncila treba podsjetiti da Drugi vatikanski koncil nosi u sebi cjelokupnu učiteljsku povijest Crkve. Tko želi biti poslušan Koncilu, mora prihvatiti i stoljetnu vjeru i ne smije rezati korijene od kojih živi stablo.

Nadam se, draga subraćo, da sam time uspio pojasniti pozitivno značenje i granicu odluke od 21. siječnja 2009. godine. Ipak ostaje pitanje: je li to bilo nužno? Je li to bio stvarni prioritet? Nema li mnogo važnijih stvari? Naravno, postoje važnije i hitnije stvari. Mislim da sam prioritete svojega pontifikata jasno izrekao na početku svoje papinske službe. Ono što sam tada rekao, ostaje i dalje moja nepromijenjena misao vodilja. Prvi prioritet za Petrova nasljednika sam je Gospodin jasno naznačio: "Učvrsti svoju braću" (Lk 22, 32). Sam Petar je u svojoj prvoj poslanici taj prioritet nanovo formulirao: "Budite uvijek spremni na odgovor svakomu koji od vas zatraži obrazloženje nade koja je u vama" (1 Pt 3, 15). U našem vremenu u kojem je u mnogim dijelovima svijeta vjera u opasnosti da se ugasi poput plamena dogorjele svijeće, prioritet ima uprisutnjivanje Boga u tome svijetu i otvarati ljudima pristup Bogu. I to ne bilo kojem Bogu, nego Bogu koji je govorio na Sinaju; onom Bogu čije smo lice spoznali u ljubavi do kraja (Iv 13, 1), u raspetom i uskrsnom Isusu Kristu. Stvarni problem sadašnjega povijesnog trenutka jeste taj da Bog nestaje iz čovjekova obzora i da gašenjem Božjega svjetla nastupa dezorijentiranost

u čovječanstvu, čije ćemo razorne posljedice sve više osjećati.

Vrhovni i temeljni prioritet Crkve i nasljednika sv. Petra u ovom vremenu je dovoditi ljude Bogu, Bogu koji govori u Bibliji. Stoga je sasvim razumljivo da nam mora biti važno jedinstvo vjernika. Njihove razmirice, njihovo nutarnje proturječje dovodi u pitanje vjerodostojnost njihova govora o Bogu. Zato napor oko zajedničkoga svjedočenja vjere svih kršćana, ekumena, spada među najviše prioritete. Uz to je nužno da svi koji vjeruju u Boga zajednički traže mir, nastoje se jedni drugima približiti kako bi, premda imaju različite predodžbe o Bogu, zajedno koračali prema izvoru svjetla - to je međureligijski dijalog. Tko naviješta Boga kao ljubav do kraja, taj mora svjedočiti ljubav: s ljubavlju se posvetiti onima koji trpe, odbacivati mržnju i neprijateljstvo. Dakle, riječ je o socijalnoj dimenziji kršćanske vjere o kojoj sam govorio u enciklici "Deus caritas est".

Ako, dakle, veliko nastojanje oko vjere, nade i ljubavi u svijetu predstavlja istinski prioritet za Crkvu u ovom trenutku (u različitim oblicima), tada se u to ubrajaju i manja ili veća pomirenja. Moramo uzeti na znanje da se oko te tihe geste ispružene ruke podigla silna prašina i tako se pretvorila u nešto sasvim suprotno od pomirenja. Ipak postavljam pitanje: je li stvarno bilo i je li pogriješno izaći u susret bratu "koji ima nešto protiv tebe" (usp. Mt 5,23s) i tražiti pomirenje? Ne treba li i građansko društvo pokušavati sprječavati radikalizacije i njihove moguće pristaše, ako je iako moguće, ponovno uključiti u snažne silnice koje oblikuju društveni život kako bi se izbjeglo njihovu izolaciju sa svim onim što to za sobom povlači? Je li potpuno pogriješno nastojati razbiti krutost i ograničenosti koji sputavaju te davati prostor svemu onom pozitivnom što se može uklopiti u cjelinu? U godinama nakon 1988. osobno sam doživio kako se povratkom zajednica, koje su se odijelile od Rima, u njima promijenilo ozračje; kako je povratak u veliku i široku zajedničku Crkvu prevladao jednostranosti i razriješio zgrčenosti te su tako iz toga nastale pozitivne snage za cjelinu. Možemo li biti ravnodušni prema zajednici u kojoj je 491 svećenik, 215 bogoslova, 6 sjemeništa, 88 škola, dva sveučilišna instituta, 117 braće i 164 sestre i tisuće vjernika? Trebamo li ih zaista mirno odbaciti iz Crkve? Posebice mislim na 491 svećenika. Nepoznate su nam njihove motivacije. No, mislim da se oni ne bi odlučili za svećeništvo da u njima, uz ono što je krivo i bolesno, nije bilo ljubavi prema Kristu i volje da se naviješta njega i s njim živoga Boga. Trebamo li ih kao predstavnike radikalne rubne skupine jednostavno isključiti iz traganja za pomirenjem i jedinstvom? Što će biti nakon toga?

Dakako, već duže, a i u toj konkretnoj prigodi, čuli smo mnoge teške riječi predstavnika te zajednice - oholost i pametovanje, isključivost i jednostranost itd. Ali, istini za volju, moram nadodati da sam primio čitav niz dirljivih svjedočanstva zahvalnosti, u kojima sam osjetio otvaranje srca. Ne treba li i velika Crkva biti također velikodušna zbog strpljivosti koju posjeduje, zbog obećanja koje joj je dano? Zar ne bismo trebali postupiti poput pravih odgajatelja koji mogu prećuti ponešto od onoga što nije dobro i potruditi se pomoći osobi da se oslobodi svojih uskih okvira? Zar si ne moramo priznati da često i iz crkvenih krugova dolaze teške riječi? Ponekad se stječe dojam da je našem društvu potrebna skupina prema kojoj ono ne treba biti tolerantno, na kojoj može mirno iskaliti svoj bijes. A ako im se netko usudi približiti, u ovom slučaju Papa, i on gubi pravo na toleranciju i prema njemu se ophodi s mržnjom, bez straha i opreza.

Draga subraćo, u danima kada mi je na pamet pala misao da napišem ovo pismo, sasvim slučajno se dogodilo da sam u bogoslovnom sjemeništu morao tumačiti i komentirati Gal 5, 13-15. Bio sam iznenađen koliko taj tekst govori o sadašnjem trenutku: "Doista vi ste, braćo, na slobodu pozvani! Samo neka ta sloboda ne bude izlikom tijelu, nego - ljubavlju služite jedni drugima. Ta sav je Zakon ispunjen u jednoj jedinosti riječi, u ovoj: Ljubi bližnjega svoga kao sebe samoga! Ako li pak jedni druge grizete i glodete, pazite da jedni druge ne proždrete." Uvijek sam težio tu rečenicu promatrati kao jedno od retoričkih pretjerivanja koja

se mogu pronaći kod Pavla. U određenom smislu to može i biti slučaj. No, nažalost, postoji i u današnjoj Crkvi "griženje i glodanje", što je izričaj pogrešno shvaćene slobode. Treba li iznenaditi da nismo ništa bolji od Galaćana? Da nam u najmanju ruku prijetu iste kušnje? Da se moramo uvijek iznova učiti pravilno služiti vlastitom slobodom? Da se uvijek iznova moramo učiti najvišem prioritetu: ljubavi? Toga dana kada sam govorio o tome u bogoslovnom sjemeništu, u Rimu smo slavili blagdan Gospe od Pouzdanja. Marija nas stvarno uči pouzdanju. Ona nas vodi Sinu u kojega se svi smijemo uzdati. On će nas voditi i u nemirnim vremenima. Stoga, na kraju, želim od srca zahvaliti svim biskupima koji su mi u ovom trenutku ukazali dirljive znakove povjerenja i naklonosti, a prije svega mi zajamčili svoju molitvu. Tu zahvalnost dugujem svim vjernicima koji su u ovom trenutku posvjedočili svoju nepokolebljivu vjernost nasljedniku sv. Petra. Neka ih Gospodin čuva i vodi putem mira. To je želja koja spontano proizlazi iz mogega srca, upravo sada, na početku korizme, liturgijskoga vremena koje nas posebno potiče na nutarnje pročišćavanje te nas poziva da novom nadom promatramo svijetli cilj Uskrsa.

S posebnim apostolskim blagoslovom ostajem vaš u Gospodinu.

U Vatikanu 10. ožujka 2009.

Papa Benedikt XVI.

O NAPUTKU *DIGNITAS PERSONAE*

Novi dokument Kongregacije za nauk vjere predstavljen je 12. prosinca 2008. u Tiskovnom uredu Svete Stolice. Prenosimo tekst sažetka dokumenta u prijevodu profesora moralne teologije na Vrhbosanskoj katoličkoj teologiji vlč. dr. Marinka Perkovića, koji je objavila KTA BiH

Svrha. Posljednjih su godina biomedicinske znanosti načinile ogromne napretke koji otvaraju nove terapijske perspektive, ali također pobuđuju ozbiljna pitanja koja nisu izričito uzeta u razmatranje u nalogu *Donum vitae* (22. veljače 1987.). Novi nalog od 8. rujna 2008., Svetkovine Rođenja Blažene Djevice Marije, namjerava predložiti odgovore na neka nova bioetička pitanja, koja izazivaju očekivanja i zbunjenost u širokim sektorima društva. Na taj se način nastoji “promicati odgoj savjesti” (br. 10.) i ohrabriti biomedicinsko istraživanje koje će poštivati dostojanstvo svakog ljudskog bića i prokreaciju.

Naslov. Nalog započinje riječima *Dignitas personae* - dostojanstvo osobe, koje treba biti priznato svakom ljudskom biću, od začeća do prirodne smrti. Ovo temeljno načelo “izriče veliko ‘da’ ljudskom životu” koje “mora biti postavljeno u središte etičkog promišljanja u biomedicinskom istraživanju” (br. 1.).

Vrijednost. Riječ je o “nalogu doktrinarne naravi” koji je izdala Kongregacija za nauk vjere a izričito odobrio papa Benedikt XVI. Nalog, stoga, pripada dokumentima koji “imaju udjela u redovitom Učiteljstvu Petrova nasljednika” (nalog *Donum veritatis*, br. 18.), koji vjernici trebaju prihvatiti “religioznom pristankom njihova duha” (nalog *Dignitas personae*, br. 37.).

Priredivanje. Više godina Kongregacija za nauk vjere studira nova biomedicinska pitanja kako bi upotrijebila nalog *Donum vitae*. U pristupanju ispitivanju tih novih pitanja, “htjelo se uvijek imati prisutnim znanstvene aspekte, koristeći se analizom Papinske

akademije za život i velikim brojem stručnjaka, da bi ih usporedili s načelima kršćanske antropologije. Enciklike *Veritatis splendor* i *Evangelium vitae* Ivana Pavla II. i drugi interventi Učiteljstva nude jasne naznake metoda i sadržaja za ispitivanje problema u razmatranju” (br. 2.).

Adresanti. Nalog “se obraća vjernicima i svima onima koji traže istinu” (br. 3.). U predlaganju načela i moralnih procjena za biomedicinsko istraživanje o ljudskom životu, Crkva, naime, “crpi svjetlo bilo iz razuma bilo iz vjere, pridonoseći da se izradi cjelovita vizija čovjeka i njegovog poziva, sposobna da primi sve ono što je dobro u ljudskim djelima i različitim kulturalnim i vjerskim tradicijama, koje nerijetko pokazuju veliko poštivanje prema životu” (br. 3.).

Struktura. Nalog “sadrži tri dijela: prvi podsjeća na neke antropološke, teološke i etičke aspekte od temeljnog značenja; drugi se suočava s novim problemima koji se tiču prokreacije; treći uzima u pretres nove terapijske prijedloge koji uključuju manipulaciju embrijima i ljudskim genetskim nasljedom” (br. 3.).

PRVI DIO:

Antropološki, teološki i etički aspekti života i ljudske prokreacije

Dva temeljna načela. “Ljudska osoba treba biti poštovana i tretirana kao osoba već od njezina začeća te, stoga, od tog istog trenutka joj se moraju priznati prava osobe, među kojima najprije nepovrjedivo pravo svakog nevinog ljudskog bića na život” (br. 4.).

“Podrijetlo ljudskog života... ima svoj autentični kontekst u braku i obitelji, u kojoj biva rođen po činu koji izražava uzajamnu ljubav između muža i žene. Prokreacija uistinu odgovorna prema onome koji se ima roditi mora biti plod braka” (br. 6.).

Vjera i ljudsko dostojanstvo. “Uvjerenje je Crkve da ono što je ljudsko ne samo da je prihvaćeno i

poštivano od vjere, već je od nje također pročišćeno, uzdignuto i usavršeno” (br. 7.). Bog je stvorio svakog čovjeka na svoju sliku; u svom utjelovljenom Sinu potpuno je objavio misterij čovjeka; Sin čini da mi možemo postati sinovi Božji. “Polazeći od sveukupnosti ovih dviju dimenzija, ljudske i božanske, bolje se razumije razlog nepovrjedive vrijednosti čovjeka: on ima vječni poziv i pozvan je da sudjeluje u trojstvenoj ljubavi živoga Boga” (br. 8.).

Vjera i bračni život. “Ove dvije dimenzije života, ona naravna i ona nadnaravna, omogućuju također da se bolje shvati u kojem smislu čini koji dopuštaju ljudskom biću da dođe na život, u kojima se muž i žena uzajamno daruju jedno drugome, odsjev su trojstvene ljubavi. Bog, koji je ljubav i život, upisao je u mužu i u ženi poziv na posebno sudjelovanje u njegovom misteriju osobnog zajedništva i u svoje djelo Stvoritelja i Oca... Duh Sveti izliven u sakramentalnom slavlju (ženidbe) nudi kršćanskim supružnicima dar jednog novog zajedništva ljubavi koja je živa i stvarna slika onog najposebnijeg jedinstva, koje čini od Crkve nedjeljivo mistično Tijelo Gospodina Isusa” (br. 9.).

Crkveno Učiteljstvo i autonomija znanosti. “Crkva, ocjenjujući etičku valjanost nekih rezultata skorajšnjih istraživanja medicine što se odnose na čovjeka i njegove početke, ne intervenira u područje vlastito medicinskoj znanosti kao takvoj, ali poziva sve zainteresirane na etičku i socijalnu odgovornost za njihovo djelo. Podsjeća ih da se etička vrijednost biomedicinske znanosti mjeri u vezi bilo s dužnim bezuvjetnim poštivanjem svakog ljudskog bića, u svim trenucima njegova postojanja, bilo sa zaštitom specifičnosti osobnih čina koji prenose život” (br. 10.).

DRUGI DIO:

Novi problemi koji se tiču prokreacije

Tehnike pomoći plodnosti. Među tehnikama koje su usmjerene da nadvladaju neplodnost danas se koriste:

- “tehnike heterologne umjetne oplodnje” (br. 12.): “usmjerene da umjetno postignu ljudsko začeće počevši od spolnih rasplodnih stanica koje potječu barem od jednog darovatelja različitog od supružnika koji su ujedinjeni u braku” (bilješka 22.);

- “tehnike homologne umjetne oplodnje” (br. 12.): “usmjere da umjetno postignu “ljudsko začeće počevši od spolnih rasplodnih stanica dvaju supružnika ujedinjenih u braku” (bilješka 23.);

- “tehnike koje se predstavljaju kao pomoć bračnom činu i njegovoj plodnosti” (br. 12);

- “intervencije koji nastoje ukloniti zapreke koje se protive prirodnoj oplodnji” (br. 13.);
- “postupak posvojenja” (br. 13.).

S tim u vezi, dozvoljene su sve tehnike koje poštuju “pravo na život i fizički integritet svakog ljudskog bića”, “jednost braka, koja uključuje uzajamno poštivanje prava supružnika da postanu otac i majka samo jedno preko drugoga” i “specifično ljudske vrijednosti seksualnosti, koje zahtijevaju da prokreacija ljudske osobe mora biti postignuta kao plod specifičnog bračnog čina ljubavi između supružnika” (br. 12.).

Stoga su “dopustive tehnike koje se predstavljaju kao pomoć bračnom činu i njegovoj plodnosti... Medicinski zahvat na ovom području poštuje dostojanstvo osoba, kada nastoji pomoći bračnom činu bilo da olakša njegovo izvršenje bilo da mu se omogući da dostigne svoju svrhu, kad je već jednom izvršen” (br. 12.).

“Sigurno su dozvoljeni zahvati koji nastoje ukloniti zapreke koje se protive prirodnoj oplodnji” (br. 13.).

“Poželjno je hrabriti, promicati i olakšati... postupak posvojenja mnogobrojne djece siročadi”. Važno je ohrabriti “istraživanja i ulaganja posvećena sprječavanju sterilnosti” (br. 13.).

Oplodnja in vitro i hotimično eliminiranje embrija. Iskustvo posljednjih godina pokazalo je da je u kontekstu tehnika oplodnje *in vitro* “broj žrtvovanih embrija veoma visok” (br. 14.): iznad 80% u najrazvijenijim centrima (usp. bilješku 27.). “Embrioni proizvedeni *in vitro* koji pokazuju nedostatke bivaju izravno uklonjeni”; mnogi bračni parovi “pribjegavaju tehnikama umjetne prokreacije s jedinim ciljem da mogu obaviti genetički izbor svoje djece”; među embrionima proizvedenim *in vitro* “određeni broj je prenesen u majčino krilo, a drugi bivaju zamrznuti”; tehnika mnogostrukog prijenosa, tj. “veći broj embriona u odnosu na željeno dijete, u predviđanju da će neki biti izgubljeni..., podrazumijeva stvarno čisto instrumentalni tretman embriona” (br. 15.).

“Mirno prihvaćanje veoma visoke stope abortivnosti tehnika oplodnje *in vitro* jasno pokazuje da zamjenjivanje bračnog čina s tehničkim postupkom... pridonosi slabljenju svijesti dužnog poštivanja svakog ljudskog bića. Prepoznavanje tog poštivanja biva naprotiv promicano intimnošću supružnika nadahnutom bračnom ljubavlju... Nasuprot instrumentalizaciji ljudskog bića u embrionalnom stadiju, potrebno je ponoviti da ljubav Božja ne pravi razliku između novozačetog još u krilu njegove majke, i djeteta, ili mlađića, ili zrelog čovjeka ili starca. Ne pravi razliku jer u svakom od njih vidi otisak vlastite slike i sličnosti...

Zato je Učiteljstvo Crkve stalno proglašavalo svetu i nepovredivu narav svakog ljudskog života, od njegova začeća do njegove prirodne smrti” (br. 16.).

Intra Cytoplasmic Sperm Injection (ICSI). Intra Cytoplasmic Sperm Injection (ICSI) je jedna varijanta oplodnje *in vitro*, u kojoj “se oplodnja ne događa spontano u epruveti, već putem ubrizgavanja prethodno selekcioniranog spermatozoida u citoplazmu jajne stanice ili, katkada, putem ubrizgavanja nezrelih sastojaka muške zametne linije” (bilješka 32.).

Takva tehnika je moralno nedopuštena: “uzrokuje potpuno razdvajanje između prokreacije i bračnog čina”, “izvedena je izvan tijela supružnika putem čina trećih osoba čija kompetencija i tehnička aktivnost određuju uspjeh intervencije”, “povjerava život i identitet embrija sili liječnika i biologa i uspostavlja gospodstvo tehnike nad postankom i sudbinom ljudske osobe” (br. 17.).

Zamrzavanje embrija. “Da se ne ponavljaju uzimanja jajnih stanica iz tijela žene, pristupa se samo jednom mnogostrukom uzimanju jajnih stanica, praećenog zamrzavanjem znatnog dijela embrija dobivenih *in vitro*, predviđajući drugi ciklus tretmana, u slučaju neuspjeha prvog, ili pak u slučaju kada bi roditelji željeli drugu trudnoću” (br. 18.). Zamrzavanje ili krio-konzerviranje u odnosu na embrije “je postupak hlađenja na izuzetno niske temperature s ciljem da im se omogućí dugotrajna očuvanost” (bilješka 35.).

“Zamrzavanje je nespojivo s dužnim poštivanjem prema ljudskim embrijima: pretpostavlja njihovu proizvodnju *in vitro*; izlaže ih teškim opasnostima smrti ili štetama po njihov fizički integritet, ukoliko visoki postotak ne preživljava u postupku zamrzavanja i odmrzavanja; lišava ih barem privremeno majčinskog primanja i trudnoće; stavlja ih u situaciju u kojoj su podložni daljnjim povredama i manipulacijama” (br. 18.).

Što se tiče velikog broja zamrznutih embrija koji već postoje postavlja se pitanje: što učiniti s njima? S tim u vezi, svi izneseni prijedlozi (upotrijebiti takve embrije za istraživanje ili namijeniti ih u terapijske svrhe; odmrznuti ih i, bez da ih se reaktivira, upotrijebiti ih za istraživanje kao da bi bili obični leševi; staviti ih na raspolaganje neplodnim bračnim parovima, kao “terapiju za neplodnost”; pristupiti jednom obliku “prenatalnog posvojenja”) predstavljaju probleme različitih vrsta. “Potrebno je konstatirati, konačno, da tisuće embriona u stanju napuštanja predočavaju situaciju stvarne nepopravljive nepravde. Stoga je Ivan Pavao II. apelirao na savjest odgovornih znanstvenog

svijeta a na poseban način na liječnike da se zaustavi proizvodnja ljudskih embrija, vodeći računa da se ne nazire izlaz moralno dopušten za ljudsku sudbinu tisuće i tisuće “zamrznutih” embrija, koji jesu i ostaju uvijek nosioci esencijalnih prava i koje dakle treba pravno zaštititi kao ljudske osobe” (br. 19.).

Zamrzavanje jajnih stanica. “Da se izbjegnú teški etički problemi postavljeni od zamrzavanja embrija, na području tehnika oplodnje *in vitro* bio je iznesen prijedlog da se zamrzavaju jajne stanice” (br. 20.).

S tim u vezi, zamrzavanje jajnih stanica, koje nije po sebi nemoralno i koje je predloženo također u drugim kontekstima koji se ovdje ne razmatraju, “u svrhu procesa umjetne prokreacije treba smatrati moralno neprihvatljivim” (br. 20.).

Embrionalna redukcija. “Neke tehnike upotrijebljene u umjetnoj prokreaciji, osobito prijenos više embrija u majčino krilo, prouzročili su značajno povećanje postotka mnogostrukih trudnoća. Stoga je sebi prokrčila put ideja da se pristupi takozvanoj embrionalnoj redukciji. Ona se sastoji u zahvatu da se smanji broj embrija ili fetusa prisutnih u majčinoj utrobi putem njihova izravnog odstranjenja” (br. 21.).

“S etičke točke gledišta, embrionalna redukcija je namjerni selektivni pobačaj. Riječ je, naime, o namjernom i izravnom odstranjenju jednog ili više nevinih ljudskih bića u početnoj fazi njihove egzistencije, i kao takva sačinjava uvijek teški moralni nered” (br. 21.).

Dijagnoza prije implantacije. “Dijagnoza prije implantacije je jedan oblik prenatalne dijagnoze, vezana s tehnikama umjetne oplodnje, koja predviđa genetičku dijagnozu embriona formiranih *in vitro*, prije njihova prenošenja u majčino krilo. Ona biva učinjena s namjerom kako bi se imala sigurnost da se prenose u majku samo embriji bez nedostataka ili s određenim spolom ili s nekim posebnim kvalitetama” (br. 22.).

“Drukčije od drugih oblika prenatalne dijagnoze..., dijagnozu prije implantacije obično prati odstranjenje embrija označenog kao “sumnjivog” za genetske i kromosomske nedostatke, ili nosioca neželjenog spola ili neželjenih kvaliteta. Dijagnoza prije implantacije... je usmjerena stvarno na kvalitativnu selekciju sa susljednim uništenjem embrija, koje se predstavlja kao prerana abortivna praksa... Tretirajući ljudski embrij kao puki “laboratorijski materijal”, vrši se iskrivljavanje i diskriminacija također što se tiče samog koncepta ljudskog dostojanstva... Takva diskriminacija je nemoralna i stoga bi morala biti smatrana pravno neprihvatljivom” (br. 22.).

Novi oblici sprječavanja implantacije i prekida trudnoće. Postoje tehnička sredstva koja djeluju nakon oplodnje, kada je embrio već konstituiran.

“Ove tehnike su tehnike sprječavanja implantacije, ako zaprečuju embrio prije njegove implantacije u majčin uterus” (br.23.), na primjer preko “spirale... i takozvane “pilule dan poslije”” (bilješka 42.).

One su “tehnike prekida trudnoće, ako uzrokuju odstranjenje embrija tek ugniježđenog” (br. 23.), na primjer preko “pilule RU 486.” (bilješka 43.).

Premda sredstva za sprječavanje implantacije ne izazivaju pobačaj svaki puta kada bivaju uzeta, također jer se nakon seksualnog odnosa ne događa uvijek oplodnja, mora se upozoriti “da kod onoga tko želi spriječiti ugniježđenje embrija eventualno začetog, te stoga traži ili propisuje takve lijekove, abortivna namjera je generalno prisutna”. U slučaju uporabe sredstava za prekid trudnoće “riječ je o pobačaju embrija koji se tek ugniježdio... Uporaba sredstava za sprječavanje implantacije i prekid trudnoće pripada grijehu pobačaja i teško je nemoralna” (br. 23.).

TREĆI DIO:

Novi terapijski prijedlozi koji uključuju manipulaciju embrija ili ljudskog genetskog nasljeđa

Genska terapija. Pod genskom terapijom shvaća se “primjena na čovjeka tehnika genetičkog inženjeringa s terapijskom svrhom, naime, s ciljem liječenja bolesti na genetičkoj osnovi” (br. 25.). Somatska genska terapija “nastoji eliminirati ili reducirati genetičke nedostatke koji su prisutni na razini somatskih stanica” (br. 25.). Genska terapija zametka smjera “korigirati genetičke nedostatke prisutne u stanicama zametne linije, da bi prenijela terapijske učinke postignute na subjektu na eventualno potomstvo istoga” (br. 25.).

Što se tiče zahvata somatske genske terapije, oni “su načelno moralno dopušteni... Budući da genska terapija može uključivati značajne opasnosti za pacijenta, potrebno je opsluživati opće deontološko načelo prema kojemu, da bi se izvršio terapijski zahvat, nužno je prethodno osigurati da tretirani subjekt ne bude izložen opasnostima za svoje zdravlje ili fizički integritet, koji bi bili prekomjerni i nerazmjerni u odnosu na težinu patologije koja se želi liječiti. Također se traži informirani pristanak pacijenta ili njegovog legitimog zastupnika” (br. 26.). Što se tiče genske terapije zametka, “opasnosti povezani sa svakom genetičkom manipulacijom su izraziti i još manje provjerljivi” i, stoga, “u sadašnjem stupnju istraživanja nije moralno

dopustivo djelovati na način da se moguće proizašle štete prošire na potomstvo” (br. 26.).

Što se tiče hipoteze da se primjeni genetički inženjering zbog tobožnjih ciljeva poboljšanja i pojačanja genetičke kvalitete, mora se primijetiti da bi takve manipulacije favorizirale “eugenetički mentalitet” i uvele bi “indirektnu socijalnu stigmatu prema onima koji ne posjeduju posebne kvalitete i pretjerano ističu kvalitete cijenjene od određenih kultura i društava, koje po sebi ne sačinjavaju ljudski specifikum. To se ne bi slagalo s temeljnom istinom jednakosti svih ljudskih bića, koja se prevodi u načelo pravednosti, čije bi kršenje, na koncu, svršilo u povredi mirnog suživota među osobama... Mora se na koncu istaknuti da se u pokušaju stvaranja novog tipa ljudi uočava ideološka dimenzija, prema kojoj čovjek pokušava postaviti sebe na mjesto Stvoritelja” (br. 27.).

Ljudsko kloniranje. Pod ljudskim kloniranjem se shvaća “nespolna i negametska reprodukcija čitavog ljudskog organizma, s ciljem proizvodnje jedne ili više “kopija” koje su s genetičke točke gledišta bitno identične jedincatom praocu” (br. 28.). Predložene tehnike za ljudsko kloniranje su blizanačko cijepanje, koja se sastoji “u umjetnom odvajanju pojedinih stanica ili skupine stanica od embrija, u prvim fazama razvoja, i u susljednom prenošenju ovih stanica u maternicu, s ciljem da se dobiju, na umjetni način, identični embriji” (bilješka 47.), i prijenos jezgre, koji se sastoji “u unošenju jezgre uzete iz embrionalne ili somatske stanice u jajnu stanicu iz koje je prethodno odstranjena jezgra, praćenog aktiviranjem ove jajne stanice koja bi se, posljedično, trebala razvijati kao embrion” (bilješka 47.). Kloniranje biva predloženo s dvostrukim ciljem: naime da se postigne rađanje kloniranog djeteta, i terapijskog ili istraživačkog.

Kloniranje je “u sebi nedopušteno, ukoliko...namjerava dati početak novom ljudskom biću bez povezanosti s činom uzajamnog darivanja između dvaju supružnika i, radikalnije, bez ikakve veze sa seksualnošću. Takva okolnost daje mjesta zloporabama i manipulacijama koje teško povređuju ljudsko dostojanstvo” (br. 28.).

Što se tiče reproduktivnog kloniranja, ono “bi nametnulo kloniranom subjektu predodređeno genetičko nasljedstvo, podvrgavajući ga stvarno - kako je bilo rečeno - jednom obliku biološkog ropstva iz kojeg bi se teško mogao osloboditi. Činjenica da bi neka osoba prisvajala sebi pravo da samovoljno određuje genetičke karakteristike druge osobe, predstavlja tešku povredu dostojanstva ove posljednje i temeljne jednakosti među ljudima... Svaki od nas susreće u drugom ljudsko biće koje duguje vlastitu egzistenciju i vlasti-

te karakteristike ljubavi Božjoj, od koje samo ljubav između supružnika sačinjava posredništvo primjere – no zamisli Stvoritelja i nebeskog Oca” (br. 29.).

Što se tiče terapijskog kloniranja, potrebno je precizirati da “stvarati embrione s nakanom da ih se uništi, premda s namjerom da se pomogne bolesnima, je posvema nespojiva s ljudskim dostojanstvom, jer čini od egzistencije jednog ljudskog bića, iako u embrionalnom stadiju, ništa više nego sredstvo za uporabu i uništenje. Teško je nemoralno žrtvovati jedan ljudski život zbog terapijske svrhe” (br. 30.).

Kao alternativu za terapijsko kloniranje, neki su predložili nove tehnike, koje bi bile sposobne proizvesti matične stanice embrionalnog tipa bez pretpostavljanja uništenja pravih ljudskih embrija, na primjer, putem prijenosa preinačene jezgre (ANT) ili potpomognutog reprogramiranja jajne stanice (OAR). S obzirom na to potrebno je ipak još razjasniti sumnje “koje se tiču napose ontološkog statusa “proizvoda” tako postignutog” (br. 30.).

Terapijska upotreba matičnih stanica. “Matične stanice su nediferencirane stanice koje posjeduju dvije temeljne karakteristike: a) produženu sposobnost staničnih dioba bez da se stanice diferenciraju; b) sposobnost da dadnu početak prijelaznim roditeljskim stanicama, od kojih potječu veoma diferencirane stanice, na primjer, nervne stanice, mišićne stanice i krvne stanice. Od kada se eksperimentalno potvrdilo da matične stanice, ako su presađene u oštećeno tkivo, teže favorizirati ponovno unošenje stanica i na taj način obnovu tkiva, otvorile su se nove perspektive za regenerativnu medicinu, koja je izazvala veliko zanimanje među istraživačima diljem cijeloga svijeta” (br. 31.).

Za etičku procjenu potrebno je osobito razmotriti upotrijebljene metode za sakupljanje matičnih stanica.

“Trebaju se smatrati dopuštenim one metode koje ne stvaraju teško oštećenje na subjektu od kojeg se uzimaju matične stanice. Takav slučaj se ostvaruje, općenito, u slučaju uzimanja a) tkiva od zrelog organizma; b) iz krvi pupčane vrpce, u trenutku porođaja; c) iz tkiva mrtvih fetusa koji su umrli prirodnom smrću” (br. 32.).

“Uzimanje matičnih stanica od živog ljudskog embriona... uzrokuje neizbježno njegovo uništenje, te je stoga teško nedopušteno. U ovom slučaju istraživanje... se uistinu ne stavlja u službu čovječanstva. Prelazi naime preko ubijanja ljudskih života koje imaju jednako dostojanstvo s obzirom na druge ljudske osobe i na same istraživače” (br. 32.).

“Upotreba embrionalnih matičnih stanica, ili diferenciranih stanica iz njih proizašlih, koje su even-

tualno priskrbili drugi istraživači, ubijajući embrije, ili koje su raspoložive na tržištu, predstavlja ozbiljne probleme sa stajališta kooperacije u zlu i sablazni” (br. 32.).

Mnogobrojne su studije ipak pokazale da zrele matične stanice daju više pozitivnih rezultata negoli embrionalne matične stanice.

Pokušaji miješanja vrsta. “Nedavno su bile upotrijebljene životinjske jajne stanice za reprogramiranje jezgri ljudskih somatskih stanica..., da bi se dobile embrionalne matične stanice iz tako proizašlih embrija, bez da se moralo pribjegavati upotrebi ljudskih jajnih stanica” (br. 33.).

“S etičke točke gledišta slični postupci predstavljaju povredu dostojanstva ljudskog bića, zbog miješanja ljudskih i životinjskih genetičkih počela sposobnih da naruše specifični identitet čovjeka” (br. 33.).

Upotreba ljudskog “biološkog materijala” nedopuštenog podrijetla. Za znanstveno istraživanje i za proizvodnju različitih proizvoda katkada bivaju upotrijebljeni embrioni ili stanične linije koje su rezultat nedopuštene intervencije protiv života ili fizičkog integriteta ljudskog bića.

Što se tiče eksperimentiranja na embrijima, ono “sačinjava zločin u odnosu na njihovo dostojanstvo ljudskih bića, koja imaju pravo na isto dužno poštovanje koje dugujemo već rođenom djetetu i svakoj osobi. Ovi oblici eksperimentiranja sačinjavaju uvijek teški moralni nered” (br. 34.).

Što se tiče uporabe od strane istraživača “biološkog materijala” nedopuštenog podrijetla koji je proizveden izvan njihovog centra istraživanja ili koji se nalazi na tržištu, vrijedi uvijek “moralni zahtjev da tu nije bilo nikakvog suučesništva u dragovoljnom pobačaju i da je izbjegnuta opasnost sablazni. Kad je riječ o tome nedovoljan je kriterij nezavisnosti formuliran od nekih etičkih povjerenstava, naime, tvrditi da bi etički bilo dopušteno korištenje “biološkog materijala” nedopuštenog podrijetla, samo da postoji jasno razdvajanje između onih koji s jedne strane proizvode, zamrzavaju i usmrćuju embrije i s druge strane istraživača koji razvijaju znanstveno istraživanje”. Precizira se da “dužnost odbiti taj ‘biološki materijal’... nastaje iz dužnosti odvojiti se, u vršenju vlastite istraživačke aktivnosti, od teško nepravednog pravnog okvira i potvrditi s jasnoćom vrijednost ljudskog života. Stoga gore navedeni kriterij nezavisnosti je nužan, ali može biti etički nedovoljan” (br. 35.).

“Naravno unutar ovog općeg okvira postoje različiti stupnjevi odgovornosti, i teški razlozi mogli bi biti moralno proporcionalni da se opravda korištenje gore spomenutog ‘biološkog materijala’. Tako, na primjer,

opasnost po zdravlje djece mogla bi ovlastiti njihove roditelje da upotrijebe cjepivo u čijem pripravljanju su bile korištene stanične linije nedopuštenog podrijetla, stalno ostajući dužnost za sve da očitiju vlastito neslaganje s tim u vezi te da zahtijevaju da sanitarni sustavi stave na raspolaganje drugu vrstu cjepiva. S

druge strane, potrebno je imati u vidu da u zavodima koji koriste stanične linije nedopuštenog podrijetla nije identična odgovornost onih koji odlučuju o smjeru proizvodnje u odnosu na one koji nemaju nikakvu moć odlučivanja” (br. 35).

**PISMO KARD. LEONARDA SANDRIJA,
PROČELNIKA KONGREGACIJE ZA ISTOČNE CRKVE,
KARD. VINKU PULJIĆU, NADBISKUPU VRHBOSANSKOMU,
PREDSJEDNIKU BISKUPSKE KONFERENCIJE BIH**

Korizma 2009.;
Prot. Br. 1/2009.

Preuzvišeni gospodine Kardinale,

Radostan sam što se također ove godine obraćam Vama i vjernicima koji su sastavni dio toga dijela Božjega naroda kako biste poduprli osjetljivost u korist kršćanske braće u Svetoj Zemlji, koja, zajedno sa stanovnicima prostranih područja Srednjeg Istoka, teže odavno za mirom i spokojem koje su još tako ugroženi.

Univerzalna Crkva slijedi s jakom zabrinutošću situaciju koju su različiti teški problemi učinili nestabilnom. Prvi je odsutnost mira. Naime, božićna je radost ranjena ponovnim nasilnim započinjanjem neprijateljstava u pojasu Gaze. Među mnogobrojnim žrtvama ubrajaju se i mnoga posvema nevina djeca. Upravo na Božić je pomučena nada koju je donijelo Betlehemske Dijete, nakon poticajne duhovne i materijalne potpore od kršćanskoga puka od hodočasnika koji su 2008. godine čak nadvisili one iz Jubilarne 2000. godine.

Tijekom Sinodalne skupštine prošloga listopada, Istočni katolički patrijarsi i viši nadbiskupi uručili su u ruke Svetog Oca potresan apel mira inspiriran Božjom Riječju: apostol Pavao, naime, darovao nam je izvanrednu sigurnost da “je Krist mir naš” (Ef 2,14). Taj apel, upućen cijelomu svijetu, očuvao je svu svoju aktualnost.

Ali je, napose, papa Benedikt XVI. taj koji neprestano hrabri kršćane i sve stanovnike Svete Zemlje riječima i gestama izvanredne revnosti ujedinjene s njegovom željom da hodočasti Isusovim stopama. Pred narodom na dan Gospodinova Rođenja, a po-

tom na svetkovinu Svete Bogorodice, On je govorio u prilog mira u toj Zemlji. Papinska je skrb naišla na posvema izvanredan odjek u susretu veleposlanika iz sto sedamdeset sedam država akreditiranih pri Svetoj Stolicu na početku nove godine. Ovako se izrazio Papa: “Kristovo rođenje u siromašnoj Betlehemskoj špilji navodi nas naravno da evociramo situaciju na Srednjem Istoku i, ponajprije, u Svetoj Zemlji, gdje, ovih dana, prisustvujemo ponovnom izbijanju nasilja koja uzrokuju neizmjerne štete i neizmjerne trpljenja civilnom stanovništvu... Još jednom htio bih ponoviti da vojna opcija nije rješenje te da nasilje, bez obzira s koje strane dolazilo i koji god oblik poprimalo, treba snažno osuditi” (*L'Osservatore Romano*, 9. siječnja 2009., str. 8).

Rana otvorena nasiljem zaoštava problem emigracije, koja neumoljivo lišava kršćansku manjinu najboljih sredstava za budućnost. Zemlja koja bijaše kolijevka kršćanstva riskira da ostane bez kršćana.

Na Općoj audijenciji u srijedu 1. listopada 2008., Sveti Otac Benedikt XVI. jasno je naglasio biblijske izvore skrbi prema Svetoj Zemlji: “Možda nismo više u stanju shvatiti potpuno značenje koje Pavao i njegove zajednice pripisuju sakupljanju milostinje za siromašne Jeruzalema. Radilo se o inicijativi posve novoj u panorami vjerskih aktivnosti: nije bila obvezna, nego slobodna i spontana; u njoj su sudjelovale sve Crkve koje je Pavao osnovao prema Zapadu. Skupljanje milostinje izražavalo je dug njegovih zajednica za Crkvu majku Palestine, od koje su primili divan dar Evanđelja.” Papa je nadodao: “Toliko je veliko značenje koje

Pavao pripisuje ovom činu solidarnosti koju rijetko naziva jednostavno "kolekta"; za njega on je radije "služenje", "blagoslov", "ljubav", "milost", štoviše "liturgija" (2 Kor 9). Iznenaduje, na poseban način, ovaj zadnji termin, koji skupljanju novca daje također kulturno značenje: s jedne strane ono je liturgijski čin ili "služenje", prikazan od svake zajednice Bogu, s druge strane, to je djelo ljubavi učinjeno u korist naroda" (*L'Osservatore Romano*, 2. listopada 2008., str. 1).

Kongregacija za Istočne Crkve prati u ime Svetog Oca crkvenu zajednicu u Svetoj Zemlji i stoga se pretvara u tumača Njegove ljubazne skrbi, obnavljajući poticaj svim katolicima kako bi također materijalno pridonijeli potpori koju iziskuju Sveta Mjesta. Čast joj je što može osigurati živu zahvalnost Pape i Njegovu molitvu za sve one koji će narednoga Velikog Petka primiti k srcu tradicionalnu kolektu za Svetu Zemlju.

Crkve latinskoga obreda i različitih istočnih obreda, koje se koriste tom neophodno potrebnom pomoću, izražavaju svoju zahvalnost u ustrajnoj molitvi za partikularne Crkve cijeloga svijeta.

Iskusio sam ove osjećaje u hodočašću koje sam obavio od 24. veljače do 2. ožujka 2008. godine u

Svetim Mjestima, uočivši s radošću jedinstvo nakane svećenika i vjernika u crkvenom poslanju, i njihovu ekumensku i međureligijsku osjetljivost. Svuda sam obećao brigu ovoga Dikasterija i Crkve u sigurnosti da imamo od svih katoličkih biskupa potvrdu darežljivosti koja se uvijek pokazivala prema Jeruzalemu i Zemlji Gospodina Isusa.

Radi prikladne informacije prilažem jedan dokument koji je pripremila Kustodija Svete Zemlje i napomenu ove Kongregacije, koji svjedoče o djelima realiziranim zahvaljujući kolekti iz 2008. godine.

S cijelom katoličkom zajednicom Svetih Mjesta drago mi je što mogu zazvati na Vas i sve suradnike dobrohotnost Onoga koji "ljubi onoga tko daruje s radošću" (2 Kor 9,7). U duhu bratstva u biskupstvu,

vrlo odani u Gospodinu

Leonardo kardinal Sandri
Prefekt

Antonio Maria Vegliò
nadbiskup Tajnik

KONGREGACIJA ZA ISTOČNE CRKVE

Kao svake godine, Kongregacija za Istočne Crkve prima novčane prinose izravno od Apostolskih nuncijatura i, prema postotku koji joj pripada, podjeljuje redovitu i izvanrednu pomoć crkvenim područjima, redovničkim zajednicama i drugim crkvenim pravnim osobama Svetih Mjesta.

Kao obično, posebna je pažnja bila posvećena u 2008. godini školskim institucijama, kao što su Betlehemska Sveučilište i Katoličke škole različitih razina. Na ovom se području podupiru također troškovi Tajništva Solidarnosti u Jeruzalemu koji koordinira školske aktivnosti Katoličke Crkve u Svetoj Zemlji.

Također u 2008. godini, ovaj je Dikasterij održao svoj program stipendiranja svećenika i bogoslova koji potječu iz Svetih Mjesta, a koji studiraju na Papinskim Sveučilištima, kao i pomoć u korist Središnjeg ureda studenata u Italiji.

Prigodom susreta s katoličkim biskupima Kongregacija ih čini osjetljivim za potrebe Svete Zemlje, potičući napose hodočašća. Što se tiče prikupljanja kolekte, Dikasterij se skrbi za cio njegov tijek, prema institucionalnim svrhama, održavajući kontakt s Kustodijom Svete Zemlje, Apostolskim nuncijaturama i cijelom hijerarhijom.

KUSTODIJA SVETE ZEMLJE

Red Male Braće
Sažeti izvještaj 2007./2008.

Kustodija Svete Zemlje u izvršenju svoga stoljetnog poslanja, da zaštiti Sveta Mjesta Otkupljenja, obavlja službu Božju u njima, pomaže hodočasnici i unaprijedi apostolska djela, posvetila je u godinama 2007./2008. posebnu pažnju promoviranju izvršenja sljedećih projekata i djela:

Sveta Mjesta/Hodočasnici

1. Ain Karem. Projekt obnove ulaza u Svetište Marijina pohoda. Arheološka istraživanja i iskapanja sprijeda na glavnom trgu, kompletno prepravljanje vodovodnih cijevi i odvoda, obnova duge široke stube ulaza u Svetište.

Nastavak projekta u Svetištu Svetog Ivana u Pustinji obnove stare zidne ograde i nekih prostorija za doček pojedinih hodočasnika iz iskustva pustinjačkog obitavališta.

2. Betanija. Projekt obnove samostana sv. Lazara. Zamjena električnih i vodovodnih instalacija, prepravljanje podova samostana, sakristije i prostorija za prijem hodočasnika.

3. Betlehem. Špilja Mlijeka: kompletirani (svibanj 2007.) radovi obnove i izgradnje jednoga novog odjela samostana za sestre koje surađuju u služenju Svetišta.

Projekt obnove pojedinih prostorija samostana sv. Katarine u Betlehemu s postavljanjem sustava neprekidne kontrole u Svetištu i u špiljama.

Djelomična obnova prostorija u *Casa Nova* s obzirom na rastuće pritjecanje hodočasnika.

4. Jeruzalem. Projekt ispitivanja i seizmičke izbočine u Bazilici Svetoga Groba te postavljanje nanovo sustava osvjetljenja Svete Kalvarije.

Kompletna obnova službi za hodočasnike u području Svetišta Getsemanija. Započet projekt ponovnog uređenja Doline Cedrona između Svetišta i zidina antičkoga Jeruzalema i pripravljanje prostora za molitvu i meditaciju.

Obnova jednoga djela samostana *Dominus Flevit* i priprema projekta ponovnog uređenja vrta i prostora za doček hodočasnika.

Projekt obnove kustodijalne ambulante. Obnovljene su prostorije sagrađene 1955. godine za primanje redovnika staraca koji trebaju pomoć zbog dobi ili bolesti nakon života posvećena službi Svetih Mjesta i djela Kustodije Svete Zemlje.

5. Jaffa. Početak druge faze obnove svetišta sv. Petra u Jaffi, koja se sastoji u potpunoj obnovi unutrašnjosti samostana i prostora za pastoralnu djelatnost za inozemne radnike (španjolski, francuski i poljski jezik) i za zajednicu hebrejskog jezika.

6. Magdala. Projekt konzerviranja arheološke površine u Magdali. Obnova i konsolidacija ostataka pronađenih u arheološkim kampanjama '70 godina. Postalo je, osim toga, nužnim rezanje, obnova i ponovno postavljanje, na odgovarajućim podlogama, podnih mozaičkih tepiha koji moraju biti zaštićeni od atmosferskih nepravilnosti. U pripremi izgradnja smjera razgledanja u okviru ruševina, koji bi htio efikasno ilustrirati svakodnevni život evanđeoskog grada iz Isusova vremena.

7. Nazaret. Preuređenje smjera ulazu za posjete svetištu i za procesije. Završetak projekta predviđen je u prosincu 2008. godine.

Studija ostvarivosti projekta pokrivanja antičke Crkve u Seforis-u (koja podsjeća na rođenje i djetinjstvo Djevice); plaćanje prve rate da bi se dobila dopuštenja vlasti za starine.

8. Sebastya (Nablus). Projekt osiguranja nekih ugroženih zdanja povijesnoga središta sela Sebastiya. Nastavilo se s popravljanjem površine povijesnoga središta koji graniči sa zidom džamije (bivša katedrala križara).

9. Gora Nebo (Jordan). Prva faza radova s obzirom na prepravljanje memorijalne bazilike smrti proroka Mojsija: učvršćenje temelja, terena i polaganje nosivih sklopova budućega pokrova bazilike.

Sveta Mjesta/Lokalna zajednica.

1. Djela u korist mladih. Nastavljanje projekta "Stipendije", koji se sastoji u cjelovitom financiranju studi-

ja u trajanju od četiri godine. Riječ je o 300 sveučilišnih stipendija godišnje, razdijeljenih u različitim sveučilištima regije (Betlehem, Židovsko sveučilište u Jeruzalemu i Haifi, Bir Zeit, Amman i druga sveučilišta).

(Betlehem). Nastavak projekta formacije i uklapanja u svijet rada novo-diplomiranih. Sastoji se u olakšavanju uklapanja kvalificirane i vrijedne mladeži u svijet rada nudeći odabranim poduzećima i institucijama pokriće dvije trećine nagradnoga troška za 12 mjeseci. U ovom svijetu mladi imaju mogućnost radnoga iskustva a poduzeća da upoznaju i odgoje novo osoblje s obzirom na buduće moguće primanje u službu. Program, osim toga, predviđa ponudu tečajeva formacije pripravnicima zaposlenim u dotičnim poduzećima.

(Betlehem, Jeruzalem). Nastavak projekta formacije i uklapanja u svijet rada nezaposlenih. Riječ je o projektu sličnu prethodnomu, ali koji ima kao cilj prekvalifikaciju i ponovno uklapanje u svijet rada osoba već zaposlenih u različitim poslovima u Jeruzalemu ili Betlehemu a koje su izgubile posao.

Nastavak projekta potpore obrtničkim poduzećima. Sastoji se u podupiranju oko 10 malih obrtničkih poduzeća s nabavkom rezervnih dijelova, postrojenja za proizvodnju, pomoć da se osigura njihova djelatnost.

2. Aktivnosti u korist obitelji. (Betlehem) Nastavak projekta potpore obiteljima, koji je organizirao Centar župnog praćenja, a u koordinaciji s *Franciscan Family Center* (Župno obiteljsko savjetovalište). Ova vrsta pomoći predviđa potporu socijalno-javne skrbi najvažnijim potrebama obitelji.

Franjevačka Kuća Djeteta. Prima preko 20 dječaka u dobi između 6 i 12 godina koji potječu iz siromašnih obitelji i s različitim vrstama poteškoća. Dječake, osim što su primljeni i potpomognuti u studiju, prate jedan odgojitelj, jedan socijalni radnik i jedan psiholog. Projekt se razvija u tijesnoj vezi s *Franciscan Family Center*.

Nastavak projekta liječničke pomoći. Projekt radi na različitim vrstama sanitetske pomoći i koordinira se na terenu s *Franciscan Family Center-a*, s Caritasom i s *Bethlehem Arab Society for Rehabilitation*. Glavni je cilj osigurati obiteljima s ekonomskim poteškoćama pokriće, djelomično ili potpuno, medicinskih troškova (nabavka lijekova, medicinske posjete i boravak u bolnici).

3. Župne zajednice. (Jeruzalem) Priprava druge faze projekta obnove građevina *Parish Center-a* u Beit Hanini. Isplata prve rate za restauraciju i proširenje crkve.

Parish Center u Nazaretu. Kompletirana je i svečano otvorena zgrada župnoga centra za različite župne i

socijalne aktivnosti kršćanske zajednice grada (financirana gotovo potpuno od njemačkih biskupa i Njegovog Svetosti Benedikta XVI.). Nastavlja se s izradom sportskih igrališta za mlade i s pripravom nekih rekreativnih prostora za djecu.

(Jaffa). Projekt preuređenja i pripravljanja novih prostora za župne djelatnosti lokalne zajednice i inozemnih zajednica (preko 22.000 vjernika) na području župe Svetog Antuna.

4. Škole. Obnova trećega kata u Djevojačkoj školi u Betlehemu. S učinjenim radovima dodani su neki razredi koji omogućuju da se poboljša uporaba prostora u školi.

Instalacija sustava grijanja u Dječjačkoj školi u Betlehemu.

Izgradnja dječjega vrtića u Jerihonu. Može primiti oko 100 djece (kompletiran je u prosincu 2008.). Nastavlja se s obnovom zidane ograde. U pripravi je projekt gradnje nove škole.

Potpuno prepravljivanje dječjega vrtića u Emmaus-Qubeibeh-u (250 djece).

5. Izgradnja stanova za siromašne i za mlade bračne parove. *St. Francis Housing Project* u Betlehemu. Sastoji se u izgradnji 20 stanova za isto toliko obitelji, napose za mlade bračne parove s niskim ili srednjim prihodima.

The Franciscan Neighborhood u Jaffi. Riječ je o 124 stana za kršćanske obitelji župe.

Housing Project u Nazaretu. Smješten je 2 km od bazilike Navještenja. Osim jedne kapele i nekih zgrada za socijalnu uporabu predviđa se oko 80 stanova kako bi se odgovorilo potrebama stanovanja mladih obitelji.

Nastavlja se obnova stanova u Starom Gradu Jeruzalema. Stari stanovi, većinom iz otomanskog razdoblja, često su u nesigurnim stanjima i prisiljavaju žitelje da ih napuste. Projekt predviđa postupnu obnovu oko 300 stanova. U razdoblju od prosinca 2007. godine do prosinca 2008. godine obnovljeno je preko 30 stanova.

6. Druga kulturalna djela. Svake godine Kustodija Svete Zemlje ekonomski podupire Fakultet arheoloških i biblijskih znanosti *Studium Biblicum Franciscanum* u Jeruzalemu. Osim potpunog uzdržavanja aktivnosti Fakulteta, daju se za 30-ak studenata, koji dolaze iz različitih biskupija i redovničkih zajednica, stipendije koje garantiraju hranu i smještaj za vrijeme cijelog trajanja studija.

Franciscan Media Center. To je novi oblik apostolata koji ima za cilj prenijeti posredstvom televizijskih mreža poruke Svetih Mjesta i život lokalnih kršćanskih zajednica.

Institut *Magnificat*. U kratko vrijeme aktivnosti *Magnificat* je postala glazbena škola sposobna for-

mirati glazbenike uključujući studente koji dolazi iz različitih kultura, religija i društvenih staleža. Do danas je upisano preko 210 studenata koje vodi oko 25 maestara i profesora. Magnificat promiče istraživanja i kulturalne manifestacije na mjesnoj i međunarodnoj razini.

Svem u ovomu treba nadodati također mnogobrojne intervencije u Siriji i Libanonu. Na poseban način ističemo, u Damasku, izgradnju novoga Memorijala

sv. Pavla (svečano otvoren prošloga 29. lipnja, u povodu otvaranja Godine sv. Pavla), koji podsjeća na tradicionalno mjesto obraćenja Apostola naroda; prepravljanje župne crkve i samostana sv. Franje (Aleppo); izgradnja 90 novih stanova i jednoga dječjeg vrtića u Tripoliju (Libanon); potpuna restauracija crkve u La-takiye-u (antička Laodiceja, Sirija), sestarska kuća i dječji vrtić u Jakubiye-u (Sirija), samostan u Knaye-u (Sirija).

POZDRAV APOSTOLSKOGA NUNCIJA U BiH NADBISKUPA ALESSANDRA D'ERRICA ZA VRIJEME EUHARISTIJSKOGA SLAVLJA

Mostar, 10. ožujka 2009.

1 - Radostan sam što sam, kao papinski predstavnik, mogao sudjelovati u ovoj svečanoj Euharistijskoj liturgiji, u povodu proljetnoga zasjedanja Biskupske konferencije.

A još sam radosniji što svima vama mogu prenijeti *poseban blagoslov Svetoga Oca*. On je upućen kardinalu Vinku Puljiću i biskupima Biskupske konferencije Bosne i Hercegovine, biskupima delegatima susjednih biskupskih konferencija, biskupu Ratku Periću - koji ugošćuje ovo zasjedanje s uobičajenim bratstvom - biskupijском i redovničkom kleru, redovnicama i vjernicima koji sudjeluju na ovoj Svetoj Misi.

Sveti Otac molitvom prati radove Biskupske konferencije, zazivajući obilje darova Duha Svetoga na okupljene biskupe. Jednake milosti i Božju pomoć on zaziva na Crkvu Božju koja je u Bosni i Hercegovini, a na osobit način na hercegovačke biskupije, na koje on gleda s očinskom naklonošću i pastoralnom brigom.

2 - Došavši ponovno u mostarsku katedralu godinu dana poslije, moja misao se s radošću vraća događaju koji je ovdje bio najavljen prije godinu dana: *posjetu Bosni i Hercegovini nadbiskupa Mambertija*, kao posebnog izaslanika Svetog Oca.

Sjetit ćete se da je on htio u Mostaru započeti svoj posjet, da i tako izrazi *posebnu pozornost* kojom Sveta Stolica gleda na Hercegovinu. Sveta Stolica prati Hercegovinu osobitom brigom jer je postotak katolika ovdje najveći a u nekim krajevima katolici su u većini; jer ovdje možemo organizirati i organizirati se bolje; ovdje možemo bolje dati dobar primjer. To je velika odgovornost Hercegovine na koju bih - još jednom -

htio skrenuti pozornost svih, da moramo dobro iskoristiti primljene talente.

Upravo ovdje u Mostaru nadbiskup Mamberti je ostavio *važnu poruku* za Hercegovinu i za Zemlju. Sjetit ćete se da je *on pozvao na jedinstvo*, u Crkvi i među političkim strankama, u okviru delikatnih izazova s kojima se danas sučeljava hrvatski narod. Jedinstvo daje snagu - rekao je - i omogućuje da se postignu ciljevi koje nije lako ostvariti ako se ide naprijed izolirano ili u malim grupama. Ta poruka mi se čini aktualnom još danas, i htio bih vam je preporučiti na razmišljanje.

3 - Moja draga braćo i sestre, za koji dan ćemo slaviti *Svetkovinu svetoga Josipa*, zaštitnika opće Crkve, koja vam je posebice draga jer ste svetoga Josipa izabrali za glavnoga zaštitnika svoje biskupije.

Molim vas da zagovoru svetoga Josipa povjerite osobito jednu nakanu. Možda ste saznali da smo već nekoliko mjeseci zauzeti s vlastima Bosne i Hercegovine u delikatnom poslu, usmjerenom da u zakonski korpus Zemlje unese utvrđena načela iz Temelnog ugovora. Možda znadete da je u tu svrhu ustanovljeno *Mješovito povjerenstvo* koje je u prošlim mjesecima završilo preliminarnu fazu rada. Za koji dan ćemo započeti prave i vlastite poslove Povjerenstva. Oni će se sastojati u pripravi zakona za primjenu Ugovora i drugih ugovora koji su već predviđeni Temeljnim ugovorom.

Čini mi se očitim da je ovo od posebne važnosti za naše zajednice i za druge vjerske zajednice u zemlji. Ne će to biti lagan posao; ali imamo povjerenje da nam Duh Božji ne će uskratiti svjetlo i pomoć. Za taj

posao trebamo biti podržavani molitvom naših zajednica i svih ljudi dobre volje.

Danas mi je drago zamoliti *vašu molitvu* velikom svetom Josipu za rad Mješovitoga povjerenstva. Neka

on bude onaj koji će za nas, za Crkvu u Bosni i Hercegovini, i za druge vjerske zajednice zemlje, isprositi sve milosti i sve blagoslove koje trebamo. Neka bude tako!

VINCULUM UNITATIS ET CARITATIS

U skladu s kanonom 1271 Crkvenoga zakonika, koji glasi: “Neka biskupi, radi veze jedinstva i ljubavi, prema mogućnostima svoje biskupije, pridonose pribavljanju sredstava koja su Apostolskoj Stolici prema prilikama vremena potrebna da bi mogla prikladno služiti općoj Crkvi”, Ekonomat Biskupskoga ordinarijata u Mostaru svake godine nastoji dostaviti Apostolskoj nuncijaturi u Sarajevu svotu od 10.000 eura (7.000 u ime Mostarsko-duvanjske i 3.000 u ime Trebinjsko-mrkanske biskupije) u spomenutu svrhu.

Državno tajništvo Svete Stolicе, u potpisu nadbiskupa Fernanda Filonija, zamjenika za opće poslove

Državnoga tajništva, prošloga 16. svibnja piše mjesnomu biskupu msgr. Ratku Periću na hrvatskom jeziku: “Sveti Otac zahvaljuje na ovoj velikodušnoj potvrdi crkvenoga zajedništva, koji odražava kako posebnu odanost Petrovu Nasljedniku tako i konkretnu solidarnost u mnogovrsnim potrebama Crkve. Moleći Boga da obilno nagradi sve darivatelje, Prvosvećenik zaziva na Vas, na kler, redovnike i redovnice te na čitavu zajednicu vjernika ove drage mjesne Crkve zaštitu blažene Djevice Marije, te svima od srca udjeljuje svoj blagoslov.”

II.
BISKUPSKA KONFERENCIJA
BOSNE I HERCEGOVINE

PRIOPĆENJE

s 45. redovnog zasjedanja Biskupske konferencije BiH

Biskupska konferencija Bosne i Hercegovine održala je od 9. do 11. ožujka 2009. u kući susreta "Emaus" u Bijelom Polju kod Mostara svoje 45. redovno zasjedanje pod predsjedanjem nadbiskupa metropolita vrhbosanskog kardinala Vinka Puljića. Osim članova BK BiH, na zasjedanju su sudjelovali: hvarsko-bračkoviški biskup mons. Slobodan Štambuk, delegat Hrvatske biskupske konferencije, biskup iz Fidenze mons. Carlo Mazza, delegat Talijanske biskupske konferencije, i biskup kotorski mons. Ilija Janjić, delegat Međunarodne biskupske konferencije sv. Ćirila i Metoda sa sjedištem u Beogradu.

Prvog dana zasjedanja s biskupima se susreo i apostolski nuncij u Bosni i Hercegovini mons. Alessandro D'Errico koji ih je upoznao s dosadašnjim radom Mješovitoga povjerenstva za provedbu Temelnoga ugovora između Svete Stolice i Bosne i Hercegovine. Biskupi su izrazili zahvalnost za napore Apostolske nuncijature i svih članova Povjerenstva te dali potporu njihovu nastojanju da što prije budu doneseni i zažive zakoni u skladu s Temeljnim ugovorom koji su od posebne važnosti ne samo za Crkvu nego i za druge vjerske zajednice u zemlji. Pridružuju se pozivu nuncija D'Errica i preporučuju vjernicima svojih biskupija da rad Mješovitog povjerenstva podrže molitvom.

Biskupi su, između ostaloga, saslušali izvješće kardinala Puljića s devetoga godišnjeg zasjedanja predsjednika Biskupskih konferencija Jugoistočne Europe, održanog od 3. do 7. ožujka 2009. u turskom gradu Iskenderunu na temu kršćanskog identiteta u multikulturnom i multietničkom svijetu. Pozivaju sve članove svojih biskupijskih zajednica na molitvu za Crkvu i kršćane u Turskoj, zemlji preboga kršćanske tradicije i povijesti, u kojoj kršćani ni danas nemaju vjerske slobode. Zahvalni su za zaključke i smjernice s toga susreta.

Razmatrajući razne pozive na međunarodne susrete, biskupi su odlučili da mons. dr. Mato Zovkić bude njihov delegat na Prvom susretu za dijalog s islam-

skim zajednicama koji će se održati u francuskom gradu Bordeauxu 27. i 28. travnja 2009.; dr. don Ante Pavlović, predstojnik Teološkog instituta u Mostaru, delegat na simpoziju nacionalnih ravnatelja katehetskih ureda od 4. do 7. svibnja 2009. u Rimu. Pomoćni biskup mons. dr. Pero Sudar bit će delegat na susretu predsjednika komisija "Justitia et Pax" europskih zemalja 8. i 9. lipnja u Zagrebu.

Biskupi su prihvatili prijedlog da se pri Vijeću za laike BK BiH osnuje Odbor za mlade te u tom duhu dali potrebne smjernice. Također su saslušali informacije o pripremama za Drugi susret hrvatske katoličke mladeži u BiH koji će se održati 9. svibnja 2009. u Livnu i 10. svibnja u župama Banjalučke biskupije te na osobit način u banjalučkoj katedrali sv. Bonaventure o blagdanu bl. Ivana Merza. Pozivaju mlade da se aktivno uključe u pripreme na osobit način prigodnim katehezama i molitvom kako bi njihovo zajedništvo na susretu bilo blagoslov za njih i za sve u ovoj zemlji. Posebno ih raduje dolazak mladih iz Hrvatske i drugih zemalja za tu prigodu.

Biskupi će svoj godišnji susret s članovima Konferencije viših redovničkih poglavara i poglavarica BiH održati 29. travnja 2009. u Sarajevu. Teme susreta bit će u duhu "Godine sv. Pavla", apostola naroda, koja se obilježava u cijeloj Crkvi. Kao izraz zahvalnosti ocima franjevcima za sve dobro što su činili i što čine, a u povodu 800. obljetnice franjevačkog pokreta, susret će završiti Misnim slavljem u franjevačkoj samostanskoj crkvi na Nedžarićima.

Biskupi su saslušali izvješća o radu tijekom 2008. godine svih Vijeća i Komisije "Justitia et Pax" te institucija povezanih s BK BiH. Izrazili su zahvalnost svim vijećnicima i djelatnicima u institucijama za njihov doprinos te dali potrebne smjernice za provođenje predviđenih programa i inicijativa. Produžen je mandat Generalnom tajniku BK BiH na sljedećih pet godina. Biskupi su rasporedili predsjedanje vijećima, a neka vijeća su reorganizirali.

Razmatrajući inicijative u završnoj godini Trogodišnje duhovne obnove katoličkih obitelji, započete na svetkovinu Presvetoga Trojstva 2006. godine, biskupi su odobrili prigodni plakat kao i nacrt Obiteljskog molitvenika. Ponovno potiču katoličke obitelji da svakodnevno mole i redovito nedjeljom sudjeluju na euharistijskom slavlju vjerničke zajednice, kako bi uistinu bile mjesto rađanja i kršćanskog odgoja iz kojih će nicati i duhovna zvanja.

Biskupi su ponovno izrazili zahvalnost Hrvatskom Caritasu za pripremu ovogodišnjeg Tjedna solidarnosti s Crkvom i ljudima u BiH. Zahvaljuju svim institucijama i ljudima koji će svojom materijalnom i molitvenom potporom pokazati svoje zajedništvo s katolicima i svim ljudima u Bosni i Hercegovini.

I na početku ove godine biskupi su se osvrnuli na život Crkve u trenutačnim društveno-političkim prilikama. Uočen je zanemariv povratak prognanih i izbjeglih katolika tijekom prošle godine. Sa žalošću su konstatali da opada i broj postojećih vjernika u Vrhbosanskoj i Banjalučkoj dijecezi zbog neodrživog opstanka i obespravljenosti Hrvata u BiH. Zabrinjava i pad nataliteta općenito u Bosni Hercegovini. Posebno ih zabrinjava strah mladih pred žrtvom i bijeg od života što je vidljivo osobito kod onih koji bi mogli

sklopiti brak, ali se izmiču životnoj odgovornosti. U ovoj "Godini sv. Pavla" ponovno pozivaju sve članove svojih biskupijskih zajednica da sadašnje krizno stanje prihvate kao prigodu za još snažnije oslanjanje na Krista uskrsluga koji je svojim dobrovoljnim prihvaćanjem siromaštva i trpljenja pokazao put koji vodi u vječni život. Konstatirajući da je trenutačna gospodarska kriza na svjetskoj razini u svojoj biti posljedica krize duhovnih vrednota, ukazuju na potrebu da se u obitelji i društvu izgrađuje osjećaj odgovornosti za društveno dobro, ali i dobro budućih naraštaja. Potiču sve da se, u skladu sa svojim službom i odgovornošću na svim razinama, zauzimaju za obranu i promicanje temeljnih vrijednosti koje čovjeku i društvu daju potrebno dostojanstvo.

Biskupi su 10. ožujka u mostarskoj katedrali Marije Majke Crkve slavili zajedničku Euharistiju koju je predvodio kardinal Puljić, a propovijedao kotorski biskup mons. Ilija Janjić. Na kraju Misnog slavlja nuncij D'Errico uputio je prigodnu poruku i prenio blagoslov Svetoga Oca.

Mostar, 11. ožujka 2009.

Generalno tajništvo
BK BiH

OSNOVNA NAČELA UNUTRAŠNJEG UREĐENJA U CRKVAMA

(Tekst priredilo Vijeće za liturgiju pri BK BiH)

I. Uvod u problematiku

Današnja arhitektura teži za oblicima crkava, koji će biti u skladu s okolišem i mjesnom kulturom. Što o tome donose crkveni propisi?

Crkva, kao mjesto liturgijskog zborovanja, treba ispunjavati dva zadatka: da bude simbolični znak - *ad extra* i funkcionalni objekt neophodan za redovita liturgijska okupljanja i djelatno sudjelovanje svih sudionika - *ad intra*.

Opća Uredba Rimskog misala ističe: "Crkve ili druga mjesta neka budu prikladna za vršenje svetog čina i za djelatno sudjelovanje vjernika. Uz to neka sveta zdanja i bogoštovni predmeti budu zaista dostojni i lijepi, kao znakovi i simboli viših stvarnosti" (br. 288).

Na vjerski osjećaj značajno utječe materijalno unutrašnje uređenje crkvenog odnosno liturgijskog prostora, konkretno: arhitektura - oblik i raspored prostora, umjetnički sadržaji, ukrasi itd. Utisci iz djetinjstva često ostaju smjerodavni za cijeli život.

U nas su uglavnom sve crkve već preuređene za slavlje obnovljene liturgije, odnosno nove se grade imajući također u vidu obnovljenu liturgiju (ne dovodeći u pitanje, najnoviji *Motu proprio* Benedikta XVI. [*Summorum pontificum*] o Misi Ivana XXIII.). Pa ipak se utemeljeno postavlja pitanje: jesu li naše crkve tako građene i tako uređene da odgovaraju mentalitetu našega domaćeg vjernika - katolika?

Nužno je uvažiti određene etničke i kulturne specifičnosti zajednica vjernika kojima je namijenjena cr-

kva kao zgrada kao i prostor i predmeti za konkretne liturgijske obrede koje ta zajednica slavi.

Valja razlikovati:

a) praktičnu funkcionalnost crkve kao liturgijskoga prostora za odvijanje svih liturgijskih slavlja konkretne zajednice (katedrala, župna crkva, samostanska, sjemenišna, bolnička ili grobljanska kapelica) i

b) simbolično značenje - znakovnu vrijednost zgrade kao cjeline ili pojedinih njezinih dijelova, izvana ili iznutra (zvonik, pročelje, križ, oltarni prostor, osvjetljenje - prirodno, vitraji ili umjetno ukrasni lusteri).

Funkcionalnost i znakovitost - simboličnost crkvenoga objekta, odnosno prostora, ne bi se smjeli ni suprotstavljati ni dijeliti, nego moraju uvažavati ovo troje: 1) praktičnost, 2) tzv. socio-personalno načelo i 3) mistični sadržaj.

Ad 1) **Praktičnost.** Crkva, tj. prostor za liturgijsko slavlje, mora biti prikladna za dobro i praktično obavljanje svih onih liturgijskih obreda i čina koji su predviđeni za zajednicu koja se okuplja u tom prostoru. To podrazumijeva mogućnost okupljanja, dovoljne preglednosti, čujnosti; nesmetanoga kretanja, stajanja, sjedenja, klečanja te predsjedanja, čitanja, moljenja, pjevanja, kao i obavljanja specifičnih čina kod slavlja pojedinih sakramenata ili drugih liturgijskih funkcija: oltar, ambon, krstionica, ispovjedaonica (koncelebracija, prostracija itd.) Namjena nekoga liturgijskog predmeta mora prva odlučivati njegov oblik i izradu (za sjedenje, za stajanje, za čitanje, za klečanje, za gledanje).

Ad 2) **Socio-personalno načelo.** Osim što je praktično mjesto za obavljanje obreda odnosno liturgijskih slavlja, liturgijski prostor - crkva treba omogućiti svim članovima liturgijske zajednice i osobnu sabranost i radost, kao i međusobnu bliskost i poštovanje.

Ad 3) **Mističnost.** Liturgijski prostor odnosno crkva jest za katolike neizostavno mjesto susreta utjelovljenog Boga i nas, njegovih otkupljenika. Ona je sveto mjesto, jer u njoj sveti Bog sakramentima Crkve, posvećuje ljude za njihovo osobno spasenje i za suradnju u Božjem spašavanju i posvećivanju svijeta. Mistično značenje liturgijskoga prostora poglavito ovisi i o svijesti što je svaki pojedini sudionik liturgijskoga slavlja ima o spasonosnim otajstvima i liturgijskim činima koje slavi u tom prostoru sam ili zajedno s drugim sudionicima. Mističnom ozračju liturgijskoga prostora trebaju doprinijeti i određeni simboli koje Crkva već stoljećima upotrebljava u svojim liturgijskim zdanjima kao: povišeno mjesto - svetište, lađa crkve (kapelice), stupovi, osobito svetohranište, "špilje", pa i simboli i slike iz povijesti spasenja ili iz života Crkve (sakramenti, sveci itd.).

II. NEKA OPĆA NAČELA

Govoreći u svom VII. poglavlju o "sakralnoj umjetnosti i bogoštovnim predmetima" konstitucija o liturgiji Drugoga Vatikanskog koncila izrijekom kaže: "Crkva nije nikada imala svoj vlastiti umjetnički stil, nego je dopuštala umjetničke oblike svakog razdoblja, prema naravi i uvjetima naroda i prema potrebi različitih obreda, nastojeći da tijekom stoljeća brižno čuva umjetničko blago. Stoga neka i umjetnost naših vremena, te svih naroda i krajeva ima u Crkvi slobodu djelovanja samo ako dužnim poštovanjem i doličnom čašću služi bogoštovnim zgradama i svetim obredima..." (SC, 123).

U ovako postavljenu koncilskom tekstu prepoznamo najprije misijsku i ekumensku širokogrudnost Koncila (koja je prisutna i u drugim njegovim dokumentima).

Također uočavamo širom otvorena vrata Crkve slobodnom stvaranju suvremene umjetnosti, kao što je to uglavnom bio slučaj i u dosadašnjim stoljećima njezine povijesti.

Valja uočiti kako je naglašeno da ta predviđena djela i oblici suvremene umjetnosti imaju funkciju pomaganja i poticanja dužnoga čašćenja i poštovanja i liturgijskim prostorima i liturgijskim odredima koji se u njima obavljaju. Bog i njegovi sveci jesu "objekt" štovanja i čašćenja u liturgijskim činima Crkve i zato i sve vrste umjetnosti: arhitektura, kiparstvo, slikarstvo, glazba prijašnjih vremena i suvremenih ostvarenja trebaju biti u službi i Crkve i njezine liturgije.

To još jednom ističe spomenuta Opća uredba i gdje, između ostalog, stoji: "Crkva neprestano traži od raznih, umjetnosti njihovu plemenitu službu te priznaje umjetnički izraz svih naroda i krajeva.... Kao što nastoji sačuvati umjetnička djela i blago što su nam ih minula stoljeća namrla, te ih prema potrebi prilagoditi novim zahtjevima, tako se trudi promicati nova ostvarenja, koja odgovaraju duhu svakog pojedinog vremena. Zato pri povjeravanju posla umjetniku, kao i pri odabiranju umjetničkih djela za crkvu treba težiti za pravom umjetničkom vrsnošću koja će hraniti vjeru i pobožnost i biti u skladu s pravim značenjem i svrhom kojoj služe" (OURM, 289).

Kad je govor o sakralnoj - svetoj umjetnosti, valja nam pripaziti da su ovdje obje riječi važne. Zato su odgovorni u crkvenim zajednicama dužni više paziti na plemenitu ljepotu nego na pustu raskoš koja se nerijetko zna pretvoriti u kič. Direktorij o pastoralnoj službi biskupa naglašava: "Pri gradnji crkava, osobito župnih, neka se biskup brine da se uskladi umjetnost s pobožnošću te neka ne zaboravi ures i siromaštvo, ljepotu i korisnost. Skrbno neka sprječava što god mi-

riše po neskladnim novotarijama, a tako i sve što više šteti nego li koristi svetosti mjesta i pobožnosti vjernika. Napokon, neka pazi da se pri gradnji, obnavljanju i ukrašavanju crkava ne ide na prevelike troškove da se župe ne bi opteretile prevelikim dugovima. Bilo bi neskladno kad bi se zbog kamenih crkava sprječavalo 'caritas' i apostolat žive Crkve, koji se u tom slučaju moraju pretpostaviti ukrašavanju hramova" (Direktorij, 181).

Ova točka Direktorija zapravo opširnije tumači odredbu koncilske konstitucije, koja glasi: "Neka se Ordinariji brinu da u promicanju zaista svete umjetnosti i u njezinu pomaganju više paze na plemenitu ljepotu nego li na puku raskoš. To isto vrijedi za sveto ruho i urese" (SC, 124). Tu valja uočiti da su i viši redovnički poglavari - kao ordinariji pozvani odgovorno se brinuti za svoje egzemplarne crkve.

Drugi dio istoga broja tumači što se ne može pripustiti u bogoslužni prostor: "Neka se biskupi svojski pobrinu da iz Božjih zgrada i svih ostalih svetih mjesta uklone ona djela umjetnika koja se protive vjeri, ćudoređu i kršćanskoj pobožnosti, te vrijeđaju prisan osjećaj, bilo da su iskrivljenih oblika ili su nedostatne, osrednje i prividne umjetničke vrijednosti" (SC, 124).

Koncil, dakle, kaže kako Crkva, tj. biskup ne može prihvatiti u svoje bogoslužje neko umjetničko djelo ako ono vrijeđa ove četiri izriječom nabrojene vrijednosti: vjeru, ćudoređe, pobožnost i vjerski osjećaj. Te vrijednosti nisu istoznačne iako su slične i povezane. Svaka od njih ima svoju težinu i ni jedna se ne bi smjela ispustiti iz vida. Svetost liturgijskoga prostora u kojem se okupljaju vjernici različitih ukusa i profila zahtijeva ne samo da se umjetničkim djelima - slikom ili kipom - ne samo ne bi smjelo ugrožavati ćudoređe i vjeru, nego moraju biti na korist pobožnosti i vjerskom osjećaju širih vjerskih krugova, tj. što većem broju tih vjernika, članova konkretne liturgijske zajednice.

Primjećujemo ovdje i jasan kriterij za estetsku procjenu svakoga bogoslužnog predmeta (uključujući i ukrase). Ne smiju biti od nedostatne, osrednje i prividne umjetničke vrijednosti, dakle kič, za koji se veli da je negacija, te vrlo konkretan i žilav neprijatelj svake, pa i crkvene umjetnosti, koji Koncil ne želi imati u bogoslužnim prostorima. Na pokoncilskom je crkvenom učiteljstvu zadaća da taj zahtjev Koncila razborito ali i odlučno provode u djelo, u duhu postojećih liturgijskih odredaba, između kojih navodimo ovu: "Ures crkve neka teži više za njezinom plemenitom jednostavnošću negoli za raskoš. U odabiranju ukrasnih čimbenika treba voditi računa o istinitosti stvari i nastojati oko toga da uresi pomažu odgoju vjernika i dostojanstvu svega svetoga prostora" (OURM, 292).

Veliku novinu za uređenje liturgijskoga prostora adekvatnog obnovljenoj liturgiji donosi u zadnjem dijelu spomenuti član konstitucije gdje se kaže: "Pri podizanju svetih zgrada neka se brižljivo pazi da budu prikladne za slavljenje liturgijskih čina i da se u njima može postići djelatno sudjelovanje naroda" (SC, 124).

To su dva glavna kriterija koje se mora poštovati pri uređenju bogoslužnog prostora: nesmetano odvijanje liturgijskih slavlja i optimalno sudjelovanje svih članova liturgijske zajednice - adekvatno njihovoj hijerarhijskoj ulozi i mjestu.

Nije dostatno da posvećene zgrade odnosno liturgijski prostori budu samo prikladni za obavljanje liturgijskih čina - to im je i neposredna svrha. Arhitekti su dobili novi, važan zahtjev: tako rasporediti sav unutarnji prostor da u njemu bude omogućeno djelatno sudjelovanje svih nazočnih vjernika. Velike crkve starijega datuma nije uvijek lako prilagoditi ovom zahtjevu, ali nove, koje se sada grade, nužno bi morale uvažavati ovaj postulat, zapravo liturgijsku brigu cijele konstitucije *Sacrosanctum Concilium*.

III. MOGUĆNOST RAZNOVRSNE LITURGIJSKE NAMJENE

U liturgijskom se prostoru okuplja zajednica, poglavito župna, za različita liturgijska slavlja; nedjeljne, ili svakodnevne mise, kao i mise za različite skupine, krsno, pokorničko (zajedničko i pojedinačno) slavlje, slavlje ženidbe, sprovoda, službe riječi, razne kateheze, javne ili privatne pobožnosti. Ta raznovrsnost liturgijskih slavlja zahtijeva mogućnost prilagodbe prostora različitim liturgijskim zajednicama. Ta prilagodba se današnjom arhitekturom dade uspješno postići, ali se svakako mora voditi računa o činjenici da su sva liturgijska slavlja i obredi radi konkretnih ljudi, i zato se njih nužno mora uključiti pri donošenju rješenja o prilagodbama postojećega liturgijskog prostora.

Valja također računati na određenu "hijerarhiju" službi kojima je konkretni liturgijski prostor namijenjen: npr. euharistija, slavlje drugih sakramenata i drugih vrsta bogoslužja, te na "hijerarhiju" u pojedinim obredima odnosno slavljinama: npr. naviještanje riječi, euharistijska gozba, križni put, štovanje svetaca. "Hijerarhija" također ovisi i o glavnoj namjeni pojedinoga bogoslužnog prostora - župne crkve, prošteništa ili oratorija za manje skupine.

Ta moguća i poželjna plurifunkcionalnost bogoslužnoga prostora ne bi smjela biti na uštrb sklada, jedinstva prostora. Naime: "...Stoga opće uređenje svetog zdanja mora biti takvo da na neki način daje sliku sabrane zajednice, da omogućući odgovarajući raspored svijui i pogoduje ispravnu vršenju svake pojedine službe (...).

Sve to, iako mora izražavati hijerarhijsko uređenje i raznovrsnost službi, treba ipak tijesno povezati u jednu cjelinu tako da jedinstvo svekolikog svetog puka time dođe jasno do izražaja. Narav i ljepota prostora i svega namještaja treba da promiče pobožnost i očituje svetost slavljenih otajstava" (OURM, 257).

IV. TEMELJNI RASPORED UNUTRAŠNOSTI CRKVE - LITURGIJSKOG PROSTORA

Liturgijski propisi predviđaju: 1) svetište - prezbitarij, 2) mjesto odnosno eventualni prostor za čuvanje presvete euharistije, 3) prostor za vjernike, 4) prostor za pjevački zbor i glazbene instrumente te 5) predvorje crkve odnosno liturgijskog prostora.

1. Svetište je centralno mjesto u liturgijskom prostoru predviđenu za glavne službenike liturgijskoga slavlja, odnosno obreda. U užem smislu to je mjesto oko oltara, predviđeno za celebrante i moguće koncebrante. Treba biti uočljivo svojim izgledom, za odvijanje svetih obreda dostatno prostrano, po mogućnosti povišeno odnosno ukrašeno stepenicama, baldahinom ili na koji drugi prikladan način.

OURM predviđa konkretan raspored i uređenje svetišta - prezbitarija. S obzirom na "oltar i njegov ures" izrijekom kaže sljedeće:

"Oltar, na kojem se pod otajstvenim znakovima uprisutnjuje žrtva križa, ujedno je i Gospodnji stol, a Božji je narod na misi sazvan da u njemu sudjeluje; središte je i zahvaljivanja koje se vrši euharistijom.

U svetome prostoru euharistiju valja slaviti na oltaru; izvan toga prostora može se slaviti i na prikladnom stolu, ali uvijek na stolnjaku i tjelesniku te uz križ i svijećnjake.

Uputno je da u svakoj crkvi bude nepomičan oltar, koji jasnije i trajnije označava Krista Isusa, živi kamen (1 Pt 2,4; usp. Ef 2,20). U drugim prostorima koji su namijenjeni za bogoslužje oltar može biti pomičan.

Nepomičan je oltar onaj koji je tako građen da je pričvršćen za tlo te se ne može pomaknuti, a pomičan je onaj koji se može prenositi.

Oltar, gdje god je to moguće, neka se gradi odvojeno od zida da se može lako obići i na njemu slaviti licem prema narodu. Neka zauzima takvo mjesto da bude uistinu središte kamo se sama od sebe usredotočuje pozornost svekolike zajednice vjernika. Oltar će redovito biti nepomičan i posvećen.

Oltar, kako pomični tako i nepomični, posvećuje se prema obredu iz Rimskoga pontifikala. Pomični se oltar ipak može samo blagosloviti.

U skladu s običajem i značenjem, što je do nas došlo crkvenom predajom, ploča nepomičnoga oltara neka bude kamena, i to izrađena od prirodnoga kamena.

Ipak, može se, prema sudu konferencije biskupa, uzeti i druga tvar, dolična, čvrsta i umjetnički obrađena. No, sači pak ili osnova na kojima leži ploča mogu se izraditi iz koje mu drago tvari, samo da je dolična i čvrsta.

Pomični se oltar može napraviti iz bilo koje plemenate i čvrste tvari koja, prema običajima i predaji raznih krajeva, odgovara liturgijskoj upotrebi.

Dobro je usčuvati običaj da se kod posvećenja pod oltar ugrade, odnosno pohrane relikvije svetaca, pa i nemučenika. Samo neka se pazi da vjerodostojnost tih relikvija bude zajamčena.

U novim crkvama koje se grade bolje je da se postavi samo jedan oltar, koji će u zajednici vjernika biti znak jednoga Krista i jedne euharistije Crkve.

U već sagrađenim crkvama, gdje je postojeći oltar tako smješten da otežava sudjelovanje naroda te se zbog svoje umjetničke vrijednosti ne može premjestiti, izgradit će se drugi nepomični oltar koji će se umjetnički oblikovati i obredno posvetiti te će se samo na njemu vršiti sveta slavlja. Da se pozornost vjernika ne odvraća od novoga oltara, postojeći oltar neka se posebno ne urešava.

Iz poštovanje prema slavljenju Gospodnjega spomen-čina i prema gozbi na kojoj se pruža Gospodnje Tijelo i Krv, oltar na kojem se slavi neka bude prekriven bar jednim stolnjakom bijele boje, a on neka oblikom, mjerom i uresom odgovara gradi samoga oltara.

Kod urešavanja oltara neka se teži za umjerenošću. U vrijeme došašća oltar neka bude urešen cvijećem, ali u mjeri koja odgovara duhu toga vremena, kako se ipak ne bi pretkazala potpuna radost Gospodinova rođenja. U vrijeme pak korizme zabranjuje se urešavanje oltara cvijećem, osim u nedjelju *Laetare* (IV. korizmena) te na svetkovine i blagdane.

Cvjetni ures neka bude uvijek umjeren te neka se radije smjesti pokraj oltara nego na samome oltaru.

Na oltaru može stajati samo ono što je potrebno za slavljenje mise, to jest: evanđelistar, od početka slavlja do navješćaja evanđelja; kalež s pliticom, piksida - ako je potrebna - tjelesnik, ubrus, pokrivalo i misal od priprave darova do čišćenja svetoga posuda.

Tehnička pomagala za bolju čujnost svećenikova glasa, ako su potrebna, neka se također postave na nenametljiv način.

Svijećnjaci, koje u pojedinim liturgijskim činima iziskuje poštovanje i svečanost slavlja (*usp. br. 117*), neka se prikladno rasporede ili na oltaru ili pokraj njega, poštujući pritom ustrojstvo oltara i prezbitarija, kako bi sve bilo skladno sazdanu te vjernicima ništa ne bi priječilo da nesmetano prate što se na oltaru događa ili što se onamo donosi.

Isto tako neka na oltaru ili blizu njega bude križ s likom raspetoga Krista, koji će okupljena zajednica

moći dobro vidjeti. Korisno je da takav križ ostane u blizini oltara i izvan liturgijskih slavlja kako bi vjernici prizivao u pamet spasonosnu muku Gospodnju (OURM, 290-308).

S obzirom na "ambon" Uredba veli sljedeće:

"Dostojanstvo Božje riječi traži da u crkvi bude prikladno mjesto za naviještanje, prema kojemu će se za vrijeme liturgije riječi sama od sebe obraćati pozornost vjernika.

Zgodno je da takvo mjesto općenito bude nepomičan ambon, a ne tek običan pomični stalak. Uzevši u obzir raspored svake crkve, ambon treba da je postavljen ondje gdje će vjernici moći dobro vidjeti i čuti zaređene služitelje i čitače.

S ambona se proglašuju jedino čitanja, pripjevni psalam i vazmeni hvalospjev; isto se tako može s njega držati homilija te izreći nakane sveopće molitve. Dostojanstvo ambona iziskuje da na nj uzlazi samo služitelj riječi.

Pristoji se da se novi ambon, prije nego se uvede u liturgijsku uporabu, blagoslovi prema obredu iz Rimskog obrednika" (OURM, 309).

S obzirom na sjedište za svećenika slavitelja i ostala sjedala Uredba donosi: "Sjedište svećenika slavitelja treba da označuje njegovu službu predsjedanja skupu i ravnanja molitvom. Stoga mu je najprikladnije mjesto na dnu prezbiterija prema narodu, osim ako to priječi raspored zgrade ili druge okolnosti, na primjer ako bi prevelika udaljenost otežavala saobraćanje između svećenika i okupljene zajednice, ili pak ako se svetohranište nalazi na sredini iza oltara. Neka se izbjegava bilo ikakav oblik prijestolja. Pristoji se da se sjedište, prije nego bude uvedeno u liturgijsku upotrebu, blagoslovi prema obredu iz Rimskog obrednika.

Isto tako neka se u svetištu rasporede i sjedala za svećenike suslavitelje te za prezbitere koji će, odjeveni u korsku odjeću, slavlj u biti nazočni, ali u njemu neće koncelebrirati.

Sjedalo za đakona neka se postavi u blizini sjedišta za slavitelja. Sjedala za poslužitelje neka se postave tako da se jasno razlikuju od sjedala za kler te da poslužitelji mogu s lakoćom vršiti povjerenu im službu" (OURM, 310).

Na taj se raspored pozivaju odredbe i iz Rimskog pontifikala i Red posvete crkve (usp. V, 3-4) i Red posvete oltara (usp. IV, 6-11). Ove odredbe valja uvažiti.

2. Prostor za čuvanje Presvete Euharistije. S obzirom na "mjesta za čuvanje Presvete Euharistije" vrijedi sljedeće:

"Prema građi svake pojedine crkve i zakonitim mjesnim običajima, neka se presveti Sakrament čuva u svetohraništu u nadasve dostojnom, časnom, vidljivom, urešenom i za molitvu prikladnom dijelu crkve.

Redovito neka bude samo jedno svetohranište, nepomično, izrađeno od čvrste, nepovredive i neprozirne tvari te zaključano tako da se što je moguće više ukloni mogućnost obeščašćenja. Povrh toga, pristoji se da se svetohranište, prije nego bude određeno za bogoslužnu uporabu, blagoslovi prema obredu iz Rimskog obrednika.

S obzirom na znak, prikladno je da na oltaru na kojem se slavi misa ne bude svetohranište u kojem se čuva presveta euharistija.

Priliči stoga, prema sudu dijecezanskoga biskupa, svetohranište smjestiti:

a) ili u prezbiteriju, ali ne na oltaru na kojem se slavi, u obliku i na mjestu koje će najviše odgovarati, ne isključujući ni stari oltar koji se više ne koristi za slavlje (OURM, 303);

b) ili pak u nekoj kapelici, prikladnoj za osobno klanjanje i molitvu vjernika, koja je prostorno tijesno vezana s crkvom te vjernicima dobro vidljiva.

Prema drevnome običaju, pored svetohraništa neka trajno gori posebna svjetiljka na ulje ili od voska, a kojom će se označavati i častiti Kristova prisutnost.

Neka se nipošto ne zaboravi obdržavati i sve ono što o čuvanju presvete euharistije propisuju zakonske norme" (OURM, 314-317).

U postsinodalnoj pobudnici *Sacramentum caritatis* papa Benedikt XVI. posebno se zadržao na davanju pojašnjenja u vezi s mjestom za svetohranište u crkvi, ističući da su se i biskupi na sinodi pitali „o primjerenom smještaju svetohraništa" (br. 69). Papa najprije ističe kako "ispravan položaj svetohraništa pomaže prepoznavanju stvarne Kristove prisutnosti u Presvetom sakramentu" i zato je nužno da svetohranište "svatko može lako uočiti čim uđe u crkvu". U tu svrhu pred svetohraništem neka gori vječno svjetlo. Navodeći zatim da je također "potrebno voditi računa o arhitektonskoj rasporedbi sakralnog zdanja" Papa veli: „U crkvama, u kojima ne postoji kapela s Presvetim sakramentom, i u kojima je veliki oltar sa svetohraništem nepomičan, neka se nastavi s postojećom praksom čuvanja euharistije i klanjanja, izbjegavajući ipak smjestiti svetohranište iza sjedala slavitelja. U novim crkvama bilo bi dobro smjestiti kapelu s Presvetim sakramentom blizu prezbiterija; tamo gdje to nije moguće, poželjno je smjestiti svetohranište u prezbiteriju, na dovoljno povišenom mjestu, u središtu apside ili pak, na drugom mjestu gdje će biti isto tako dobro vidljivo." Papa nadodaje da "pozornost na ove napomene dat će dostojanstvo svetohraništu, za koje valja skrbiti i pod umjetničkim vidom. Naravno, nužno je voditi računa o onom što je doneseno u OURM-u. Posljednji sud o tim stvarima u svakom slučaju izriče dijecezanski biskup. Tako Papa!

3. Prostor za vjernike. “Mjesta za vjernike treba rasporediti vrlo brižno, kako bi oni očima i duhom mogli živo sudjelovati U svetim slavljinama. Poželjno je da im se redovito stave na raspolaganje klupe ili stolci. Za osudu je običaj da se nekim privatnim osobama dodjeljuju posebna mjesta. Klupe ili stolice, osobito u novopodignutim crkvama, treba tako urediti da vjernici mogu lako zauzeti onaj stav tijela što ga pojedini dijelovi obreda traže te da mogu s lakoćom pristupiti svetoj pričesti.

Valja paziti da vjernici budu u stanju ne samo vidjeti svećenika, odnosno đakona i čitače, nego da ih, uz pomoć suvremenih tehničkih pomagala, mogu lako i čuti” (OURM, 311).

Za euharistijsku službu prinosi se kruh i vino (a često i drugi darovi i prinosi). Zato je potrebno predvidjeti blizu ulaza u crkvu ili na kojem drugom pogodnom mjestu stol (stolić) za te darove, a isto tako i za čišćenje liturgijskog posuđa i njegov smještaj nakon pričesti - u svetištu ili blizu njega. - Rimski obrednik - Red krštenja (usp. 10-11) te Blagoslovi (usp. 833-837) ističe da sve stolne i župne crkve - a uz pristanak mjesnog Ordinarija i druga crkva i bogomolja - moraju imati i svoju krstionicu ili krsni studenac. Predviđeno je u naznačenim rubrikama i njezino mjesto te od čega treba biti napravljena.

U bogoslužnom prostoru treba predvidjeti mjesto i za ispovjedaonicu - jednu ili više. Zakonik kanonsko-ga prava propisuje: “Vlastito je mjesto za sakramentalno ispovijedanje crkva ili kapela (kan. 964, § 1).

Što se tiče ispovjedaonice, neka biskupska konferencija izda odredbe, vodeći ipak računa, da uvijek na vidnom mjestu budu ispovjedaonice s čvrstom rešetkom između pokornika i ispovjednika da se njima mogu slobodno služiti vjernici koji to žele (§ 2).

Neka se ne ispovijeda izvan ispovjedaonice, osim ako ima opravdana razloga” (§ 3).

“BKJ-e je donijela slijedeću odredbu o ispovjedaonici: U svakoj crkvi neka bude barem jedna ispovjedaonica s čvrstom rešetkom. Osim toga, neka se po mogućnosti uredi u crkvi ili bogoslužnom prostoru prikladno mjesto gdje će se ispovijed moći obaviti u slobodnom razgovoru, a pokornik će po želji sjediti ili klečati (usp. Dopunske odredbe itd, u Službene vijesti BKJ-e 2/1984, str. 3-4)” (V. B. Nuić, Opće pravo Katoličke crkve, 1985., 313).

4. Prostor za pjevački zbor i glazbene instrumente. Opća Uredba (312-313), pozivajući se na Uputu Svetoga zbora obreda “Musicam sacram” odnosno na SC (VI. poglavlje), govori izrijeком i o mjestu za pjevački zbor, te za orgulje ili druga glazbala. Mjesto je zbora ondje gdje će doći jasno do izražaja njegova narav; on je dio okupljene zajednice vjernika, a čla-

novima zbora se mora omogućiti sakramentalno sudjelovanje u misi - pričešćivanje. - A orgulje ili druga glazbala neka budu smješteni na mjestu gdje će biti na pomoć i pjevačkom zboru i narodu. Prije nego se uvedu u liturgijsku uporabu, neka se orgulje blagoslove (usp. *Blagoslovi*, 1052-1907).

Rimski obrednik *Blagoslovi* naglašava: “Neka se svi pomno drže načela i propisa o izgradnji tih dijelova crkve i o njihovu postavljanju na prikladno mjesto, kako je to određeno u liturgijskim knjigama”! (br. 878).

5. Slike izložene na štovanje. S obzirom na broj i prikladnost svetačkih slika Koncil donosi jasne naputke: “Neka se i dalje zadrži praksa izlaganja svetih slika u crkvama, da ih vjernici štuju; ali neka to bude u umjerenom broju i s prikladnim rasporedom, kako ne bi kod kršćanskog puka izazivale čuđenje ili olako pružale prigodu za manje ispravnu pobožnost” (SC, 125).

To će Opća uredba konkretizirati: “...U svetim se mjestima zakonito izlažu vjernicima za štovanje slike Gospodina, blažene Djevice Marije i svetaca... Neka se ipak pazi da se njihov broj ne bi odveć umnožio, zatim, da budu tako raspoređene, da ne bi odvlačile vjernicima pozornost od samog slavljenja. Redovito neka ne bude više od jedne slike jednog te istog sveca. Kod ukrašavanja i uređenja crkve valja općenito imati pred očima pobožnost cijele zajednice, ali i ljepotu i dostojanstvo samih slika” (OURM, 318).

Dakle, jasna je instrukcija da se ne može dopustiti nikakav “ikonoklazam”, kao ni išta neuredno, neprikladno, praznovjerno.

Budući da umjetnine - slike ili kipovi - u crkvi ulaze u bogoštovne predmete, glavnu brigu o njima vodi mjesni ordinarij koji će se u obavljanju svojih prava i dužnosti posavjetovati s Odborom za svetu umjetnost za tu svrhu osnovanim, kako to izrijeком Koncil (SC, 126, odnosno 44, 45 i 46).

Ovdje valja svakako nadodati kako Koncil zadužuje biskupe, odnosno teritorijalne skupove biskupa, da se pobrinu za prikladnu izobrazbu umjetnika, koji će im onda stajati na raspolaganju, te da se i budući svećenici tijekom svoje izobrazbe pouče “o povijesti i razvoju sakralne umjetnosti” i o zdravim načelima na kojima se moraju temeljiti djela sakralne umjetnosti, kako bi na taj način cijenili i čuvali crkvene spomenike te mogli davati savjete umjetnicima pri izrađivanju njihovih djela (SC, 127. 128 i 129) A Opća uredba izrijeком traži da “za ispravno građenje, popravljavanje i uređivanje svetih zdanja, neka se svi kojih se to tiče savjetuju s biskupijskom komisijom za svetu liturgiju i crkvenu umjetnost. A i dijecezanski biskup neka se za savjet i pomoć obrati toj komisiji kad je posrijedi donošenje propisa o tome pitanju, odobravanje nacрта

za nove građevine ili rješavanje nekih važnijih pitanja” (OURM, 291).

6. Predvorje crkve - liturgijskoga prostora. Liturgijsku zajednicu redovito ne tvore ljudi međusobno nepoznati i strani nego su to članovi, udovi jednoga tijela - Kristove Crkve. Posvješćivanju te činjenice - inače vrlo važne - treba poslužiti i prostor ispred samoga liturgijskog prostora - predvorje crkve, odnosno bogoslužnoga prostora, trijem, atrij, pokrajnja dvorana, zeleni prostor pred ili oko zgrade crkve. Ne samo u seoskim sredinama nego bi i u gradskim trebalo voditi računa o prikladnu uređenju prostora između ulice (puta) i bogomolje.

V. ZAKLJUČAK

Obnovljena liturgija Drugoga Vatikanskog koncila traži od svih mjerodavnih u Crkvi da planiraju i izgrađuju crkve odnosno bogoslužne prostore imajući pred očima konkretnu liturgijsku zajednicu i liturgijska slavlja koja će se odvijati u tom prostoru. Dakle - nikakve “kućerke” niti obične dvorane za zabavu, sjednice ili šport, nego svečana, dostojanstvena, gostoljubiva zdanja koja će izgledati i izvana i iznutra kao znakovi spasenja, a svojim unutarnjim uređenjem i ukrašavanjem bit će i poziv i pomoć svima na spasonosni i plodonosni susret a Bogom, svojim Spasiteljem.

Lijepo i pogodeno to naglašava Opća uredba: “... Narav i ljepota [bogoslužnog] prostora i svega namje-

štaja treba da promiče pobožnost i očituje svetost slavljenih otajstava” (OURM, 204).

A u već spomenutoj pobudnici Benedikta XVI. *Sacramentum caritatis*, jednoj od najnovijih instrukcija Svetog Oca u stvarima koje se tiču liturgije, poglavito euharistije, napisane su i ove riječi: “... Potrebno je postati svjestan da je svrha sakralne arhitekture ponuditi Crkvi, koja slavi otajstva vjere, a nadasve euharistiju, prikladan prostor za primjereno odvijanje liturgijskih čina. Naime, narav kršćanskoga hrama određena je samim liturgijskim činom, koji podrazumijeva sabiranje vjernika (ekklesia), živog kamenja duhovnog hrama” (usp. 1 Pt 2,5).

Isto načela vrijedi za svu sakralnu umjetnost općenito, osobito za slikarstvo i kiparstvo, u kojima religiozna ikonografija mora biti usmjerena sakramentalnoj mistagogiji. Temeljito poznavanje povijesti sakralne umjetnosti može biti od velike pomoći onima koji su zaduženi da od arhitekata i umjetnika naručuju umjetnička djela koja će biti u službi liturgije. Stoga je prije nego potrebno da u formaciji bogoslova i svećenika kao važna disciplina bude uključena povijest umjetnosti, s osobitim osvrtnom na bogoslužne građevine u svjetlu liturgijskih normi.

Konačno, nužno je da u svemu što je povezano s euharistijom bude ukus za lijepo. Pozornost i skrb također je potreba i glede liturgijskog ruha, uresa, svetog posuđa kako bi, organski povezani i među sobom uređeni, odgajali za poštovanje otajstva Boga, očitovali jedinstvo vjere i osnaživali pobožnost” (br. 41).

III.
MOSTARSKO-DUVANJSKA
I
TREBINJSKO-MRKANSKA BISKUPIJA

“GODINA SVETOGA PAVLA” (29. VI. 2008. - 29. VI. 2009.)

NA BRODU SA SVETIM PAVLOM

Brod. Prvi put vidio sam brod na slikama svoga pokojnog oca Rafe koji je služio mornaricu u Puli i Splitu 3 godine (1960.-1963.). Tada je mornar bio pojam. Tri godine na brodu! Toliko nitko nije služio vojsku, onu bivšu, JNA, osim mornara! Možda još “KNOJ-evci”, graničari. Pričao nam je o splitskom “Razaraču” i moćnom “Galebu”, o svojim putovanjima po svjetskim morima, o oluji koja ih je zahvatila nasred Indijskog oceana kad su jedva izvukli živu glavu, i o svojim kolegama s kojima je dijelio sudbinu mornarskog života na brodu i moru.

Prvi put plovio sam brodom kad sam bio u sjemeništu u Dubrovniku, u drugom razredu gimnazije, negdje 1981. godine, kad smo za “majalis” - proljetni svibanjski izlet sjemeništara - išli iz Dubrovnika na Hvar. Golema brodusina Jadrolinije vozila je putnike, a u svoj je “trbuh” utrpala velik broj osobnih automobila, autobusa, kamiona, šlepera... Za mene je to bilo nešto dotada nedoživljeno.

Najveća tragedija putničkoga broda bila je ona koja se zbila s glasovitim Titanicom u noći 15. travnja 1912., u to vrijeme najmoćnijoj grdosiji na moru kojoj se, kako su svi mislili, ne može ništa dogoditi. Velika ledena santa rasparala mu je trbuh i zadala mu smrtni udarac. Za samo četiri sata bio je na dnu oceana gdje i dan danas leži, nepomičan i poražen. Neki istraživači govore da je na stranicu broda netko stavio natpis: “Ni Bog mu ne može ništa”. Ljudsku oholost Bog je strovalio u dubine morske i dao nam svima duboku pouku kako je čovjek, dok je na ovoj zemlji, uvijek nakan graditi kule babilonske i pokazivati svoju oholu moć, a nikako da shvati da poniznost čovjekova i predanost u ruke Očeve, pred Bogom ima najveću snagu i moć.

Kad sam biskupovu knjigu “Znamenita imena iz apostolskih vremena” uzeo u ruke i pogledao prednju koricu, na njoj sam ugledao - brod! Djeluje kao neki stari brod, brodić, brodica. Kako se radi o knjizi o sv. Pavlu, odmah me podsjetio na neki Pavlov brod ili

brodove kojima je on plovio misionareći i prenoseći Radosnu vijest poganima u Prvoj Crkvi.

U toj slici broda vidio sam i Crkvu kao Petrovu lađu (Lk 5,3), koja kroz stoljeća plovi svojim povijesnim morem već 2.000 godina na jedrima Duha Svetoga koji joj jamči nepotopivost, nezabludivost, snagu i sigurnost, ali joj također jamči i trpljenje i patnju bez kojih nema pročišćenja ni duhovnoga preporođanja i napretka. Crkva treba na svome životnom moru pretrpjeti mnoge bure i oluje, i možda bi se, što se tiče nas ljudi i naše ljudske slabosti i oholosti, i potopila u mračne dubine oceanske kao “Titanic”, ali, srećom, njezina sigurnost ne ovisi o nama nego o povoljnom dahu Duha Svetoga i o sigurnom nevidljivom kormilaru Kristu Isusu i onom vidljivom, namjesniku njegovu, Petru naših dana. Na njezinim bokovima stoje Isusove riječi: Ni vrata paklena ne će je nadvladati!

U ovom brodu na koricama knjige vidio sam i svoj životni brod. Svatko od nas ima “svoj brod” i “svoje more”. Plovimo cijeli život i želimo stići u sigurnu luku. Prolazimo kroz razne neprilike i životne brodolome, ali vidimo da, ako svoje kormilo ne predamo potpuno Kristu, ne ćemo biti sigurni na svome životnom moru.

Pavlov brod i “posada”. Pisac knjige želi nam reći da je on u ovoj slici broda na korici knjige zapravo vidio brod svetoga Pavla, kojim je on krstarilo, putovao i želio doći do najudaljenijih mjesta i krajeva, preko našega Ilirika do Španjolske (Rim 15,19.24), da im prenese radost uskrsloga Krista. I poziva nas da uđemo u taj Pavlov brod, da pogledamo kako izgleda i da se upoznamo s članovima posade, tj. s Pavlovim suradnicima i učenicima na njegovu misionarskom “Osvajaču”. Osobno bih volio da je na korici slika jednoga od Pavlovihi brodoloma, koje je doživio “tri puta” (2 Kor 11,25), ili barem lađe u teškoj oluji - da bude dramatičnije - ta je li i sav Pavlov život samo drama, brodolom i brodospas! Takva će valjda slika biti na korici drugoga izdanja!

On nas, pisac knjige, uvodi u "brod" dug 312 metara, tj. 312 stranica, u izdanju Crkve na kamenu, Mostar, 2008. godine, na kojima, idući od jednoga do drugoga, opisuje karakteristike Pavlove misionarske posade. Nisu se oni svi odjednom ukrkali s Pavlom, nego ih je Pavao stjecao polako, iz godine u godinu, putujući, propovijedajući, posjećujući razna mjesta na kopnu i na moru, utemeljujući nove i utvrđujući utemeljene Crkve, te i sam tražeći suradnike po bespućima svoje evangelizacijske pustolovine koju je samo Bog pratio.

Svatko na brodu ima svoju zadaću, svatko radi svoj posao za koji je određen. Sam pisac kaže: "Nisu svi pozvani da budu apostoli, ali toliki su pozvani i osposobljeni da budu pomoćnici, tajnici, izaslanici, stručni teolozi, recenzenti, stilisti, grecisti, pisari, periti ili eksperti" (str. 132). Ipak, jedan dio njih, na Pavlovu veliku žalost, ne osta s njim, napustiše ga, napustiše svoju zadaću, misiju, ostaviše Pavlovu lađu i pođoše svojim putem. Neki su ga u tom svom odlasku s misijskoga broda istinski iznevjerili i izdali, s kojima nije mogao izaći na kraj, jer je sav razgovor s njima bio samo "betoniranje Sredozemnoga mora" (str. 284).

Pisac nas vodi od jednoga do drugoga Pavlova suradnika i detaljno nas upoznaje sa svakim: njegovo porijeklo, životni put, obiteljske veze, kako i gdje se susreo sa svetim Pavlom, koliko mu je značio, koja ga je osobna odlika posebno resila ili mana obilježavala i, ako je povijesno poznato, kako je završio njegov život.

Posebna je značajka ove knjige u tome što pisac, opisujući živote ovih ugodnika Božjih i suradnika Pavlovih, izravno ili neizravno, i nas same, čitatelje - napose svećenike - jer je u prvome redu za svećenike i pisana u obliku duhovnih vježbi - ispituje, potiče, opominje i traži nas po našim životnim brodovljima, po našim morima, s našim suputnicima i u životnim nedaćama i problemima koje svaki od nas ima, baš kao što su imali i Pavlovi suradnici. Posvješćuje nam našu ulogu u lađi Kristovoj, tj. Crkvi; našu predanost u crkvenoj službi, spremnost na suradnju s poglavarima i kolegama u svećeništvu, koji u istoj lađi putuju i bore se za isti cilj: da Kristova Radosna vijest dopre do svih ljudi, svih srdaca, svih naroda i kontinenata "i sve do kraja zemlje" (Dj 1,8).

Biskup se u knjizi posebno osvrnuo na 28 imena, tj. Pavlovih životnih suputnika koji su, zajedno s Pavlom, dijelili radost i žalost, trpljenje i trud, znoj i muku, uspone i padove prilikom naviještanja spasenja Kristova poganskim narodima. To su: Stjepan prvomučenik, primjerni đakon Filip, nevaljali đakon Nikola, Kornelije, Barnaba, Marko, Luka, Tit, Silvan, Timotej, Epafrodit, dezserter Figel i Hermogen i drugi. Tu su i Pavlove suradnice, "stjuardese" na njegovu brodu:

Loida, Eunika, Priska, Lidija... Na stranicama 142-146 autor navodi točno 99 imena koja su vezana uz apostola Pavla, uz njegov navjestiteljski brod i uz njegov mukotrpni, svjedočki i apostolski život. Ne znam jesu li i u jednoj knjizi o svetom Pavlu tako abecednim redoslijedom, s naznakom mjesta porijekla i točnom oznakom biblijskoga retka u kojem se spominju, nabrojene osobe koje su imale doticaj sa životnom brodskom rutom sv. Pavla. Autor ističe da ih vjerojatno nije sve ni spomenuo. Još će reći: "A, beli, ako je itko imao vrijednih suradnika, povjerenika, prijatelja, imao ih je Apostol naroda. Iz svih gradova, rodova i naroda. Iz svih mjesta i pokrajina" (str. 142). Tko bi ih i mogao sve i nabrojiti!

Pročitaj barem Sadržaj. Ako netko od vas uzme ovu knjigu, pa samo pročitaj jednu jedinu stranicu, znate koju - Sadržaj! - na stranici 5., može obaviti poseban ispit savjesti. Time je ova knjiga postigla svoju svrhu.

Pisac je, naime, u sadržaju, uz imena Pavlovih suradnika i naznaku stranice, stavio i osnovnu značajku toga suradnika, koja se spominje ili opisuje uz njegovo ime u Svetom Pismu.

Na primjer: *Barnaba s Cipra - voditelj ljudi k Bogu!* Stranica 71! Kud ćeš ljepšu temu za razmišljanje i ispit savjesti?! Ja, kao svećenik, mogu jedan dan samo na tome ispitivati svoju savjest: privodim li ja svojim svećeničkim životom i svojim riječima ljude ili svoje vjernike k Bogu ili ih odvrćam od Boga? Pripremam li se za propovijedi da bih što bolje oduševio svoje župljane za Isusa, ili se svojom lijenošću ne spremam, pa govorim ko ni sebi ni drugomu? Pa i ja i oni jedva čekamo da što prije s propovijedu završim. Zar uopće nekoga takvim riječima mogu oduševiti za Krista? Kako ti, kao otac ili majka, vodiš svoju djecu k Bogu? Učiš li ih molitve, vodiš li ih redovno na sv. Misu, psuješ li pred njima, piješ li neobuzdano pred njima, opominješ li ih zbog nepristojnih riječi ili psovki ili ih učiš da znaju psovati? Eto ti ispita savjesti!

Ili na primjer: *Aristarh iz Soluna - molitelj i radnik!* Stranica 257! Evo ti područja molitve za ispit savjesti: molim li ja kao svećenik svaki dan redovno časoslov, ili ne znam ni gdje mi je? Molim li svaki dan krunicu ili mi samo visi u autu kao ukras? Ili je uopće nemam? Potičem li druge na molitvu ili s molitvom zbijam šale? Kako će moliti moji župljani ako ja ne držim do molitve? Imaš li ti, kao vjernik, svoju redovnu svakodnevnu molitvu ili te "ubi posô" pa si Boga stavio u stranu? On ti je nebitan. Imaš "prešnjijega posla"! Koristiš li nedjelju za izležavanje i ljenovanje ili je to za tebe Dan Gospodnji u kojem nikako ne ćeš propustiti sv. Misu i zahvaliti Bogu što ti je dao zdrave i ruke i noge da možeš njima raditi i skakati, i hraniti svoju obitelj?

Kornelije iz Cezareje - pravedan i bogobožan, a kakav sam ja! Nepravedan, pa ljudi za mene govore: Dalje mu, brate, kuća od moje!?

Epafrodit iz Filipa - brat i borac, a što sam ja? Brat svakomu čovjeku ili s pola sela ne zborim?

Figel i Hermogen iz Male Azije - dezerteri! Gdje ja u svome životu dezertiram, markiram, napuštam? Koje obiteljske obveze izbjegavam? Prebacujem ih na druge. Bježim s nastave, odgađam ispite i uklanjam se ljudima za koje znam da će od mene zatražiti neku pomoć. Prvoklasni dezerteri! A kad meni treba pomoć, onda optužujem druge kako uopće ne vide, ne razumiju i ne prihvaćaju čovjeka u nevolji.

Prijatelju, uzmi ovu knjigu, i pročitaj samo petu stranicu, ta od posla ne možeš više nijednu, kao da ne znam, i ispitaj savjest! Svaki dan se druži barem malo

s jednim iz Pavlove družine, posade. Uvjeravam te da ćeš biti duhovno bogatiji čovjek i vjernik. Da će te Pavlovi učenici potaknuti da i ti budeš bolji Kristov suradnik.

I da će tvoja životna lađa ploviti u puno boljem smjeru!

Hvala biskupu što nas je kao vodič proveo Pavlovom lađom i upoznao s njegovom misionarskom i evangelizatorskom posadom. Neka mu Bog dade posebnu milost, kao i sv. Pavlu, da može "neustrašivo zboriti Riječ" (Fil 1,14) i odvažno upravljati povjerenom mu lađom, po ovim našim hercegovačkim rijekama i - bespućima!

(Iz predstavljanja knjige u Rotimlju, župi sv. Petra i Pavla, 24. siječnja 2009.)

Don Ivo Šutalo

NEVESINJE: MOZAIK U ČAST SAVLOVA OBRAĆENJA

U nedjelju 18. siječnja 2009., prvoga dana Molitvene osmine za jedinstvo kršćana, župni upravitelj nevesinjski don Ante Luburić pozdravio je nazočne svećenike, generalnoga vikara msgr. Srečka Majića, fra Petra Vlašića, župnika međugorskoga, i don Ivu Šutala, župnika Blagaj-Bune, u nazočnosti preko 50 vjernika nevesinjske župe. U svom je pozdravu don Ante sa zahvalnošću svemogućem Bogu i odajući priznanje pojedinim dobročiniteljima izrekao ove misle:

Svima vama, okupljenima danas u Nevesinju na ovo misno slavlje prvoga dana Molitvene osmine za jedinstvo kršćana, i blagoslova mozaika postavljena na pročelju ovoga oratorija u čast sv. Pavla, koje ćemo svečano započeti, kao župni upravitelj ove župe nevesinjske upućujem srdačan pozdrav i iskrenu dobrodošlicu.

Na prošlogodišnju svetkovinu Svih Svetih, kad je ovu župu pohodio naš biskup Ratko, bili smo posebno radosni da smo toga dana blagoslovili ovaj oratorij, izgrađen na slavu Trojedinoga Boga, stavljajući ga pod zaštitu sv. Pavla - apostola naroda.

Toga smo dana najavili da bi do ovogodišnjega blagdana Obraćanja sv. Pavla pred Damaskom, koji se svake godine kalendarski slavi 25. siječnja, dali izraditi i ovdje na ovom oratoriju postaviti jedan znak, koji prikazuje taj događaj. Zašto sv. Pavla? Zato što čitav kršćanski svijet, ne samo mi katolici, od Petrova i Pavlova prošle 2008. do Petrova i Pavlova ove 2009. godine, obilježava Godinu sv. Pavla spominjući se 2000.

obljetnice njegova rođenja. Zato je odlukom našega Biskupa ovaj mozaik - rad akademskoga slikara Francine Doleneca iz Zagreba - postavljen na pročelju ovoga oratorija u čast sv. Pavla u spomen 2000 godina njegova rođenja kao i u spomen na 110. obljetnicu župe nevesinjske - osnovane 1899.

Sve smo to dali uklesati na kamenoj ploči na pročelju ovoga oratorija ili kapelice u spomen obraćanja sv. Pavla: Ovaj Oratorij

u čast Savlova Obraćanja
prigodom 2000. obljetnice rođenja
Apostola narodâ - sv. Pavla
i 110. obljetnice osnutka župe
Uznesenja Blažene Djevice Marije
podigoše župljani sa župnikom
Nevesinje, 25. siječnja 2009.

Što predstavlja ovaj mozaik u tehnici keramike? Simbolizira trenutak susreta Isusa Krista s najaktivnijim progoniteljem ondašnjih kršćana Savla pred Damaskom kamo je pošao da hvata Kristove sljedbenike. Riječ je nedvojbeno o presudnu događaju u Pavlovu životu. Bijaše to tajanstven i istodobno neizrecivo snažan doživljaj. Evanđelist ga Luka u *Djelima apostolskim* triput spominje, a sam Pavao o njemu govori kao o pozivu Božjem. Što se tu zapravo zbilo? Slikar Dolenec, želeći izraziti jezgru toga Pavlova doživljaja, nije se dvoumio: Na svome putu u Damask, kamo je bio pošao u potjeru za kršćanima, Savao je naglo zaustavljen. Neka ga je nevidljiva sila zbacila s konja i

on je u sjaju svjetla ugledao produhovljen i božanski snažan lik Isusa Krista. U jednom hipu Savao je shvatio jezgru Božje poruke: On je svom dušom revnovao za opsluživanje Mojsijeva zakona, za vjernost otačkim predajama, ali je pritom bio izgubio iz vida što tvori jezgru Božje poruke objavljene Mojsijevim zakonom i promicane otačkim predajama! To je beskrajno Božje čovjekoljublje što je na Kristovu licu zablistalo punim sjajem. Od udara te munjevite spoznaje Savao je pao kao pokošen, ali se pribrao i osjetio radost s neočekivana dara unutarnjega prosvjetljenja. Oslobođen od svih predrasuda, uskogrudnosti i umišljenosti, ozaren ljubavlju, sav radostan sada Savao prihvaća poziv glasnika-svjedoka i postaje djelatnikom Božjega čovjekoljublja u Isusu Kristu, neumoran i nepokolebljiv do smrti. *Tumačenje ove slike, kao i drugih događaja iz života sv. Pavla, možete naći u knjižici-slikovnici, koja će vam biti na raspolaganju poslije svete Mise, kao i knjiga: Savle, brate, progledaj, koju je za Godinu sv. Pavla napisao naš biskup Ratko.*

I danas se kao župna zajednica s našim prijateljima koji nas dođoše pohoditi, želimo i hoćemo u ovoj sve-toj Misi sjetiti svih živih i pokojnih vjernika i pastira ove župe od njezina osnutka do danas. Sjećamo se danas i svih žrtava iz naše župe stradalih u ovom posljednjem ratu 1991.-1995. godine, kao i svih naših stra-

danja. Danas kao okupljena župna zajednica molimo svemogućega Boga i za sve naše dobročinitelje, jer bez uzajamne suradnje i potpore ne možemo izdržati sve današnje navale svijeta. Zato i ovaj današnji događaj u ovoj župi, držim posebno znakovitim, i vjerujem da će po zagovoru sv. Pavla biti posebno od Boga blagoslovljen. Samo u jedinstvu i povezanosti, kako međusobno tako na poseban način s našim duhovnim pastirskom Biskupom i Svetim Ocem Papom, kao zajednica Kristovih vjernika i učenika, možemo imati Božji blagoslov. Kako sam to ovdje i pred našim Biskupom na Sve Svete rekao, to i danas ponavljam: Briga službene Crkve za svoje vjernike ne će nedostajati. Treba nam svima strpljenja, ali i odgovorna nastojanja da se sve započeto s obzirom na obnovu i ponovnu uspostavu ove raspršene župe, postupno izgrađuje i privede kraju. Nastojat ćemo, s Božjom pomoći, svakoga mjeseca slaviti sv. Misu u ovoj župi, u ovom oratoriju sv. Pavla.

Nakon svete Mise okupljeni su vjernici ostali pred oratorijem i u drugim župnim prostorijama do kasnih popodnevni sati u razgovoru, obnavljajući uspomene i događaje, a nije izostala ni narodna pjesma. Župnik je istovremeno pohodio obitelji Čuljaka u Sopiljima i obavio blagoslov obitelji i njihovih domova.

PROPOVIJED GENERALNOGA VIKARA U NEVESINJU

Za vrijeme sv. Mise u župi Uznesenja Blažene Djevice Marije u Nevesinju, 18. siječnja 2009. generalni vikar msgr. Srećko Majić u svojoj je propovijedi, između ostaloga, rekao:

Prije dva i pol mjeseca, točnije na svetkovinu Svih Svetih, ovaj molitveni prostor, oratorij, blagoslovio je naš biskup Ratko na čast sv. Pavla, apostola naroda, kojemu 2000. obljetnicu rođenja slavi ove godine cijeli kršćanski svijet. Danas smo blagoslovili mozaik sv. Pavla na pročelju ove kapelice, kao trajan spomen na ovu jubilaru Godinu sv. Pavla. Sve ovo što vidite i što je blagoslovljeno svemogućem je Bogu na slavu a na čast sv. Pavlu, za dobro svih onih koji će se ovdje moliti da budu uslišani. Ovo je djelo vrijednih dobročinitelja, koje je župnik don Ante okupio s mnogo ljubavi, sve osmislio i stavio u funkciju. U ime Biskupije mostarsko-duvanjske i svih onih koji se raduju ovom molitvenom prostoru zahvaljujem našem don Anti i

svima koji su svojim darom, radom i žrtvom doprinijeli da ovo imamo što sada vidimo.

Ovaj dan i ovaj čin blagoslova mozaika sv. Pavla nije slučajno odabran danas. Naime u cijelom kršćanskom svijetu danas započinje Molitvena osmina za jedinstvo svih kršćana. Počinje danas, a završava na blagdan Obraćanja sv. Pavla, sljedeće nedjelje, 25. siječnja. Crkva nije nikada smetnula s uma Kristovu Velikosvećeničku molitvu, koju je molio na Posljednjoj večeri slave Prvu Svetu Misu na ovoj našoj planeti. Krist je tada molio svoga Oca na nebesima: Da svi budu jedno, kao što smo mi jedno - ja u njima, a ti u meni - da postanu potpuno jedno, da svijet uzvjeruje da si me ti poslao (Iv 17,21-22). Podjela među kršćanima velika je sablazan svijetu, jer kako će svijet vjerovati u Krista kad oni koji u njega vjeruju međusobno su razjedinjeni. I u ovoj sv. Misi Krist moli i mi s njime da se svi kršćani ujedine oko Isusa Krista i prepoznaju se jedno s njime.

Rekoh Crkva je uvijek bila svjesna Kristove molitve i poziva i uvijek je u njoj bilo jačih proplamsaja i ekumenskih težnji. Još u 17. stoljeću naš hrvatski svećenik Juraj Križanić (1617.-1683.) u Europi nastoji probuditi ekumenski duh. Biskup Josip Juraj Strossmayer (1815.-1905.) sagradio je poznatu đakovačku katedralu i iznad ulaznih vrata dao je ispisati svoju želju i molitvu za jedinstvo. Natpis glasi: Slavi Božjoj, jedinstvu Crkava, slogi i ljubavi naroda svojega.

Ovu Molitvenu osminu osmislio je i pokrenuo anglikanski svećenik Paul Wattson prije 100 godina, 1908. Od tada se mole pojedine zajednice na tu nakanu, a 1968. g. prihvatile su je sve Crkve i kršćanske zajednice, zajednički određuju teme i sastavljaju molitve za svaku godinu. Kroz tu Osminu događaju se zajednički susreti i molitve u katoličkim, pravoslavnim i protestantskim crkvama. To će se i ovoga tjedna događati u cijelom kršćanskom svijetu i po našim crkvama: okupljat će se vjernici i zajednički moliti na tu nakanu. Pridružujemo se i mi svojom obiteljskom molitvom, jer smo dio te Kristove Crkve i dužni smo dati svoj obol ovoj velikoj Kristovoj želji i molitvi.

Sam Paul Wattson zamislio je molitvu da se svi kršćani vrate u krilo Katoličke Crkve. To je u početku bila uvrjeda za one koji to nisu. Zar mi katolici možemo reći svaki za sebe da poznaje Krista i da živi u trajnom prijateljstvu i jedinstvu s Kristom? Smijemo li reći da nemamo grijeha? Grijeh nas odvaja od Krista. Potreban je i nama povratak i obraćenje. Kad se mi cijelim svojim bićem nađemo uz Krista, bit će to i drugima poticaj na vlastito obraćenje i shvatit ćemo da se mi katolici ne obraćamo pravoslavnima ni protestantima, niti oni katolicima, nego i jedni i drugi Kristu od kojega smo se grijehom razdvojenja udaljili. Pa kada se svi nađemo u jedinstvu i ljubavi s Kristom tada ćemo uvidjeti da smo u jedinstvu i međusobno.

Mnogi znaju pitati kada će se to jedinstvo Crkava dogoditi? Neki misle da je to utopija i da je to nemoguće. Na prvo pitanje mi ljudi ne možemo odgovoriti kada će to biti? To ostavimo Bogu i njegovu promislu. Oni koji misle da je to nemoguće i da se nikada ne će ostvariti, možemo postaviti protupitanje: Zar se Krist može moliti za ono što se ne može ostvariti i zar on od nas traži nemoguće? Od nas se očekuje da izvršimo što Krist hoće, a Bogu ništa nije nemoguće, jer mi vjerujemo u Boga Oca Svemogućega.

Sljedeće nedjelje slavimo Obraćenje sv. Pavla. Tko je od njegovih suvremenika mogao zamisliti da će od progonitelja Savla postati Pavao, najveći propovjednik i zaljubljenik u Isusa Krista? Savao je bio zagriženi fanatik koji je silno mrzio sve koji slijede Kristov put. Sam kaže da je preko svake mjere progonio Crkvu Bo-

žju i htio je uništiti. Vodio je bez milosti pravu hajku na tadašnje kršćane. Pokazao se šovinistom, prezirući sve izvan Židova i držeći da su samo oni izabrani za nebo. Radovao se kamenovanju sv. Stjepana i žao mu je bilo što je morao čuvati odjeću mučitelja a da ne može i sam baciti na njega bar jedan kamen. Zahvaćen mržnjom, gorio je u svojoj duši u želji da što više kršćana pozatvara. S tom se željom i nakanom upućuje iz Jeruzalema u Siriju, u Damask, da ondje pohvata sve kršćane i svezane ih dovede u Jeruzalem da ih vlasti pogube. Okružen konjicom i pratnjom, a ispunjen prijezirom ponosno i prkosno približavao se Damasku. I eto odjednom Krist ga je iznenadio "svjetlom" i "glasom s neba": "Savle, Savle, zašto me progoniš?" Bilo je to 36. godine nakon Krista. I to je kraj Savlovim lutanjima. Božja je milost iznenada obasjala progonitelja. Obratio se. To je tajna obraćenja. Dočekati čas kada će Bog pokucati na vrata našega srca i učiniti nas sposobnim prihvatiti njegovu ponudu. I eto od progonitelja Savla postade apostol Pavao, najveći navjestitelj Isusa Krista. Postao je posuda izabrana, da pronese Ime Isusovo među pogane, da postane i ostane apostol Isusa Krista, "Apostol naroda". Od progonitelja postat će onaj koji se raduje što je proganjan i trpi za Krista i tako nadopunja što nedostaje Kristovim patnjama. Krist mu bijaše sve. Njega je ljubio, njega je neumorno naviještao, njemu je darovao sve svoje umne, duhovne i fizičke sposobnosti i iz ljubavi prema njemu pred carskim krvnikom u Rimu, izvan zidina, sagnuo je svoju glavu i krvlju dao svjedočanstvo za ono za što je živio.

Da spomenemo Pavlova imenjaka Paula Claudela, francuskoga velikog mislioca i pisca. Umro je u 87. g. života, 1955. Bio je bezvjerac. I kad mu je bilo 55 godina na Božić je ušao u parišku katedralu Notre Dame u trenutku kad je zbor pjevao Marijin "Veliča duša moja..." Pao je na koljena i, obasjan Kristovim svjetlom, od bezbošca postaje obraćenik-vjernik i veliki duhovni pisac koji je mnogima pomogao da nađu pravi put.

Eto, ono što se ljudima čini nemoguće, Bogu je moguće.

Bog je učinio da Savao, fanatik koji vjeruje u spas samo Židova, kao Pavao naviješta spasenje i poganim. Jučerašnji preziratelj svega što je nežidovsko, danas propovijeda jedinstvo i ljubav. Sam je zapisao: Nema više rob - slobodnjak; Židov - Grk. Svi ste vi jedan u Kristu Isusu. Propovijeda jedinstvo. Po Kristu i u Kristu moguće je jedinstvo. Molimo danas sv. Pavla da se to jedinstvo s Kristom dogodi svima nama koji smo kršteni u ime Presvetoga Trojstva po nalogu Isusa Krista.

DEKRETI, IMENOVANJA, RAZRJEŠENJA, ODOBRENJA

Dekretima biskupa i apostolskoga administratora msgr. Ratka Perića izdana su sljedeća imenovanja, razrješenja, potvrđenja:

- **Fra Petar Ljubičić** imenovan župnim vikarom u Bukovici, br. 1689/2008., od 15. prosinca 2008.
- **Fra Ante Marić** imenovan župnim vikarom u župi sv. Petra i Pavla u Mostaru, br. 1688/2008., od 15. prosinca 2008.
- **Don Ilija Drmić** razriješen službe župnoga upravitelja u župi Crnač, br. 5/2009., od 5. siječnja 2009.
- **Don Zdravko Ivanković** imenovan župnim upraviteljem u župi Crnač (*sede impedita*), br. 6/2009., od 5. siječnja 2009.
- Dopisom provincijalu fra Ivanu Sesaru, br. 134/2009., od 7. veljače 2009., odobrene su najavljene promjene u župi Drinovci.

Podijelio kanonsko poslanje:

- Vjeroučiteljici **Ivani Kovač** za Osnovnu školu "Ivan Mažuranić" u Posušju u školskoj godini 2008./2009., br. 40/2009., od 13. siječnja 2009.
- Vjeroučiteljici **Vesni Marić** za Osnovnu školu u Bijakovićima u školskoj godini 2008./2009., br. 49/2009., od 15. siječnja 2009.
- Vjeroučitelju **Mariju Roziću** za Gimnaziju i Srednju strukovnu školu na Širokom Brijegu, do premještaja ili opoziva, br. 105/2009., od 3. veljače 2009.
- Vjeroučitelju **Marinu Džidiću** za Osnovnu školu "Fra Didak Buntić" u Čitluku u školskoj godini 2008./2009., br. 139/2009., od 12. veljače 2009.
- Vjeroučitelju **Stjepanu Roziću** u Srednju elektrotehničku školu "Ruđer Bošković" u Mostaru u školskoj godini 2008./2009., br. 163/2009., od 17. veljače 2009.

ŽUPNIČKA IZVJEŠĆA

Početkom godine svi župnici donose na Ordinarijat, uz popunjene statističke obrasce, također izvještaje o važnijim događajima u protekloj godini u župi. Kao što smo prošle godine u prvom broju *Vjesnika* objavili opširno izvješće župnika mostarske katedrale, tako ovaj put objelodanjujemo dva župnička izvješća za prošlu 2008. godinu: jedno je župnika u Kongori i dekana duvanjskoga, iz Mostarsko-duvanjske, a drugo je župnoga upravitelja župâ Rotimlja i Stjepan Krst,

iz Trebinjsko-mrkanske biskupije. Napominjemo da terminologija ili akcija pojedinih župnika, na pr. u crkvenim vitrajima, osobito u vezi s činjenicom pobijelih franjevaca za vrijeme i nakon Drugoga svjetskog rata, ne uključuje nikakvo crkveno štovanje, poštujući načelo "super non cultu": "Dopušteno je javnim štovanjem častiti samo one Božje slugе koje su vlašću Crkve uneseni u popis svetaca i/ili blaženika" (*kan. 1187*).

Biskup

MOSTARSKO-DUVANJSKA BISKUPIJA

Župni ured Kongora

14. siječnja 2009.;
Br. 25/2009.

1. Statistički podatci i život župe u 2008.

Nakon božićnih blagdana započeo sam s blagoslovom obitelji i kuća. Kod blagoslova su pomagali: fra Dražan Boras, đakon, i fra Josip Mioč, kapelan na Posušju. Tom su prigodom prikupljeni i najsvježiji podatci o župi, koja obuhvaća sela: Kongora (sjedište župe), Borčani (područna crkva sv. Ilije, ujedno najveće selo župe), zatim Mandino Selo, Lipa i Raščani. Prema prikupljenim podatcima ova župa u 2008. godini imala je ukupno **403 obitelji, 1.896 žitelja**. Od toga gotovo jedna četvrtina župljana živi i radi u inozemstvu, ili u brojkaama izraženo **598 članova** u zapadnoeuropskim zemljama i Hrvatskoj. Župa se konstantno smanjuje i raseljava, što pokazuju i matice krštenih (12). Najmanji broj krštenih bio je samo u godini osamostaljenja župe od Seonice 1917. (7). Umrlih je 18. Vjenčanja je bilo tek 8, a starih, zrelih i prezrelih momaka i djevojaka sve više.

Zbog nedostatka zaposlenja mjesto i kraj napuštaju uglavnom mladi i mlađe obitelji. Ima nešto zaposlenih koji rade privatno ili na nekom državnom poslu na području općine. No sve više ih je koji idu na sezonski posao u Hrvatsku i preko vikenda dolaze k obiteljima. Mnogi žive od inozemnih mirovina, koje su im roditelji teško zaradili u tuđini. Polje, koje je nekoć bilo žitnica Hercegovine i susjednih dalmatinskih općina, zapušteno. Obrađuje se samo najnužnije, onoliko koliko treba. A stočarstvom se bavi tu i tamo ponetko u malim količinama od domaćih ljudi, dok u nekadašnjem srpskom selu Raščanima doseljeni Jajčani drže stada ovaca i to im je glavna zanimacija i izvor prihoda. Pet je obitelji kupilo od pravoslavnih imanje i uredilo obiteljske kuće u Raščanima i jedna u Mandinu Selu. U tim akcijama ima imovinsko-pravnih poteškoća i s vlasnicima (više vlasnika, a ponekad i cijena pretjerana) i s državnim vlastima. Općina zbog pasi-

vnosti kraja i nerazvijenosti ne može više i konkretnije pomoći tim ljudima, jer se i sama bori s poteškoćama. Osobno mi je drago da je barem nekolicina tih naših Jajčana ostala u župi i da to selo ne ostane posve pusto i prazno.

Nakon osmogodišnje u Kongori svi mladi idu u srednju školu, uglavnom u Tomislavgrad, a ima i studenata. Nije do roditelja. Oni žele omogućiti djeci neku višu ili visoku školu. No, djeca i mladi, kao i svuda, žele samo lagodan život bez žrtve i truda, a takva života nema.

2. Vjerski život

Vjerski život kao i brakovi još su uvijek stabilni. No, TV, internet, kafići, kladionice, nogomet i druge koje-kakve izvanškolske aktivnosti polako istiskuju i osobnu i obiteljsku molitvu. Osobito kod djece i mladih. Broj redovitih vjernika na sv. misama opada. Disperziraju se olako iz bilo kakva razloga, posebno djeca i mladi. Sve je više u modi ljeti kupanje, a zimi skijanje. Naravno, mnogi radi toga izostaju od nedjeljne mise. I što je najgore, roditelji će krivo djecu odgojiti i vjerski formirati.

Na sakramente za Božić i Uskrs dođu svi uzrasti u velikom broju. No, muškarce je teško naučiti i "nagovoriti" da češće primaju sv. pričest iako ne bi imali nekoga velikog razloga za to. Više je to neki lažni obzir da im se drugi ne rugaju.

Djecu i mlade nastojimo što više uključiti u svekoliki vjerski život i rad župe. Osobito u pjevačkim zborovima, ministrantima, čitačima, mala frama, te u drugim i za župu i za njih korisnim aktivnostima (radne akcije uređenja dvorišta, božićni obiteljski paketi, korizmeni novčić - kasice za misije, prigodne priredbe i radionice za Uskrs i Božić, sv. Nikolu, Dan zahvale za plodove zemlje, prigodni molitveni semi-

nari i duhovne obnove i sl. U svemu veoma dobro i rado sudjeluju. Iskustvo je da se ipak u djecu i mlade isplati investirati u svakom pogled. No, u ovoj je župi problem nedostatka adekvatnih prostorija, odnosno pastoralnoga centra. O tome će se morati povesti više brige u skoroj budućnosti. Jer bez potrebnih materijalnih uvjeta nema ni kvalitetnoga rada na dulje staze.

Inače kod mladih se sve više osjeća utjecaj "suvremenoga" pogleda na život, brak, obitelj, vjeru. A nisu imuni ni na druge suvremene poroke kojima je današnja mladež danomice izložena: nemoral, droga, pijanstvo, kocka, igre na sreću, psotka... i sl. Posebno je velik i težak problem bogopsovke, beštimke. Je li ikako moguće i na koji način iskorijeniti to sotonsko djelo u našem hrvatskom narodu?

3. Karitativna djelatnost

- * Redovita skrb za siromašne obitelji u župi.
- * Korizmena akcija - štedna škrabica - s djecom i mladima za naše misionare u Kongu.
- * Korizmena juha s molitvenom zajednicom i novčani prilozi za siromahe.
- * Pomaganje humanitarne organizacije "Kap ljubavi".
- * Akcija "Božićni obiteljski paketi" u suradnji s humanitarno-karitativnom organizacijom "Kap ljubavi".
- * Biskupijski caritas.

4. Kulturno društvena djelatnost

Redovito se godišnje uređuje i tiska u 550 primjeka župni godišnji list "LIB". U "LIBU" se donosi i obrađuje život i rad župne zajednice kroz zadnju pastoralnu godinu, ali i drugi razni prilozi iz kulturno-povijesnoga, obiteljskoga i vjerskog života. Župni se list dostavi u svaku obitelj župe.

5. Materijalna izgradnja

- (Građevinski radovi u župi tijekom 2008. godine)
- * U PODRUČNOJ CRKVI SV. ILIJE U BORČANIMA nije bilo nekih građevinskih zahvata osim izrade plana i pripremnih radova za uređenje nogostupa oko crkve, koji se planira uraditi.
 - * U ŽUPNOJ CRKVI U KONGORI nastavljeni su radovi na obnovi i unutrašnjem uređenju crkve. U potpunosti su uređene sakristija i crkvena soba. U sakristiji je ugrađen lijep i funkcionalan ormar.
- Nabavljena su nova rasvjetna tijela za čitavu crkvu i djelomično instalirana.

U cijelosti uređeni prostori u zvoniku: prizemlje i 1. kat. U prizemlju je uređena još jedna crkvena soba i u predsoblju instalirana ispovjedaonica. Pod čitava prostora u zvoniku obložen je mramorom kao i u crkvi, te su ugrađena nova lijepa hrastova vrata.

Također je u cijelosti uređen i 1. kat zvonika; zidovi obloženi rigipsplatama i ožbukani edelom; razvedena struja i pod popločan kamenim pločama; ugrađene tavanске preklapne ljestve.

* Crkva je neposredno pred Božić dobila prekrasan dar. Urađeni su i instalirani svi ostali predviđeni vitraji i to ženska strana crkve: *Gospa - Kraljica obitelji; Prizor Jordana - Isusovo krštenje i sv. Leopold Mandić.*

A na muškoj strani instalirani su vitraji: *sv. Ante - Prijatelj djece i mladih; sv. Franjo - Pjesma stvorova i zadnji vitraj posvećen svim hrvatskim mučenicima.*

Na ovom vitraju središnji je lik *bl. Alojzije Stepinac*, mučenik, simbol stradanja hrvatskoga naroda; likovi *fra Stjepana Naletilića* - tadašnjega kongorskog župnika i našega prvog franjevačkog svjedoka - kao simbol stradanja svih fratarara; *fra Mije Čujića* - "duvanjskoga Stepinca" - simbol svih tolikih nevinih i nedužnih zatvorenika fratarara (netko je izračunao da su samo naši fratri dali preko 400 god. robije) i tolikih zatvorenika civila ovoga kraja i šire, koji su godine i godine robije odležali samo što su bili Hrvati i katolici i što su voljeli svoje, te zbog toga bivali i zatvarani i mučeni i ubijani u komunističkim kazamatima.

Na vitraju je i lik branitelja - predstavnika svih poginulih i ranjenih branitelja Domovinskog rata, kao simbol stradanja svih branitelja ne samo Domovinskoga, nego i svih drugih ratova. Ovaj je vitraj znak velike zahvalnosti župe i župljana svima onima koji su bilo gdje i bilo kada dali sve - svoje živote "za krst časni i slobodu zlatnu" ovomu kraju i čitavomu hrvatskom rodu i domu.

Sve vitraje je, prema idejnom rješenju sadašnjega župnika, uradio akademski slikar g. Anto Mamuša iz Novoga Travnika.

* U STAROJ ŽUPNOJ KUĆI, gdje su nastanjene sestre Klanjateljice Krvi Kistove, u sivim sobama po podovima stavljen je laminat. Sobe su lakše za održavanje, a i toplije su.

Radovi se, ako Bog da, nastavljaju. Rade se: novi kameni oltar, ambon i svetohranište.

Fr. Mirko Bagarić, župnik i dekan

TREBINJSKO-MRKANSKA BISKUPIJA

Župni ured Rotimlja i Stjepan Krst

16. siječnja 2009.
Prot. br.: 7/2009.

Počevši od duhovnoga života ove župe, spomenut ću da rotimska župa, osim župne crkve, ima tri filijale: Trijebanj, Ljuca i Hodovo. Svake se nedjelje slave dvije svete mise u 9 sati na jednoj od filijala (jer se izmjenjuju po redoslijedu koji već godinama funkcionira) i u župnoj crkvi u 11 sati. U ovoj se župi nalazi sedam grobalja. Kad već govorim o grobljima, jer sam po dekretu također župni upravitelj i župe Stjepan Krst, u toj župi se nalazi šest grobalja, a na svakom groblju bude sveta misa barem jedanput godišnje, kako je to običaj na dotičnome groblju.

Evo i nekoliko događaja koji su se zbili u protekloj 2008. godini:

2. siječnja: nastavljeni su radovi na novoj župnoj kući. Počelo je zidanje podruma.

22. siječnja: Izlivena deka nad podrumom.

24. siječnja: Započeto zidanje prizemlja.

13. veljače: Izlivena deka nad prizemljem.

14. veljače: Dovezena cigla za zidanje potkrovlja i započeto zidanje potkrovlja.

11. ožujka: Izlivena kosa deka.

20. ožujka: Veliki Četvrtak, bilo je predstavljanje prvopričesnika. Svatko je rekao o sebi osnovne podatke i što bi želio biti kad odraste.

27. ožujka: Pokriven novi župni stan i stavljena limarija.

13. travnja: U župi je bila *Prva pričest*, a bilo je 13 prvopričesnika.

20. travnja: U župi je gostovao zbor *Benedikt* iz župe sv. Mateja - Rudnik iz Mostara, predvođen svojim župnikom don Ivanom Perićem, rodom iz ove župe.

26. i 27. travnja: Hodočašće mladih u Varaždin. Iz ove je župe išlo dvadesetak mladih.

19. svibnja: Počelo je raščišćavanje porušene crkve na Stjepan Krstu. Ovi su radovi završeni 23. svibnja a pripremu, dogovor i samu izvedbu radova - po nalogu

Ordinarijata - vodio je trebinjski župnik i dekan don Ante Luburić.

26., 27. i 28. lipnja: Trodnevnica u čast nebeskih zaštitnika sv. Petra i Pavla.

26. 6. - Misu je predvodio don Mile Vidić, bunski kapelan, rodom iz župe Stjepan Krsta, a pjevao je zbor s Bune.

27. 6. - Misu je predvodio don Rajko Marković, stolački župnik i dekan, a pjevali su mladi iz Stoca. Tada je bila Misa za sve poginule u proteklim ratovima iz ove župe. Nakon svete mise bila je završnica malonogometnog turnira, nastup folklora okolnih župa i narодно veselje.

28. 6. - Misu je predvodio don Slaven Ćorić, neumski kapelan, a pjevala *Zvijezda mora* iz Neuma.

29. lipnja: Patron župe i sveta krizma. Svetu je misu predvodio biskup Ratko Perić. U koncelebraciji je bilo šest svećenika, a krizmano je sedam krizmanika. Biskup je na kraju sv. Mise naglasio važnost "Godine sv. Pavla" i ujedno proglasio otvorenje ove Svete Godine.

18. kolovoza: Bila je sveta Misa zahvalnica i spomen na povratak zarobljenika iz bilečkoga logora. Ovo je šesnaesta obljetnica od povratka iz logora. Nakon toga bila je organizirana večera za povratnike iz logora u novom domu.

16. listopada: Na Donjem Brštaniku blagoslovljena obnovljena kuća Bijelke Kudrića. Svetu je Misu predvodio don Ivan Perić, a s njime slavio i župni upravitelj. Za ovu uređenu kuću zahvaljujemo na poseban način prof. dr. Peri Marijanoviću iz Ljutaca, prorektoru Sveučilišta u Mostaru.

19. listopada: Dani kruha i zahvalnosti. Danas je bila i Misijska nedjelja.

30. listopada: Započeto postavljanje vanjske fasade na novu župnu kuću.

18. studenoga: U povodu *Godine sv. Pavla*, u našoj je župi bila prigoda za sv. ispovijed, a nakon toga u 17 sati sv. Misa. Na kraju euharistijskoga slavlja podijeljen je potpuni oprost (kako to propisuje Katolička Crkva). Na ovoj je svetoj Misi sudjelovalo oko stotinu vjernika.

19. studenog: Završena fasada na novoj župnoj kući.

18. prosinca: Naša župna klapa *Laetare* (Veseli se!) nastupila je na smotri raznih klapa u Hrvatskom domu Herceg Stjepan Kosača u Mostaru.

Kroz Došašće u našoj su župi bile mise *zornice*. Prosjek vjernika, koji su dolazili na svetu misu nešto preko šezdeset.

24. prosinca: Misa polnoćka. Nakon svete Mise bilo je osvježenje za sve nazočne u novom domu. Ovu su zakusku pripremili župljani.

Ovo bi bili važniji momenti u župi kroz proteklu godinu. U spomenutim nadnevcima dosta sam spominjao gradnju nove župne kuće. A kako i ne bih. Sta-

ra je toliko dotrajala, da više nije za normalno življenje i rad, procurila je na sve strane. Nadam se da ću, s pomoću Božjom i pomoću dobrih ljudi, konačno useliti u novu kuću. Svakako bih napomenuo da je u našoj župi, kroz Godinu sv. Pavla, planirano:

Trodnevnica uoči blagdana Obraćenja sv. Pavla (25. siječnja),

i Pučke misije od 17. do 24. svibnja 2009. Založio sam se i fizički i psihički da što prije dovršim ovo zdanje jer, konačno, za "misijske" dane, moram negdje smjestiti voditelje misionare.

Neki statistički podatci:

Na području župe svega stanovnika: 1.119. Od toga 859 katolika, od toga u inozemstvu 59. Broj katoličkih obitelji: 214.

Krštenika: 12; prvopričesnika: 13; krizmanika: 7; vjenčanih parova: 5; umrlih: 15.

Od katoličkoga tiska primamo: Crkvu na kamenu: 46, Glasnik Srca Isusova i Marijina: 4; Radosnu vijest: 1.

Župni upravitelj
Don Gordan Božić

GODIŠNJI IZVJEŠTAJI

Crkva na kamenu, 2008.

Mostar, 2. siječnja 2009.
Prot. br. 1/2009.

Kao i proteklih godina od rekonstrukcije lista, *Crkva na kamenu* u 2008. godini izašla je 11 puta, svaki broj na 44 stranice. Već dugi niz godina dvobroj izlazi za kolovoz - rujan. Prošle godine tiskali smo šest knjiga, kronološki gledano:

B. GOLUŽA, *Hrvatski narod u Kraljevini Jugoslaviji*;
D. KORAĆ, *Vjera u Humskoj zemlji*;

R. PERIĆ, *Naravni porivi i nadnaravni darovi* (2. izdanje);

R. PERIĆ, *Znamenita imena iz apostolskih vremena*;

D. MARIJANOVIĆ - D. FILIPOVIĆ, *Bogu na slavu. Pjevači u mostarskoj katedrali*;

Ž. RAGUŽ, *Već viđeno*. Do sada smo tiskali, od 1981. godine, 111 knjiga. Tijekom protekle godine pripremili smo za tisak i tri broja našega *Službenoga vjesnika*.

Od samoga osnutka, Crkva na kamenu prisutna je svake godine na Teološko-pastoralnom tjednu u

Zagrebu, pa je tako bilo i prošle godine. Taj je skup postao nezaobilazan, jer se tu prikladno prezentiraju naša izdanja, a i radi podmirenja računa naših pretplatnika.

U uredništvu u 2008. godini radile su tri osobe: glavni urednik, tajnica koja vrši i prijelom teksta, te lektorica od koje se očekuje postupno ulaženje i u reporterski posao.

Što se tiče suradničkog kadra, nastojali smo zadržati stare suradnike i dobiti pokojega novoga. Povratne informacije govore da su čitatelji poprilično zadovoljni sadržajem ovih novina, ali to ne znači da se možemo zadovoljiti postojećim, nego ćemo, s pomoću Božjom, pokušati nalaziti nove suradnike i tako poboljšavati sadržaj mjesečnika. U protekloj godini bilo je 15-ak stalnih suradnika koji su pisali tematske članke i jedan broj onih koji su nam dostavljali razne vijesti. Svima im i ovim putem zahvaljujemo. I ovom prilikom po-

živimo naše svećenike, biskupijske i redovničke, ali i laike, da se jave u *Crkvi na kamenu*, kako bi vijesti koje se događaju u njihovim sredinama doprle do što većega broja naših vjernika i čitatelja.

Jasno nam je da ne ćemo otkriti ništa novoga ako kažemo da su mediji u današnjem društvu veoma važan čimbenik društvenoga, pa onda i crkvenoga života. Ne treba posebno naglašavati kakva je većina tih medija i kako djeluju na našega čovjeka. S obzirom na veliki negativni utjecaj raznih medija, ne bismo smjeli smetnuti s uma golemu važnost crkvenih medija u izgradnji našega čovjeka, Crkve i društva općenito. Zbog toga svima onima koji na bilo koji način mogu utjecati na širenje kvalitetnoga crkvenog tiska upućujemo poziv da ne posustanu u promidžbi dobre riječi.

Broj primatelja *Crkve na kamenu* u vremenu nakon Domovinskog rata već se ustalio. Tim brojem ne možemo biti zadovoljni, pogotovo kad znamo koliko je još nepopunjena prostora u koji bi i naš list mogao doći. Zasižno svi dobro znamo što iz medijskoga prostora konzumiraju i naši vjernici. Naravno, uzimaju ono što im se nudi, a nudi im se svega i svašta. Ako im ne ponudimo nešto kvalitetnije, oni će se zadovoljiti onim ponuđenim. Mi smatramo da im imamo mnogo toga vrijednoga ponuditi, pa zašto to ne iskoristiti u izgradnji i oplemenjivanju našega čovjeka!

Sve srdačno pozdravljamo, želeći vam obilje Božjeg blagoslova u 2009. godini.

Dr. don Božo Goluža

Biskupijski caritas, 2008.

Opće i socijalne (ne)prilike

Među najznačajnije događaje po kojima će se pamtiti 2008. godina svakako je velika ekonomska kriza koja se očitovala u enormnu poskupljenju energenata, što je onda općenito uvjetovalo povećanje troškova života. Cijena nafte rasla je velikom brzinom do vrtoglavih visina. To je bilo uvjetovano ratom u Iraku, Afganistanu, Gruziji ... Potom je gospodarski najmoćniju zemlju svijeta, Ameriku, uzdrmala financijska kriza uzrokovana propadanjem velikih banaka. Po inerciji gospodarske globalizacije kriza je zahvatila i europske zemlje. Ova "globalna", svjetska gospodarska kriza ili tzv. recesija djeluje poput plimnoga vala i potapa najprije one najbogatije pa dok dođe do pličaka najsiromašnijih njezina se snaga gotovo i ne osjeti. Možda će nekomu zvučati ironično pitanje: Kako može recesija naškoditi onima koji ništa ili veoma malo imaju i žive u siromaštvu? U razgovoru s jednim njemačkim biznismenom doznao sam kako su novinari zapravo "napuhali" priču o recesiji. - Ona postoji i svatko će je na neki način osjetiti, ali činjenica je također da novca ima, ljudi su čitajući novinska izvješća isprepadani! Možda će ova njegova tvrdnja nekomu zvučati nerealna i naivna, ali istina je da je recesija utjerala strah u kosti bogatim pojedincima i zemljama sjevera i zapada dok siromasi - pojedinci i zemlje - istoka i juga tu recesiju doživljavaju drugačije, gotovo bi se moglo reći "opuštenije".

Istraživanja koja je za potrebe Vijeća ministara BiH proveo britanski "Ured za međunarodni razvoj" poka-

zuju kako se siromaštvo u BiH smanjuje, ali se još uvijek 17,8% stanovnika ove zemlje ubraja u kategoriju siromašnih. Siromašnima se smatra 21% stanovnika manjeg "entiteta" i 15% stanovnika većega. Premda su ova istraživanja zastarjela (2004.) ne može se, nažalost, vjerovati da se situacija bitno popravila. Pretpostavlja se da u BiH živi 3,8 milijuna stanovnika što znači da je oko 680.000 stanovnika siromašno. Čak 2/3 obitelji s troje i više djece u BiH smatra se siromašnima, a one čine 10% od ukupna broja siromašnih. Znakovito je i to što na internetskim portalima statističkih ureda BiH još uvijek nisu objavljeni cjeloviti statistički podaci za proteklu godinu.

Prema prošlogodišnjim listopadskim podacima "Saveza udruga izbjeglica, raseljenih osoba i povratnika BiH" u ovoj državi ima još uvijek 145.000 obitelji koje nemaju krova nad glavom. Evidentirano je 43.000 obitelji koje se žele vratiti u prijeratna prebivališta.

Mostarski Crveni križ tvrdi, oslanjajući se na podatke UNDP (United Nations Development Programm), kako oko 20% stanovništva BiH živi ispod opće crte siromaštva. U Mostaru su sve duži redovi pred vratima pučke kuhinje, u kojoj se pripremaju obroci za preko 500 osoba. U ratu je kuhinja hranila oko 7.000 - 8.000 osoba.

TI (Transparency International) BiH tvrdi, temeljem ispitivanja iz lipnja 2008., kako je najveći problem građana BiH siromaštvo, nezaposlenost i korupcija.

Unatoč kriznoj situaciji koja se osjetila na svim razinama svakodnevnog života, naš je Caritas uspio, Bogu hvala, bez većih financijskih "potresa", nastaviti

sa svim svojim aktivnostima. Naravno, poskupljenja smo itekako osjetili, ali, unatoč tomu, zahvaljujući darežljivosti dobročinitelja, uspjeli smo ostvariti čak i neke građevinske projekte.

Caritasove ustanove

Dječji vrtić Sveti Josip. Ove smo godine u Caritasovu vrtiću *Sveti Josip* izgradili višenamjensku dvoranu veličine 80 m². Već nekoliko godina osjećala se potreba za prostorom koji će služiti kao igraonica za djecu, ali i kao prostor u kojem će se održavati priredbe, posebice oni događaji u kojima sudjeluju ne samo djeca nego i roditelji.

Razmišljali smo da bi se potkrovlje vrtića moglo preurediti u takvu prostoriju, ali izgradnja stubišta za potkrovlje učinila nam se skupa i komplicirana. Zato smo odlučili da atrij vrtića, u kojem je bilo zasađeno razno ukrasno bilje uklonimo, i izgradimo višenamjensku dvoranu. Cijeli smo prostor dodatno proširili iskorištavajući i dio terase.

Zahvaljujući ravnateljica vrtića s. Florijani, javili su se dobročinitelji koji su financirali izgradnju dvorane. Osim toga dodatno su bile oličene sve prostorije, izbrusjen i ponovno lakiran parket svih prostorija, uređeno dvorište vrtića te nabavljene još neke sprave za igranje u dvorištu i dodatno uređena zelena površina i sustav za navodnjavanje. Odgojiteljicama je dodijeljena mala prostorija u kojoj je napravljena čajna kuhinja. Svi su radovi gotovo u potpunosti bili dovršeni u rujnu, prije početka nove školske godine. Ravnateljica je poklonila svoj godišnji odmor nadgledajući izvođenje radova. Djelatnice vrtića također su marljivo pomagale u raspoređivanju i čišćenju prostorija.

Vrtić *Sveti Josip* pohađa 154 djece. U rujnu je neizvjesnost oko uvođenja 9-godišnje osnovne škole mnoge roditelje zbunjivala, što je naravno i vrtićima stvaralo dodatne probleme s obzirom na uzrast i broj djece.

Prije odlaska na godišnje odmore u srpnju 2008. tri su odgojiteljice napustile naš vrtić, jer su se otvorila tri radna mjesta u ustanovi *Dječjih vrtića Mostar*. Na početku nove školske godine, odnosno u rujnu 2008. primili smo na probno radno vrijeme od tri mjeseca tri nove odgojiteljice, koje su se zdušno prihvatile posla.

Rehabilitacijski centar Sveta Obitelj. Prema želji dobročinitelja, koji su financirali izgradnju Rehabilitacijskoga centra *Sveta Obitelj*, gornja starosna granica djece koja pohađaju edukacijsko-rehabilitacijski odjel, odnosno ambulantni, kako ga običavamo zvati, jest 15 godina. Međutim, od samoga početka otvaranja Centra nismo bili dosljedni, gledajući više na potrebe korisnika i njihovih obitelji. Tako je broj korisnika starijih od 15 godina rastao.

Ipak na temelju iskustva iz proteklih godina uvidjeli smo da ne možemo više bez definirane dobne granice skrbiti za šticeenike jer su neki od njih prešli dvadesetu. Stariji se korisnici ni po svojoj tjelesnoj zrelosti nisu više uklapali u skupinu koja je predviđena za djecu do 15 godina. Primijetili smo da su roditelji iskorištavali našu neodlučnost u određivanju starosne dobi te oni čija su djeca bila već odraslija nisu ništa poduzimali u smislu traženja nekoga drugog rješenja za svoga već odraslog hendikepiranog sina ili kćer. Isto tako ni brojem osoblja i njihovom stručnošću nismo bili više u mogućnosti organizirati rad s tako raznolikom skupinom.

Nakon više uzastopnih susreta s roditeljima i nagovještaja definiranja gornje dobne granice za naše korisnike, odlučili smo nakon konzultiranja s Upravnim vijećem Centra da do navršenih osamnaest godina djeca s posebnim potrebama mogu biti korisnici usluga edukacijsko-rehabilitacijskog odnosno ambulantnog odjela centra *Sveta Obitelj*.

Od početka siječnja 2008. u Centru je zaposlen diplomirani somatoped Slaviša Lovrić iz Tuzle. U rujnu počinje kod nas raditi logopedistica Nataša Božić iz Tuzle, koja je ustvari djelatnica Doma zdravlja, ali s radnim mjestom u centru *Sveta Obitelj*. Zahvaljujući Zavodu za zdravstvo uspjeli smo da njihova djelatnica - logoped - radi kod nas i bude tako na uslugu našim korisnicima.

Zahvaljujući suradnji s Caritasom Gornje Austrije djelatnici ambulantnog odjela bili su u kolovozu 2008. tjedan dana na izobrazbi u ustanovama za hendikepirane Caritasa Linz. Sami su rekli da su mnogo naučili te su svoje nove spoznaje i iskustvo počeli već u rujnu primjenjivati u radu s našim korisnicima, posebice tzv. bazalnu stimulaciju. Upravo po uzoru na "terapeutske kuhinje" u Linzu, dosadašnju prostoriju za fitness preuredili smo u kuhinju u kojoj svaka pojedina skupina zbog radne terapije boravi određeno vrijeme.

U edukacijsko-rehabilitacijskom odjelu u prosincu 2008. imali smo 24 korisnika u dobi od 5 do 16 godina.

U stacionarnom odjelu *Svete Obitelji* boravi 25 korisnika. Osoblju ovoga odjela nismo u mogućnosti olakšati posao zapošljavajući nove medicinske sestre i njegovateljice. Ravnateljica Centra s. Krunoslava i glavna odjelna medicinska sestra zamoljene su da koordiniraju poslove uzimajući u obzir potrebe teško oboljelih pacijenata, ali i djelatnika.

Radionica *Emanuel* također se nalazi u *Svetoj Obitelji*. Riječ je o prilagođenoj radionici za keramiku i drvo u kojoj radi 12 odraslih osoba s posebnim potrebama. Osim radne terapije, izrade predmeta od gline i drveta, korisnici se vježbaju u osamostaljivanju i so-

cijalizaciji. Fizioterapeut redovito vježba s njima a psihologinja ima s njima i njihovim roditeljima redovite susrete. U ovom projektu što ga financira ADA (Austrian development agency) postoji također socijalni fond za nabavu pomagala korisnicima.

Korisnici radionice *Emanuel*, zajedno s *Nazarećanima*, sudjeluju na raznim sportskim natjecanjima (prošle godine u Zenici i Tuzli) i članovi su *Specijalne olimpijade*. U župi Vinici upriličena je izložba i prodaja njihovih rukotvorina 22. lipnja, a u župi Potoci-Bijelo Polje 12. listopada 2008.

Voditelji radionica, Radoslav Dodig i Dijana Zelenika, u studenome 2008. završili su u Sloveniji dvogodišnju izobrazbu i stekli diplomu za *radne instruktore*.

Ukupno u svim odjelima *Rehabilitacijskoga centra Sveta Obitelj* pruža se skrb za 58 djece i odraslih osoba s posebnim potrebama.

Centar za radno osposobljavanje Nazaret. U *Nazaretu* troje instruktora brine svakodnevno za 18 korisnika. Korisnica Zofija, odlukom svojih roditelja, napustila je Nazaret, a umjesto nje došao je Dario. Opet imamo 9 mladića i 9 djevojaka.

Najstarija štićenica koja je u protekloj godini povremeno dolazila (2 puta je lomila kuk) ima 64, a najmlađi štićenik 22 godine. Prosječna starost *Nazarećana* je 37 godina. Broj molbi roditelja je toliki da bismo mogli imati još jedan dnevni boravak za radno osposobljavanje djevojaka i mladića s posebnim potrebama, ali nažalost nemamo ni prostora, ni sredstava za sličan projekt.

Od prodaje rukotvorina u *Nazaretu* i na prodajnim izložbama kupuje se novi radni materijal i daje se korisnicima skroman džeparac. Tijekom 2008. prodano je preko 6.000 čestitki, pozivnica i zahvalnica.

Kućna njega starih i nemoćnih Veronika. *Veronika* je najstariji projekt ne samo mostarskoga nego i drugih biskupijskih Caritasa u BiH. Kućnu negu starih, nemoćnih i bolesnih osoba koje nemaju nikoga svoga Biskupijski caritas u Mostaru provodi već punih 14 godina. Ovaj je projekt tijekom ovih godina imao, uz kućnu negu, i dodatne sadržaje i više je osobila bilo angažirano u realizaciji projekta. Projekt sufinancira Njemački caritas (DCV), a posljednjih godina sredstvima različitih njemačkih ministarstava i ustanova, ali isključivo preko Njemačkog caritasa.

U protekloj su godini dvije medicinske sestre i dvije pomoćnice prešle 34.390 km obilazeći stare, nemoćne i bolesne osobe. Obavile su 3.735 posjeta. Sestre i pomoćnice odvele su 354 puta pacijente na liječničke preglede. Za kućnu negu pojedinim smo obiteljima posudili 32 bolesnička kreveta i 17 raznih ortopedskih pomagala. Unatoč našoj želji, promidžbi i posebice 14-godišnjem požrtvornu radu djelatnica, projekt

Veronika nije prihvaćen od državnih kompetentnih struktura u smislu integriranja u redovite zdravstvene usluge koje bi financirala država.

U nekim općinama banjalučki i vrhbosanski Caritasi dobivaju naknadu za učinjene usluge. Kod nas na području hercegovačkih biskupija tijekom 2008. nije bilo sustavne financijske pomoći od općinskih, županijskih ili entitetskih struktura, ali smo dobili nekoliko *grantova* što predstavlja izvjesni pomak i promjenu javnog mnijenja struktura koje odlučuju o sufinanciranju nevladinih organizacija.

Prihvatilište za žene i djecu u nevolji Mirjam. Ove smo godine imali manji broj žrtava nasilja u prihvatilištu nego do sada (3 žene i 4 djece). Ako je to znak da se obiteljsko nasilje prema ženama i djeci smanjilo i da je sve manje nevolja koje u egzistencijalnom smislu ugrožavaju najslabije i najnježnije, onda je to dobar znak. Ali prije će biti da žrtve nasilja imaju sve manje povjerenja da ih itko može stvarno i učinkovito obraniti i zaštititi od nasilnika. Osim toga, gotovo su redovito financijski ovisne od nasilnika. Voljeli bismo vjerovati da je smanjeni broj žena i djece u prihvatilištu, makar djelomično, također rezultat našega preventivnog djelovanja u našem *Obiteljskom savjetovalištu*.

Dokaz da se kod nas u pozitivnom smislu mijenja stav odgovornih glede nasilja u obitelji jest i to što nam je ove godine za ovaj projekt odobrena pomoć od FVlade.

Obiteljsko savjetovalište i ured za razgovor. U ovaj se projekt mnogo investiralo, jer je izobrazba obiteljskih savjetnika trajala dvije godine i svaki je Biskupijski caritas dobio po četiri savjetnika. U savjetovalištu su, međutim, s punim radnim vremenom angažirane samo socijalna radnica i psihologinja. Svećenik savjetnik dolazi jednom tjedno (4 sata prijepodne), dipl. teolog, koji ujedno predaje vjeronauk u školi, u savjetovalištu je 4 dana po 4 sata.

Tijekom protekle godine rad Obiteljskog savjetovališta u brojkama izgledao je ovako:

Na savjetovanju je bilo 139 osoba (96 žena i 43 muškaraca) i obavljeno je 406 razgovora (1 razgovor 45 - 60 min. ili po potrebi i duže). S obzirom na dob, najviše su tražile savjet osobe od 35 do 50 godina starosti.

Prema bračnom statusu savjetovanje su trebali 85 oženjenih/udatih, 36 leđičnih, 8 rastavljenih i 4 udovica/udovice.

Najveći je broj klijenata, njih 81, koji su trebali individualnu terapiju, 9 bračnu terapiju te 22 obiteljsku.

Problemi zbog kojih ljudi pokucaju na vrata Caritasova savjetovališta različiti su: duševna bolest u obitelji 26 osoba, obiteljski odnosi 20, krizna intervencija 16, problemi adolescenata 14, bračni problemi 12, rad na sebi 10, tjeskobno-depresivni poremećaj 9, bolesti

ovisnosti 9, nasilje u obitelji 8 i podrška nakon terapije 4. Upravo zato što je duševna bolest u obitelji vrlo čest slučaj traženja pomoći u Obiteljskom savjetovalištu, u prosincu 2008. odlučili smo početkom 2009. organizirati pod pokroviteljstvom županijskog Ministarstva zdravstva, rada i socijalne skrbi okrugli stol o adekvatnu pristupu duševnoj bolesti u obitelji: Namjeravamo pozvati psihijatrijske stručnjake i savjetnike.

Ured za razgovor u izvjesnom je smislu sastavni dio Caritasova Obiteljskog savjetovališta. Naime, znatan dio ljudi koji dođu u Caritas trebaju, osim pomoći, također i razgovor nakon čega odu zadovoljni i smireni, jer ih je netko saslušao i pokazao razumijevanja za njihovu tešku situaciju. Prošle je godine kroz ovaj ured prošlo 457 osoba kojima je pružen neki vid pomoći. Bila su 74 slučaja jednokratnih novčanih pomoći. Podijeljen je 251 paket hrane, a 18 je osoba primilo pomoć za lijekove, 7 ih je primilo odjeću te 36 artikla zbog inkontinenciju. Osobe koje traže pomoć nastojimo uputiti župniku, tj. odgovornima za župni caritas u toj župi, jer oni su oni koji najbolje poznaju njihovu situaciju.

Župni caritasi - korizmena i adventska akcija. S ciljem poticanja i koordiniranja naših župnih caritasa već nekoliko godina za redom u našim se hercegovačkim biskupijama ustalila tradicija organiziranja Korizmene i Adventske akcije. Prošlogodišnja Korizmena akcija bila je namijenjena za pomoć mnogočlanim i siromašnim obiteljima. Prema podacima što su nam ih župnici dali sudjelovale su 24 župe. Dio su novca župnici zadržali za podjelu mnogočlanim i siromašnim obiteljima u svojim župama, a ostatak su predali Biskupijskom caritasu.

Već šestu godinu organiziramo Adventsku akciju *Paket ljubavi*. Ove smo godine za tu prigodu tiskali i plakat sa sloganom *Ništa nije malo što je učinjeno s ljubavlju*. *Paket ljubavi* paket je s najnužnijim živežnim namirnicama za jednu obitelj. Ove su godine župnici radije skupljali novac nego pakete, a sudjelovala je prema prispjelim podacima 21 župa. U povodu ovogodišnje Nedjelje caritasa tiskali smo u 10.000 primjeraka prigodni letak koji je dostavljen župnicima da ga podijele župljanima. Na taj smo način htjeli potaknuti vjernike da u vremenu Došašća, posebice na Nedjelju caritasa, intenzivnije razmišljaju o ljudima u različitim potrebama, da otvore srca i ruke za one koji su pogođeni nevoljama neimaštine, nasilja, tjelesne i duševne bolesti, ovisnosti, starosti, samoće, napuštenosti ...

U svrhu promicanja župnih caritasa utemeljen je prije nekoliko godina Regionalni forum nacionalnih caritasa zemalja jugoistočne Europe. Redovito se 2 - 3 puta godišnje održavaju susreti i edukacije. Ove je godine Caritas BK BiH bio organizator jednoga takva

susreta, a Caritas Mostar bio je neposredni domaćin. U drugom tjednu lipnja u Kući susreta *Emaus* održan je Regionalni forum župnoga caritasa u kojem su sudjelovali predstavnici Caritasa iz Slovenije, Hrvatske, BiH, Srbije, Kosova, Bugarske i Italije. Tema susreta: animacija u župnom caritasu.

Logovita. Knjižara *Logovita* u protekloj je godini pozitivno poslovala. S Tajništvom BK BiH dogovoren je novi, odnosno korektniji postotak što ga prodajom katekizama dobiva knjižara *Logovita*. Gosp. M. Vidačak u mjesecu studenom najavio je svoj odlazak.

Kuća susreta Emaus. U protekloj godini u *Emausu* bila su ukupno 23 susreta. Imali smo sve zajedno 755 gostiju. Kuća je velika i zahtjevna. Gostima nastojimo pružiti što bolje usluge. To redovito iziskuje dodatne napore, jer je našim djelatnicima *Emaus* dodatan posao.

Emaus ne će biti financijsko opterećenje za Caritas, ako budemo imali dostatan broj gostiju, i to izvan zimskoga perioda. Vrijeme "vjerničkih masa" prošlo je, trebalo bi više vremena posvetiti manjim, staleškim, odabranim i ciljanim skupinama vjernika. U tom smislu apeliramo na Biskupijski pastoralni ured, ali i na župnike, jer bismo mogli uz financijsku potporu župe organizirati susrete i različita događanja za razne "bazične" skupine: bračne parove, obitelji, mlade, katehete, pastoralne suradnike, seniore ...

U organizaciji *Renovabisa* u listopadu 2008. bili smo domaćini konferencije/seminara za voditelje crkvenih kuća (*Bildungshäuser*) kao što je naš *Emaus* iz Hrvatske i BiH. Dobročinitelji, koji su najvećim dijelom financirali gradnju većine sličnih kuća na ovim prostorima, žele stručno pomoći i organizaciju i ustrojstvo rada ovih kuća.

Parter oko *Emausa* nije još dovršen. Konoba "Haurite" još nije gotova.

Razni projekti i akcije

Rad s mladima i volonterima. U srpnju je u *Emausu* održana ovogodišnja sedma *Škola volontarijata*, a sudjelovalo je 20 mladih iz šest župa. Bili su to dani izobrazbe, duhovnog obogaćivanja i praktičnog rada. Nažalost, još uvijek ima znatan broj župa u kojima župni caritas ne funkcionira. Zato uvijek iznova nastojimo apelirati na župnike da se u tom smislu više angažiraju i potiču mlade ljude koji, ako im se posveti više pažnje i dadne povjerenje, mogu mnogo učiniti za potrebnike u vlastitoj župi i okolici.

Rad s mladima u našim župama uspjeli smo realizirati zahvaljujući financijskim sredstvima iz projekata *Antitrafficking*, *Caritas Bolzano*, *Razvoj kapaciteta*. Nastojali smo povezati mlade različitih župa s ciljem

da se upoznaju i razmjenjuju ideje i iskustva glede njihova karitativnog angažiranja u župama.

Podjela humanitarne pomoći. Biskupijski caritas nastoji aktivnosti kao *Zimski program* i *Podjela hrane* realizirati u pojedinim župama u dogovoru sa župnikom, i to po župnom caritasu ako ga ima. Tako smo u protekloj godini dijelili peći na kruto gorivo i drva za ogrjev uglavnom siromašnim i obiteljima s više djece te starijim osobama. Poslovi u Caritasovim skladištima oko pravljenja paketa te utovar, istovar i dostava paketa za živežnim namirnicama zahtjevni su i, osim logističara, često se angažiraju i djelatnici iz drugih projekata. Sve je manje dobročinitelja koji nam šalju živežne namirnice i higijenske artikule te lijekove i druge korisne stvari. Prošle smo godine kupili gotovo dvije tone hrane da bismo mogli dati po vrećicu barem onim najsromašnijima. Pred početak školske godine dijelimo obiteljima s više djece školski pribor, a nekim nabavljamo i školske udžbenike.

Pčelarstvo - Pomoć prognaničkim obiteljima. Američka humanitarna organizacija CRS financirala je projekt *Ekonomsko osnaživanje žena* kojim je trebalo pomoći ženama u gospodarskom smislu, odnosno omogućiti im da kroz neku vrstu rada pomognu svoju obitelj.

U dogovoru s don Vinkom Ragužem, župnikom Aladinića, organizirali smo školu pčelarstva na kojoj je sudjelovalo 18 osoba iz prognaničkog naselja ove župe. Predavanja o pčelarstvu imao je veterinar i stručnjak za pčele dr. vet. Ivan Krešić iz Neuma, a praktične vježbe i primjenu dugogodišnji pčelar gosp. Ante Puljić iz Aladinića.

Nakon završene "Škole pčelarstva" odabrano je 7 žena i podijeljeno im je 35 košnica s rojevima pčela. Nabavljen je i predan im također dodatni materijal i pomagala o čemu će brigu voditi župnik don Vinko kako bi sve bilo upotrijebljeno u svrhu uspješna realiziranja projekta, odnosno konkretne pomoći obiteljima žena koje su dobile košnice s pčelama.

Tjedan solidarnosti. Već drugu godinu Caritas Hrvatske pomaže korizmenom akcijom *Tjedan solidarnosti* Crkvi i ljudima u BiH. Projekti koji se financiraju iz prikupljenih sredstava Tjedna nisu samo karitativni i crkveni, nego ima i gospodarskih, kulturnih itd.

Razdoblje u kojem se potpomognuti projekt treba realizirati jest godina dana. Naš je Caritas tijekom 2007.-2008. sredstvima dobivenim od dva *Tjedna solidarnosti* dobio pomoć za projekte *Obiteljsko savjeto-*

valište, radionicu *Emanuel*, *Župni caritas*, terapijsku kuhinju u *Svetoj Obitelji* te lož ulje za Caritasove ustanove.

Zahvaljujemo Hrvatskom caritasu, posebice vjernicima u Hrvatskoj na velikodušnoj pomoći.

Večer prijatelja i Večer djelatnika Caritasa. Ove smo godine imali i *Večer prijatelja Caritasa* koja je organizirana 21. veljače 2008. u *Emausu*. Našim domaćim prijateljima i dobročiniteljima kroz slikopis *Ljubav sve pokriva* prikazali smo dio aktivnosti Caritasa u nekim projektima. Biskup Ratko također je pozdravio Caritasove dobročinitelje i prijatelje te im uputio poticajne riječi.

Svake godine organiziramo *Večer djelatnika Caritasa*, a prošle smo godine tom prigodom imali tombolu, a utržak darovali smo jednom bolesniku za putovanje u Italiju.

Početak ožujka 2008. biskup je Ratko imao u *Emausu* duhovne vježbe na kojima su zajedno sudjelovali prijatelji i djelatnici Caritasa.

Novi projekti

Hospicij. Caritas je 11. srpnja 2007. potpisao ugovor s utemeljiteljicama humanitarne organizacije *Sv. Josip Radnik LTD*, s. Muriel Geisler i gospođicom Mary Walsh o izgradnji hospicija, kuće za terminalne bolesnike. Prema ugovoru Caritas daje zemljište za izgradnju hospicija, a *Sv. Josip Radnik* financira izgradnju. Caritas je potom dužan opremiti hospicij potrebnim namještajem i preuzeti odgovornost za hospicij. Nakon što je predan idejni projekt dobili smo 13. listopada 2008. urbanističku suglasnost.

Opservatorij siromaštva. Caritas BK BiH na poticaj Talijanskog caritasa, nakon što su ga naši biskupi odobrili, prihvatio je projekt *Opservatorij siromaštva u BiH*. Financira ga Talijanski caritas a trajat će 12 mjeseci. Svrha mu je napraviti temeljitu analizu stanja u BiH o stupnju siromaštva kod nas kako bi se ljudima u potrebi moglo što adekvatnije pomoći. Namjera je također predstaviti široj javnosti rezultate istraživanja. Svaki je Biskupijski caritas poslao predstavnika-sudionika na izobrazbi u Italiji, koji će na terenu među ciljanim skupinama praviti ankete o siromaštvu. Koordinator projekta za Caritas Mostar: Anita Goluža, apsolvantica na Teološkom institutu u Mostaru.

Don Ante Komadina, ravnatelj Caritasa

Bolnička kapelanija u Mostaru, 2008.

Mostar, 5. siječnja 2009.

Bolnički kapelan zadužen je da vodi duhovnu skrb bolesnika u mostarskim bolnicama. Kapacitet je tih bolnica oko 700 kreveta, a prosječno u bolnicama boravi oko 600 bolesnika.

Posao bolničkoga kapelana sastoji se od obilazaka bolesnika po onom rasporedu koji sam napravio 2000. godine i uglavnom ništa na njemu nisam bitno mijenjao. Čini mi se da je dobro da se bolesnici i sestre naviknu da svećenik dolazi u određeni dan i određeno vrijeme. Tjedno obišem bolnice s težim bolesnicima dva puta (interno, nefrologija, kirurgija, traumatologija, urologija i neurologija), intenzivne njege po tri puta (interno i kirurgija), samo one bolnice, gdje nisu teži bolesnici, jedanput (očno, uho-grlo-nos, kožno, dispanzer, ortopediju i psihijatriju).

Većina bolesnika katolika raduje se što ih svećenik obiđe, pomoli se s njima ili im podijeli neki od sakramenata. Bolesnici, koji nisu katolici, fino se odnose prema svećeniku, a nekima je drago što se u sobi mogu Bogu svi skupa pomoliti. Ima ponekada i pokoja iznimka gdje mi se čini da bi im bilo ugodnije da se svećenik nije pojavio.

Ima dosta bolesnika katolika koji misle ako se ispovjedi ili prime bolesničko pomazanje da će ubrzo umrijeti. Možda bi svećenici na župi trebali ne samo na vjeronauku govoriti o bolesničkom pomazanju, nego i u propovijedima. Ima i rodbine bolesnika kojima nije drago što je svećenik došao, jer se i oni boje da s njime dolazi smrt. Većina bolesnika mogla bi biti kršćanski opremljena kad bi oni htjeli, čim dođu u bolnicu i svećenik naiđe, da prime svete sakramente. Ali ih ima dosta koji kažu: zvat ćemo mi vas kad nam ustrebate. Kao da će smrt najaviti kad će doći. Srećom ima dosta bolesnika koji sami traže sakramente čim ja naiđem ili me njihova rodbina obavijesti gdje je njihov bolesnik i da mu ponudim svete sakramente.

Malo sestara i liječnika vodi brigu i o duši bolesnika, oni kao da se smatraju samo odgovornim za zdravlje tijela. Nije ni čudo što tako postupaju kad nisu o tome poučeni. Ima sestara koje će uvijek zvati svećenika za novopristigla teškog bolesnika. Ali ima sestara koje to nikad ne će učiniti jer kažu to je dužnost njihove rodbine, a ne njih.

Rodbina bolesnika iz onih župa gdje su ih župnici o tome poučili i izvjesili telefone bolničkoga kapelana

na oglasnim pločama ili župnim listovima, redovito zovu za svoje bolesnike. Dok ima i takvih koji ne znaju da ima u bolnici svećenik pa onda obilaze po mostarskim župama tražeći svećenika, umjesto da upitaju bilo koju sestru u bolnici ili portira za moj telefon, i da me pozovu k bolesniku umjesto da obilaze po mostarskim župnim uredima.

Evo nekoliko statističkih podataka za 2008. godinu:

Ispovjedio se i pričestilo 759 osoba (2007. godine: 787 osobe). Osobe koje su se samo pričestile ovdje nisu uračunate.

Bolesničko pomazanje, ako su mogli i ispovijed i pričest, primilo je 1003 osobe (2007. godine: 956). Svakom pomazanom bolesniku dajem potvrdu o primljenim sakramentima.

Na Pedijatriji po hitnom postupku krstio sam desetero djece (2007. godine: 9).

U 2008. godini podijelio sam u bolnici nekoliko stotina svetih sličica, krunica, lista *Crkve na kamenu*, knjiga, molitvenika, kalendara, cigareta i nešto novca najpotrebnijima. U tu svrhu Biskupijski caritas Mostar darovao je 1.000 KM. Poneki župnik daruje nešto u tu svrhu. Od bolesnika ne uzimam novac, osim ako ga daju kao zavjet u dobrotvorne svrhe pa ga, preporučujući darovatelja Bogu, opet podijelim drugim potrebnijim bolesnicima. Evidenciju o potrošenom ili darovanom novcu može se pogledati u Blagajničkom dnevniku. Uredništvo Crkve na kamenu darovalo je po 10 primjeraka svakoga broja lista *Crkva na kamenu* da podijelim bolesnicima ili medicinskom osoblju. Osim lista darovali su još 40 primjeraka *Sva stvorenja slave Boga*, 20 primjeraka *Mojsije! Mojsije!*, 5 knjiga *Kršćansko savršenstvo*. Biskupija je darovala 50 kalendara za 2008. Časna sestra Paulina Kvesić darovala je 2 paketa medaljica.

Prošle godine 20. rujna (subota) bilo je otvaranje Nove bolnice na Bijelome Brijegu. To otvaranje bilo je više političko, radi predstojećih izbora, nego li stvarno, jer bolnica nije bila još opremljena. Nova se bolnica tijekom cijele 2008. intenzivno uređivala, uz pomoć države Hrvatske, BiH i domaćih donatora. Na Inter-nom je dograđen prostor za koronografiju i prijemna odjeljenja i ti su programi proradili krajem 2008. U prizemlju bolnice nalazi se prostor za kapelicu pa će

se moći imati sveta misa za bolesnike i više vjerski djelovati na zaposlenike bolnice. Sve bolnice iz grada ne će preseliti na Brijeg, jer će se zatvoriti samo Stara bolnica, a Dispanzer se pretvara u Psihijatriju, a Kirurgija u Upravnu zgradu i odjel za kožne i zarazne bolesti. U

svakom slučaju, nadam se da će se manje vremena trošiti u vožarenje od bolnice do bolnice, a više vremena posvetiti bolesnicima.

Don Radoslav Zovko, bolnički kapelan

Katehetski ured, 2008.

Mostar, 26. veljače 2009.

Prot. br. 20/2009.

Osoblje i administracija KU: Ravnatelj KU: don Ante Pavlović. Tajničku službu obavlja tajnica Teološkog instituta Ljiljana Drežnjak. KU Mostar sve administrativne poslove obavlja u tajništvu Teološkog instituta. Prostori Instituta koriste se i za susrete vjeroučitelja u Mostaru. Godišnji stručni skupovi vjeroučitelja održavaju se obično u prostorijama katedralne župe u Mostaru ili u Emausu u Bijelome Polju, gdje se održavaju i duhovne vježbe za vjeroučitelje.

Vjeroučitelji u školama. Vjeronaučnu nastavu u osnovnim i srednjim školama na prostoru hercegovačkih biskupija na početku školske godine 2008. održavalo je 184 vjeroučitelja i vjeroučiteljica: 28 dijecezanskih svećenika, 37 svećenika franjevca, 36 časnih sestara i 83 vjeroučitelja laika. Sedam vjeroučiteljica bilo je na porodiljnom dopustu. Oko 120 vjeroučitelja i vjeroučiteljica (30 časnih sestra, 85 laika i 20 svećenika) ima uglavnom punu tjednu nastavnu satnicu vjeronauka u školi (od 20 do 22 sata tjedno). Drugi svećenici, dijecezanski i franjevci, zbog pastoralnih razloga djelomično preuzimaju nastavu vjeronauka: oko 30 svećenika ima pola norme, tj. 10 sati tjedno ili koji sat više, a preostali svećenici honorarni su radnici u školi i preuzimaju između 4 i 8 sati vjeronauka tjedno.

Aktivnosti vezane uz rad KU u 2008. godini:

1. Administrativni rad i promicanje vjeronauka.

KU vršio je redovite administrativne poslove oko pripremanja dokumentacije i predlaganja novih vjeroučitelja biskupu Ordinariju radi podjeljivanja kanonskih misija, a potom i imenovanja i namještanja vjeroučitelja po školama. Mjesni je ordinarij u 2008. podijelio 38 dekreta vjeroučiteljima, bilo s trajnim kanonskim poslanjem do premještaja ili opoziva, bilo na određeno vrijeme. KU ima redovite službene kontakte, susrete, dogovore i pisanu korespondenciju sa županijskim

ministrima prosvjete, ravnateljima osnovnih i srednjih škola na području hercegovačkih biskupija, kao i sa Zavodom za školstvo u Mostaru. Ravnatelj KU, u dogovoru s ravnateljima škola, obišao je škole u Vitini, Širokom Brijegu, Ljubuškom, Čitluku, Tomislavgradu, Čapljini, Višićima, Stocu, Bijakovićima, i neke škole u Mostaru rješavajući pitanja školskoga vjeronauka i vjeroučitelja u tim školama. Ravnatelj KU, kao član Povjerenstva BK BiH za vjeronauk u školi i stalni član Koordinacije hrvatskih županijskih ministara prosvjete, sudjeluje u redovitim mjesečnim sjednicama Koordinacije, pomaže oko stručne promocije osnovnoga i srednjeg obrazovanja, izrade školskih programa i udžbenika i osobito programa i udžbenika za katolički vjeronauk u školi. U prosincu 2008. promoviran je i *Nastavni plan i program na hrvatskome jeziku za devetogodišnje osnovne škole u BiH*. U njegovoj pripremi i izradi aktivno je sudjelovao i ravnatelj KU kao član stručnoga tima za izradu Plana i programa i kao urednik samoga teksta Programa. U knjizi je objavljen i Devetogodišnji nastavni plan i program za katolički vjeronauk (str. 459-517) što ga je odobrila Biskupska konferencija BiH. U drugoj polovici kolovoza 2008. ravnatelj KU uobičajeno je obišao sve dekanate, i posebno neke župe i škole, susreo se sa svećenicima i vjeroučiteljima te je rješavao stručna pitanja i probleme oko preuzimanja i održavanja nastave vjeronauka u pojedinim školama. Ravnatelj je također tijekom prošle godine kao predavač sudjelovao na nekoliko stručnih skupova na kojima su se obrađivala i rješavala opća odgojno-obrazovna, vjeronaučna i školska pitanja, osobito oko očuvanja i promicanja prava hrvatskoga naroda u BiH na svoj jezik, kulturu i školstvo, na nastavne planove i programa i udžbenike na hrvatskome jeziku i dr. Održao je nekoliko predavanja i sudjelovao je kao Viši savjetnik i predsjednik Komisije Nacionalnog katehetskog ureda HBK za vjeronaučne programe i udžbenike, na stručnim skupovima i okruglima sto-

lovima u BiH i Republici Hrvatskoj, na kojima su bili nazočni i vjeroučitelji iz naših biskupija.

2. Zavod za školstvo i rad Višega savjetnika za katolički vjeronauk. Zavodu za školstvo u Mostaru vrši stručni i promotivni rad oko odgoja i obrazovanja, od predškolskih ustanova do osnovnih i srednjih škola. U Zavodu djeluju Viši savjetnici za pojedina obrazovna područja. Službu Višega savjetnika za katolički vjeronauk na području hercegovačkih biskupija, kao izvanjski suradnik, vrši mr. don Ivan Perić. On se, u suradnji s ravnateljem Katehetskog ureda u Mostaru, brine oko organiziranja i promicanja katoličkoga vjeronauka u školama, vrši uvid i stručni nadzor vjeroučiteljskog rada po školama i vodi poslove oko pripravnčkog staža i polaganja stručnih ispita za vjeroučitelje. Viši savjetnik dostavlja Katehetskom uredu izvješća o poходу školama, o izvođenju vjeronaučne nastave, kvaliteti vjeroučiteljskog rada i polaganju stručnih ispita. Tijekom 2008. godine don Ivan Perić posjetio je više od 20 osnovnih i srednjih škola, obavio je stručni uvid u vjeronaučni rad 19 vjeroučitelja, i kao član Komisije za polaganje stručnih državnih ispita sudjelovao je kod 9 takvih ispita vjeroučitelja. Viši savjetnik obavio je stručni uvid i inspekciju za dvoje vjeroučitelja radi rješavanja pritužbi koje je KU primio o njihovu pedagoškom radu. Viši savjetnik, u Izvješću Katehetskom uredu, ističe kako velik broj vjeroučitelja dobro i vrlo dobro obavlja vjeroučiteljsku službu, da su mnogi u školi angažirani, da kvalitetno održavaju nastavu, da velika većina učenika voli vjeronauk i poštuje vjeroučitelja i da su ravnatelji zadovoljni njihovim radom i doprinosom školi. Kod manjega broja vjeroučitelja, osobito onih koji tek ulaze u škole i nemaju vjeroučiteljskog iskustva, osjeća se početnički strah i slabije snalaženje u nastavi. U dogovoru s ravnateljima, vjeroučitelji početnici prvih nekoliko godina obično preuzimaju vjeronaučnu nastavu u nižim razredima da bi upoznali školu, stekli potrebno iskustvo u izvođenju vjeronaučne nastave i ostvarili u vjeronaučnoj praksi ono što su naučili u vrijeme studija.

3. Status školskoga vjeronauka u 9-godišnjoj osnovnoj školi. Vjeronauk se nakon 17 godina, od kako je vraćen u škole, dobro ucijepio u cjelinu školskoga odgojno-obrazovnog sustava kao njegov nezaobilazan dio. Ponekad dolazi i do nekih poteškoća jer još uvijek svi odgovorni za obrazovanje i školstvo ne poznaju mnoge već definirane i ostvarene standarde oko školskoga vjeronauka, njegova konfesionalnoga određenja, pravnoga statusa i zapošljavanja vjeroučitelja, načina zapošljavanja, polaganja stručnih ispita, vjeroučiteljskih prava i obveza. Vjerujemo da će budući Provedbeni ugovor na području odgoja i školstva, koji pobliže određuje *Temeljni ugovor između Svete Stolicе*

i Bosne i Hercegovine (2007.), ukloniti pojedine nejasnoće i poteškoće. Na početku prošle školske godine 2008./09. bilo je i prijedora oko uvođenja 9-godišnjega osnovnog odgoja i obrazovanja u pojedinim županijama. U školama na području Duvanjskoga dekanata, kako pripada Herceg-Bosanskoj županiji, prvi razred 9-godišnje škole uveden je prije dvije godine. Vjeronauk se u tom razredu dogovorno do sada održavao jedan sat tjedno, a od ove školske godine uvodi se i drugi sat. Zapadno-hercegovačka županija odbila je prošle godine uvesti 9-godišnje osnovno obrazovanje, što je učinila i većina općina u Hercegovačko-neretvanskoj županiji. Jedino su osnovne škole u Mostaru provele, uz dosta otpora roditelja i ravnatelja, ministrovu naredbu o nastavi u 1. razredu 9-godišnje škole. Roditelji i ravnatelji uporno su i argumentirano ukazivali na neprikladnost školskih prostora, nedostatak didaktičkih sredstava i nespremnost kvalificirana učiteljskog kadra za rad s učenicima te dobi. Bilo je uzalud. Sada se pokazuje opravdanost roditeljskih primjedaba i protesta. Gdje je uveden 1. razred 9-godišnje škole, uveden je i katolički vjeronauk, i izvodi se u skladu s nastavnim planom i programom za to godišće.

4. Stručno usavršavanje vjeroučitelja. KU na početku ili na kraju školske godine, i prema potrebi, šalje poticajna i obavijesna pisma svećenicima i vjeroučiteljima hercegovačkih biskupija dajući im potrebne informacije, upute i smjernice za vjeronaučni rad u školama. Katehetski je ured poslao obavijesno pismo svećenicima i vjeroučiteljima 28. travnja 2008. dajući im potrebne upute o povratu i skladištenju besplatnih vjeronaučnih udžbenika na kraju školske godine i pozvao je vjeroučitelje na stručni skup organiziran u sklopu Pastoralnoga dana, 15. svibnja 2008. Susretu, na kojem je bilo nazočno 160 svećenika, časnih sestara i vjeroučitelja laika, nisu se mogli odazvati svi vjeroučitelji jer su neki toga dana imali redovitu nastavu. Organizator je ovoga puta želio, premda školski vjeroučitelji trebaju imati posebne stručne susrete zbog specifičnosti vjeronauka u školi, okupiti sve angažirane u pastoralu na području herc. biskupija. Htio je omogućiti pastoralni susret i uzajamno upoznavanje, duhovnu korist, pastoralno razmišljanje i duhovno osnaženje za svećenički i vjeroučiteljski život i rad. To je učinjeno uz novu knjigu Josepha Ratzingera/Benedikta XI., *Isus iz Nazareta*. Trojica biskupa: msgr. dr. Ratko Perić, msgr. dr. Pero Sudar i msgr. dr. Želimir Puljić, predstavljali su Isusa iz Nazareta iz kristološkoga, eklezijalnog i sakramentalnog vida. Njihova predavanja objavljena su u Službenom vjesniku ovih biskupija, 2/2008. Kako taj Vjesnik dobivaju i vjeroučitelji, predavanja im mogu poslužiti za dublje poniranje u osobu Isusa Krista i za pripremu kateheza.

5. Duhovne vježbe za vjeroučitelje laike. KU organizirao je od 21. do 23. studenoga duhovne vježbe za vjeroučitelje laike u Emausu u Bijelom Polju. Na duhovnim vježbama sudjelovalo je 25 vjeroučiteljica i vjeroučitelja, a vodio ih je mjesni biskup Ratko Perić. Bile su to prve duhovne vježbe za vjeroučitelje laike na području herc. biskupija. Tema je bila vjera, a prikazana je i produbljena biblijskim iskustvom Abrahmove vjere te teološkim razmišljanjem u povezanosti s vjerom vjeroučitelja i svjedočenjem te vjere u vlastitoj obitelji, školi i društvu. Duhovna razmatranja vođena su u znaku izazova pred kojima svaki vjernik stoji: kušnje života i vjere, pouzdanje u Boga, čvrst pristanak srca i uma uz Boga u Isusu Kristu, odvažno svjedočenje vjere u konkretnu životu. Vjeroučitelje je uvodio u njihov osobni susret s biblijskom porukom i njezino

duhovno tumačenje, otkrivao tajnu kršćanske vjere i vjeroučiteljskog poziva, kako bi bili njezini tumači, odgajatelji i svjedoci.

Vjeroučitelji su do sada imali dva redovita godišnja skupa: jednodnevni stručni skup radi usavršavanja u vjeroučiteljskom radu i nastavi u školama i jednodnevnu duhovnu obnovu radi dublje duhovno-vjerničke formacije i života. Svećenici i časne sestre vjeroučitelji imaju svoje redovite duhovne vježbe, pa se to sada omogućuje i vjeroučiteljima laicima. Katehetski će ured od sada svake godine njima ponuditi i dva termina dvodnevni ili trodnevni duhovnih vježba.

Don Ante Pavlović
ravnatelj katehetskog ureda

Teološki institut Mostar (TIM) u akademskoj godini 2007./2008.

Mostar, 25. veljače 2009.
Prot. br. 17/2009.

Uprava, tajništvo i profesori. Službu predstojnika Teološkog instituta obavlja dr. don Ante Pavlović, zamjenik predstojnika: mr. don Jozo Čirko, tajnica diplomirana pravica Ljiljana Drežnjak, domaćica gospođa Ivanka Novak. Na Teološkom institutu djeluje 30 stalnih i gostujućih profesora koji prema potrebi, u skladu s godišnjim nastavnim programom, predaju pojedine nastavne kolegije. Uz domaće svećenike predavače, kvalificirane za pojedine predmete, na Institutu predaju profesori Vrhbosanske katoličke teologije iz Sarajeva (VKT), profesori gosti iz Splita, Dubrovnika i Banjaluke te profesori laici iz Mostara. Tajnica je stalno zaposlena s punim radnim vremenom i mjesečnom plaćom, nastavnici na Institutu dobivaju samo simboličan honorar za svoj rad, a profesori gosti dobivaju naknadu za gorivo i, prema potrebi, smještaj i hranu u Ordinarijatu. Članovi uprave održavaju redovite kontakte s osobama i ustanovama koje su povezane s redovitim radom TIM-a. Tajnica obavlja redovite administrativne poslove, vodi studentsku referadu te druge poslove u skladu sa Statutom i Ugovorom o radu.

Nastavni program TIM-a i stjecanje akademskih naslova. Teološki institut trenutno provodi četverogodišnji i petogodišnji program studija. Četverogodišnji redoviti filozofsko-teološki i teološko-katehetski program završava sljedeće akademske godine, za-

dnjom generacijom studenata upisanih u četverogodišnji studij. Ti studenti završetkom studija dobivaju diplomu s naslovom profesor vjeronauka - diplomirani kateheta. Petogodišnji studijski program, u skladu s *Instrukcijom* Kongregacije za katolički odgoj (2008.) i osnovnim načelima *Bolonjske deklaracije*, obuhvaća temeljno filozofsko-teološko i religijsko-pedagoško obrazovanje, započet je akademske godine 2007./2008., i trenutačno se izvodi u prvoj i drugoj godini studija. Petogodišnji program studija, prema odredbama navedene *Instrukcije*, provodi se u dva dijela ili stupnja studija, prvi trogodišnji i drugi dvogodišnji stupanj, a uveden je i bodovni sustav s ECTS bodovima. U prvom trogodištu studija predaju se uvodni i glavni predmeti iz znanstvenoga polja filozofije, Svetoga Pisma, fundamentalne, dogmatske i moralne teologije, duhovnoga bogoslovlja i liturgike, patrologije, povijesti Crkve i kanonskoga prava. U drugom dvogodištu, uz druge predmete iz navedenih grana studija, naglasak se stavlja na praktičnu teologiju, odnosno na teološko-katehetsko i religijsko-pedagoško područje s ciljem pripreme studenata za praktičan rad u različitim područjima crkvenoga i društvenoga života, od školskoga vjeronauka do pastoralnoga radu u župi, u crkvenim i društvenim medijima, u kulturi i politici. Završeni studenti, nakon petogodišnjega stu-

dija, dobivaju naslov magistra (master) struke, odnosno magistra religijske pedagogije i katehetike. TIM svoj Program studija u prvom trogodištu usklađuje s Programom i ciljevima filozofsko-teološkog studija Vrhbosanske katoličke teologije u Sarajevu, čime se omogućava studentima da nakon prvoga ciklusa studija mogu izabrati daljnji dvogodišnji studij teologije ili religijske pedagogije i katehetike, ili pak studij nekih drugih programski kompatibilnih područja studija kao što su nastavak studija filozofije, pedagogije, povijesti, komunikologije, novinarstva i drugo. Jednako tako, cjelovit Program TIM-a slijedi osnovni petogodišnji teološko-katehetski program Katehetskoga instituta Katoličkoga bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, pa završeni studenti TIM-a mogu bez poteškoća nostrificirati svoju visokoškolsku vjeroučiteljsku diplomu u Republici Hrvatskoj.

Upisani studenti. U akademskoj 2007./2008. na Institut je upisano 98 studenata: 65 redovitih studenata, 7 pohađa dopunski studij, 5 obnavlja godinu i 21 je apsolvent (20 apsolvenata je diplomiralo 2008.).

Dan Teološkog instituta i promocija diplomiranih vjeroučitelja. Na spomendan sv. Alberta Velikoga, zaštitnika TIM-a, svečanom je akademijom 15. studenoga 2008. proslavljen Dan Teološkog instituta i promovirano je 20 novih profesora vjeronauka - diplomiranih kateheta. Svečanost je održana u prostorijama katedralne župe u Mostaru uz nazočnost mjesnoga biskupa dr. Ratka Perića, provincijala herc. franjevačke provincije dr. fra Ivana Sesara, dekana VKT dr. Zdenka Spajića, predstavnika Sveučilišta i raznih crkvenih, obrazovnih i kulturnih ustanova grada i županije te preko 300 gostiju. Profesorsku diplomu dobilo je 20 završenih studenata: Darija Đolo, Maja Bagarić, Marijo Ćurković, Ivanka Čule, Maja Dumančić, Marin Džidić, Dario Gulin, Petar Kelvišer, Ivana Kovač, Željana Lučić, Ivana Malić, Draženko Marijanović, Ruža Menalo, Dragica Mikulić, Vesna Obšivač, Magdalena Pinjuh, Stipo Pravdić, Stjepan Rozić, Marija Soldo i Stoja Vasilj. Nagrađeno je i dvoje najuspješnijih studenata u prošloj godini: s. Branka Perković i Klaudija Maj. Prigodnu riječ nazočnima uputili su predstojnik TIM-a don Ante Pavlović i dekan VKT don Zdenko Spajić. Kratko svečarsko predavanje *Sveti Pavao u naše vrijeme* održao je biskup msgr. dr. Ratko Perić. U godini sv. Pavla osvijetlio je njegov lik, život i djelo, Pavlov put od progonitelja kršćana i skrušena obraćenika do gorljiva navjestitelja Krista raspetoga, uskrsnuloga i živoga. Posebno je naglasio Pavlovo nepokolebivo uvjerenje i životno svjedočenje da je Isus Krist pravi Bog i jedini Spasitelj svih ljudi. Istaknuo je i Pavlovu sposobnost povezivanja kršćanske vjere s ljudskom mudrošću i znanjem, te njegovu umješnost

povezivanja kršćanske vjere s konkretnim životom i religioznom praksom, jezikom i kulturom njegova vremena (SV, 3/2008.). Glazbene točke izveo je župni zbor mladih "Benedikt", mostarske župe sv. Mateja apostola i evanđelista pod ravnanjem mr. don Ivana Perića. Izvješće s promocije objavila je Crkva na kamenu, br. 12/2008.

Aktivnosti TIM-a i profesora. Sjednice profesorskog vijeća održane su 12. listopada 2007. te 8. srpnja i 14. listopada 2008. Na sjednicama je analiziran crkveni i društveni status TIM-a, njegov akademski i administrativni rad, izvođenje nastave, radni kalendar, studentske zamolbe i aktivnosti te polaganje ispita i dr. Na sjednicama Proforskog vijeća određene su i daljnje aktivnosti oko praćenja *bolonjskoga procesa* i donošenja novoga Statuta Teološkog instituta u Mostaru kao sponzoriranog učilišta VKT u Sarajevu. Biskupski ordinarijat u Mostaru prihvatio je odluku Proforskog vijeća sa sjednice, održane 17. listopada 2007., da zajedno s Teološkim institutom organizira cjelodnevni pastoralni seminar za pastoralne svećenike i vjeroučitelje s područja hercegovačkih biskupija. Predstojnik TIM-a je u ime ove ustanove sudjelovao na brojnim susretima, sjednicama, svečanostima i promotivnim skupovima koje su organizirale crkvene, obrazovne i kulturne ustanove u gradu, županijama, u BiH i RH. Rješavao je s dekanatom VKT potrebna pitanja oko rada TIM-a. Ostvario je dobru suradnju sa Sveučilištem u Mostaru koje u svom godišnjem "Redu predavanja" redovito objavljuje Program TIM-a s njegovom kratkom poviješću. U prošloj akademskoj godini naši su stalni profesori svojim predavanjima i priložima sudjelovali na raznim znanstvenim simpozijima i seminarima, pastoralnim susretima i katehetskim školama, objavili su niz znanstvenih i stručnih članaka u brojnim zbornicima i stručnim časopisima, domaćim i inozemnim. Nove su knjige objavili: Ratko Perić, *Znamenita imena iz apostolskih vremena*, i 2. dopunjeno izdanje *Naravni porivi i nadnaravni darovi*, Cnak, Mostar, 2008.; Ante Komadina, *Moral ljubavi*, Caritas biskupija Mostar - Duvno i Trebinje-Mrkan, Mostar 2008.; Božo Goluha, *Hrvatski narod u Kraljevini Jugoslaviji*, Cnak, Mostar, 2008.; Dragan Filipović, *Bogu na slavu*. Pjevači u mostarskoj katedrali, Crkva na kamenu, Mostar, 2008.

Pastoralni dan za svećenike i vjeroučitelje. Teološki institut u suradnji s Biskupskim ordinarijatom u Mostaru organizirao je 15. svibnja 2008. prvi cjelodnevni Pastoralni dan u Emausu u Bijelom Polju. Na susretu je sudjelovalo 160 svećenika i vjeroučitelja koji pastoralno djeluju na području hercegovačkih biskupija, te studenti TIM-a. Organizatori su željeli, vođeni osobito duhovnim i pastoralnim potrebama naše mje-

sne Crkve, svećenicima u pastoralu, vjeroučiteljima i studentima Instituta ponuditi pastoralni susret, stručna predavanja, razmišljanje i poticajni razgovor o crkvenim, teološko-pastoralnim i društvenim temama. Pastoralnim danom, koji bi trebao postati tradicionalni susret pastoralnih svećenika i vjeroučitelja, želi se također sudionike bolje upoznati s važnim crkvenim dokumentima i njihovim smjernicama, i tako zajedno usmjeravati naš konkretan pastoralni i katehetski rad. Tema susreta bila je *Isus iz Nazareta - sakrament istinskoga susreta s Bogom. Sakramentalno obilježje knjige "Isus iz Nazareta", Josepha Ratzingera, pape Benedikta XI.* Papinu knjigu predstavila su trojica biskupa, svaki po jedan bitan vidik Isusova lika i djela: mjesni biskup Ratko Perić s temom *Isus Krist kao sakrament Oca Nebeskoga*, pomoćni vrhbosanski biskup Pero Sudar s temom *Crkva kao vidljivi znak nevidljivoga Krista* te dubrovački biskup Želimir Puljić s temom *Sakramenti u Crkvi s osobitim naglaskom na krštenje i euharistiju.* Cjelovita predavanja objavljena su u Službenom vjesniku, 2/2008. Nakon sadržajnih i poticajnih predavanja i druženja uz zajednički ručak, na plenarnoj popodnevnoj diskusiji istaknuti su i duhovni pastoralni poticaji Papine knjige *Isus iz Nazareta.*

Duhovna potpora studentima. Službu duhovnog asistenta naših studenata obnaša mr. don Ivo Šutalo kojemu se studenti mogu, kao i drugim profesorima, obratiti za duhovnu pomoć. Treba primijetiti da mnogi studenti koji borave u Mostaru, uz nedjeljnu svetu misu, idu na dnevne svete misu i druge duhovne

aktivnosti. Za studente se svake godine organiziraju i duhovne obnove od jednoga dana, obično na početku došašća ili korizme. 8. prosinca, na blagdan Bezgrješnoga Začeca BDM održana je duhovna obnova studenata u župi sv. Mateja apostola i evanđelista u Mostaru, a vodio ju je don Mladen Šutalo, pastoralni vikar u mostarskoj župi Sv. Ivana apostola i evanđelista. Studenti su imali priliku za sv. ispovijed pred više svećenika, a popodne obavili su pobožnost Križnoga puta uz postaje na brdu Hum. Na svetkovinu Uzašašća Gospodinova, 1. svibnja 2008., organiziran je studentski posjet Dubrovniku. Gostoljubivi domaćin bio je dr. don Stanko Lasić, naš profesor u Mostaru i župnik katedralne župe u Dubrovniku. Svečanu Misu u katedrali, uz nastup katedralnoga zbora, predvodio je župnik uz asistenciju predstojnika don A. Pavlovića. Studenti su u popodnevним satima razgledali katedralnu riznicu s moćima svetaca, posjetili dominikanski samostan s knjižnicom i muzejom, te obišli i neke druge dubrovačke znamenitosti. Na povratku u Mostar razgledali su povijesne i sadašnje prostore Trebinjske biskupije i posjetili župu Ravno.

Planovi za sljedeće razdoblje. U tijeku je proces kanonskoga utemeljenja TIM kako to traži Kongregacija za katolički odgoj, izrada njegova novoga Statuta usklađena s odredbama navedene *Instrukcije* i Statutom Vrhbosanske katoličke teologije u Sarajevu.

Dr. don Ante Pavlović
predstojnik Instituta

IZVJEŠĆE O MISIJSKOJ DJELATNOSTI U MOSTARSKO-DUVANJSKOJ I TREBINJSKO-MRKANSKOJ BISKUPIJI tijekom 2008. godine

Misijska animacija u Mostarsko-duvanjskoj i Trebinjsko-mrkanskoj biskupiji odvija se, kao i u ostalim bosansko-hercegovačkim dijecezama, uza zajedničke programe koje koordinira Misijska središnjica u Sarajevu i u suradnji s Misijskom središnjicom u Zagrebu.

1. Nova misionarka s. Ruža Raič. Uz Krista, glavnoga misionara, u poslanju Crkve najvažnije su karike sami poslanici - evangelizatori. Stoga evo radosne vijesti o novoj misionarki rodom iz župe Hrasno, Trebinjska biskupija, članici sestara milosrdnica sv. Vinka Splitske provincije. Privremeni zavjeti s. Ruže, koje je položila 14. kolovoza 2006., i želja da pođe u misije znakoviti su jer se radi o rodnoj župi dugogodišnjeg hrvatskog misionara don Boška Obradovića koji je umro u srpnju 2006. godine. Kao da Bog želi da iz toga hercegovačkog krša, poput stabla iz kamena, nikne život koji će biti okrepja i pomoć siromašnom narodu u Bugarskoj, mjestu Komatevo, gdje se s. Ruža nalazi od 14. rujna 2008. Radujemo se svakom misionaru i misionarki, a osobito novomu misijskom zvanju.

2. Misijska rubrika Za evangelizaciju naroda u Crkvi na kamenu nastavljena je i kroz 2008. godinu. Time informativno-pastoralni mjesečnik hercegovačkih biskupija animira i senzibilizira svoje čitatelje za misijsko poslanje Crkve. Protekle godine ta je rubrika, uz ostale misijske napise, predstavila *Doktrinarnu notu o nekim vidicima evagelizacije* (br. 1/2008.) te donijela razgovore s našim misionarima fra Stojanom Zrninom (br. 2/2008.), fra Filipom Sučićem (br. 11/2008) i s. Bogdanom Markić (br. 12/2008.).

3. Akcija Izgradimo crkvu u Tanzaniji, prema odredbi naših biskupa na zasjedanju u Banjoj Luci, u srpnju 2008. a u hercegovačkim biskupijama najavljena je u listopadskom broju Crkve na kamenu. Najave su učinjene i preko radio postaja te HTV Mostar. Ta sredstva planiramo upotrijebiti osobito kroz predstojeću korizmu.

U svrhu prikupljanja materijalnih sredstava zatraženi su humanitarni brojevi od Hrvatskih telekomunikacija i od Eroneta. Obje su tvrtke odgovorile potvrdno te je HT dodijelio fiksni broj 092/880-898 a Eronet mobilni broj 063/888-90 za slanje SMS poruka. Pozivom na bilo koji od ovih brojeva ostvaruje se 1 KM za izgradnju crkve u Tanzaniji, biskupija Mbeya, misija Inyala. Nakon što su dobiveni brojevi, poslano je pismo

svim župnim uredima 25. studenoga 2008., br. 1587/2008., kojim je pastoralnim djelatnicima i vjernicima preporučen ovaj projekt. Neke su župe već dostavile Ordinarijatu svoja prikupljena sredstva, što se može vidjeti u tabeli. Župnici preostalih župa priloge svojih vjernika mogu dostaviti pri reguliranju računa za prvo polugodište ove godine. Posebno bih spomenuo primjer župnika u Aladinićima koji je animirao mlade volontere koji su s djecom izrađivali božićne čestitke te ih ponudili vjernicima uz dobrovoljne priloge u korist ovoga projekta. Isto tako izradili su oglasnu ploču u dnu crkve s misijskim motivima i s kasicom za crkvu u Inyali. I još više: za vrijeme blagoslova kuća svećenike su pratili ministranti - "misionari" s misijskom kasicom u koju su vjernici mogli dati svoj prilog za izgradnju crkve u Tanzaniji. U svim tim akcijama, ponajviše u ovoj zadnjoj, prikupljeno je 7.200,00 KM. Još ako se prisjetimo da je to ratom teško stradala župa: izgorjela župna crkva nije potpuno obnovljena; gradi se nova crkva u prognaničkom naselju Bobanovo, gdje je našlo utočište oko 360 prognanih obitelji iz 24 BH općine i 38 župa; grade se dvije grobljanske kapelice s mrtvačnicama; nedovršeno pastoralno središte Bl. Ivan Merz; misijska je zahvalnica još veća.

4. Misijske kolekte: priloge pristigle do 20. 2. 2009. donosimo u tabelama.

Kolekta Bogojavljenja za Papinsko Djelo Svetoga Djetinjstva predana je preko banke 17. listopada 2008. Kolekta župa Mostarsko-duvanjske biskupije iznosi 27.999,00 KM, a Trebinjsko-mrkanske biskupije 4.119,50 KM, ukupno 32.118,50 KM.

Kolekta Misijske nedjelje predana je preko banke 20. veljače 2009. godine. Kolekta župa Mostarsko-duvanjske biskupije iznosi 89.932,70 KM, a Trebinjsko-mrkanske biskupije 11.392,74 KM, ukupno 101.325,44 KM.

Kolekta nedjelje Dobroga Pastira župa Mostarsko-duvanjske biskupije iznosi 28.816,80 KM a Trebinjsko-mrkanske biskupije 3.436,80 KM, ukupno 32.253,40 KM.

Za Djelo sv. Petra apostola, 20. veljače 2009., preko banke, uplaćeno je 6.000,00 KM, kao dar svećenika Mostarsko-duvanjske i Trebinjsko-mrkanske biskupije.

Slijedi tabela s brojem vjernika i iznosom spomenutih kolekta.

Mostarsko-duvanjska i Trebinjsko-mrkanska biskupija

Biskupija	Broj vjernika	Blagdan Bogojavljenja	Nedjelja D. pastira	Misijska nedjelja	ZA CRKVU U INYALI
Mostarsko-duvanjska					
Blagaj-Buna	3.000	463,00	378,25	860,00	
Buhovo	400	58,00	44,00	217,00	
Bukovica	2.101	243,00	244,00	1.347,00	
Crnač		0,00	0,00	0,00	
Čapljina				356,70	
Čerin	4.125	570,00	580,00	1.470,00	
Čitluk	4.767	1.414,00	1.003,00	2.814,00	
Drežnica	115	68,00	84,00	154,00	
Drinovci		333,00	0,00	278,00	
Duvno	8.635	1.500,00	1.300,00	2.200,00	
Gabela	980	443,00	383,00	390,00	
Gabela Polje	1.401	1.147,00	395,00	2.240,00	
Glavatičevo		0,00	0,00	0,00	
Goranci	260	35,00	0,00	150,00	
Gorica	3.128	0,00	200,00	335,00	
Gorica-Struge	776	153,00	169,00	295,00	
Grabovica	714	220,00	170,00	1.030,00	
Gradac Mostarski		0,00	0,00	0,00	
Gradac Posuški	1.796	0,00	450,00	800,00	
Gradina	2590	515,00	570,00	1.880,00	
Gradnići	1.143	170,00	160,00	210,00	
Grljevići	930	140,00	150,00	420,00	
Grude		0,00	0,00	0,00	
Humac	13.570	350,00	300,00	2.900,00	
Izbično	450	120,00	100,00	250,00	
Jablanica	120	45,00	39,00	220,00	
Jare	988	160,00	110,00	390,00	
Klobuk	1.193	80,00	90,00	225,00	
Kočerin	3.474	0,00	460,00	1.530,00	
Kongora	1.896	264,00	203,00	880,00	
Konjic	1.500	321,00	248,00	750,00	
Kruševo	1.166	174,00	190,00	805,00	
Ledinac	1.192	456,00	405,00	1.348,00	
Ljuti Dolac	2.036	350,00	0,00	290,00	
Međugorje	5.115	2.736,00	5.871,00	20.970,00	
Mostar - Katedrala	13.500	1.254,00	603,00	7.220,00	Kas. 1.280,00
Mostar - Sv. Ivan	20.000	1.313,00	1.900,00	3.946,00	
Mostar - Sv. Luka	3.000	167,00	89,55	380,00	
Mostar - Sv. Marko		0,00	0,00	0,00	
Mostar - Sv. Matej	7.000	580,00	518,00	2.045,00	Kas. 2.050,00
Mostar-Sv. Petar i Pavao	6.000	2.553,00	1.930,00	4.535,00	
Nevesinje		0,00	0,00	0,00	
Ploče-Tepčići	0	54,00	54,00	175,00	
Polog	854	190,00	216,00	500,00	
Posušje	9.480	1.649,00	1.441,00	3.676,00	

Potoci	1.700	265,00	299,00	498,00	
Prisoje		145,00	143,00	745,00	
Rakitno	1.379	495,00	471,00	869,00	
Raskrižje	350	100,00	100,00	200,00	
Rasno	1.181	170,00	182,00	320,00	
Rašeljke	407	150,00	150,00	1.100,00	
Roško Polje	710	150,00	210,00	420,00	
Ružići	1.542	105,00	170,00	315,00	
Seonica	2.424	180,00	135,00	450,00	
Studenci	2.139	420,00	530,00	1.650,00	
Sutina	657	159,00	126,00	450,00	
Šipovača-Vojnići	1.116	455,00	405,00	735,00	
Široki Brijeg	16.490	2.800,00	3.100,00	7.050,00	
Šuica	1445	400,00	250,00	750,00	
Tihaljina	1.350	326,00	212,00	511,00	
Veljaci	2.662	190,00	260,00	300,00	
Vinica	405	150,00	57,00	500,00	
Vinjani Hercegovački	916	205,00	137,00	198,00	
Vir	1.280	300,00	200,00	700,00	
Vitina	3.320	310,00	490,00	1.280,00	
Zagorje	657	236,00	142,00	410,00	
Ukupno	171.525	27.999,00	28.816,80	89.932,70	
Trebinjsko-mrkanska	Broj Vjernika	Blagdan Bogojavljenja	Nedjelja D. Pastira	Misijska nedjelja	ZA CRKVVU U INYALI
Aladinići	3.125	739,00	527,00	1.136,00	7.200,00
Čeljevo	2.672	240,00	310,00	550,00	
Domanovići	2.670	685,00	537,00	2.200,00	
Dračevo	2.100	350,00	400,00	750,00	
Gradac	510	300,00	195,00	1.500,00	Kas. 1.100,00
Hrasno	650	285,00	185,00	300,00	
Hutovo	214	105,00	40,00	250,00	
Neum	3.800	437,00	258,00	1.478,00	
Prenj	483	80,00	80,00	200,00	
Ravno	165	40,00	80,00	300,00	
Rotimlja	859	150,00	330,00	870,00	
Stjepan Krst		0,00	0,00	0,00	
Stolac	2.950	400,00	350,00	1.500,00	1.000,00
Trebinja	263	190,00	80,00	130,00	
Trebinje - Katedrala	200	118,50	64,60	228,74	
Ukupno	20.661	4.119,50	3.436,60	11.392,74	
Mostarsko-duvanjska	171.525	27.999,00	28.816,80	89.932,70	
Trebinjsko-mrkanska	20.661	4.119,50	3.436,60	11.392,74	
Ukupno	192.186	32.118,50	32.253,40	101.325,44	

Zaključak

Sve gore izrečeno samo je kapljica u moru misijskih potreba. Uz Božju pomoć stvari se kreću, možda ne brzinom koju bismo htjeli postići, ali činjenica je da "kola" našega truda idu naprijed.

Nismo u stanju registrirati ni materijalne priloge, ni žrtve, a kamoli molitve koje se čine za naše misionare i

općenito za misije. Neka barem nešto ostane zapisano! A sve zajedno, dobra djela i misijske dobročinitelje i prijatelje, osobito naše misionare, s njihovim vjernicima, od srca preporučujemo Bogu da im stotruko uzvrati u svakom pogledu.

Don Ivan Štironja

KIUMOVE VIJESTI

JABLANICA: BLAGOSLOV NOVE ŽUPNE KUĆE

Jablanički župnik don Ivan Zovko pozvao je mostarskoga biskupa Ratka Perića da u drugu nedjelju došašća, 7. prosinca 2008., blagoslovi novoizgrađenu župnu kuću. Biskup je sa župnikom don Ivanom, sa svojim vikarima: generalnim, msgr. Srećkom Majićem, i pastoralnim, don Ivanom Štironjom, s direktorom Biskupijskoga caritasa dr. don Antom Komadinom i susjednim župnikom iz Obara, don Marijom Oršolićem, najprije slavio sv. Misu u punoj župnoj crkvi Bezgrješnoga Začeca Blažene Djevice Marije u Jablanici, uz pjesmu i svirku crkvenoga zbora iz Pologa. Crkva je bila premalena da primi sve župljane i druge vjernike.

Pod misnim slavljem biskup je krizmao dvoje osmoljetkaša: Matea Biloša i Dajanu Gracić, prve krizmanike u biskupiji u ovoj školskoj 2008./2009. godini.

U početku liturgijskog obreda pozdrav je biskupu izrekla majka krizmanice Dajane, gospođa Francika, i to istim riječima kojima je 1978. - prije 30 godina - pozdravila u Glavatičevu biskupa Pavla Žanića na svojoj krizmi. A Dajanina krizmena kuma držala je malu Dajanu na njezinu krštenju prije 15 godina; upravo onakvo kumstvo kakvo propisuje odnosno preporučuje crkveni zakon (kan. 893 § 2).

Potom je stupio na scenu ispred oltara trogodišnji Jure koji se još uvijek krsti lijevom rukom u dječjem vrtiću. On je razgovijetno i bez imalo zapinjanja napamet izdeklamirao svoju pjesmu držeći ključeve župne kuće u ruci: *Oče biskupe, primi sada ključeve ove, od dvorane i od kuće nove. Naša srca tebi zbore, blagoslovi, nove, župne dvore. I dvoranu vjere i kulture, pozdravlja te mali Jurić Jure.* I predao biskupu ključeve.

U propovijedi biskup je govorio o ljudskom uzvratu na Božje darove, o žrtvi koju ljudi Bogu prinose. Navodeći proroka Malahiju - Božji je čovjek pisao na-

dahnuta proroštva prije Krista oko 450. godine - koji prekorava tadašnje svećenike zbog njihove škrtosti i neplemenitosti prema Bogu: slijepo i mršavo Bogu prikazujete, a sebi pretilo i zdravo ostavljate! grmio je prorok. Propovjednik je upozorio kako i današnji vjernici, pa i svećenici, mogu biti škrti srca poput starozavjetnih svećenika u daru, u molitvi, u vremenu, osobito u škrtosti da obitelji ne daju svoje dijete u sjemenište ili samostan: ako ti prinosiš Bogu bolesno kako možeš očekivati da tebi Bog dadne zdravo?

Nakon sv. Mise u crkvi, prešlo se u novu župnu kuću u crkvenom dvorištu. Biskup je izmolio blagoslovnu molitvu u dvorani, a vikar don Ivan obišao je cijelu kuću blagoslivljajući prostorije: u podrumu, u prizemlju i na katu. Prošle godine na samu svetkovinu župe, Bezgrješnoga začeca Blažene Djevice Marije, biskup je, prepuštajući i župnika i župljane milosti i pomoći Božjoj, blagoslovio temelje kuće, koja je sada proglašena useljivom. Pomoć za izgradnju župnoga dvora dali su brojni dobročinitelji: svećenički kandidati iz Maribora fizički su radili na kući ovoga ljeta. Mariborski nadbiskup Franc Kramberger dao je određenu svotu pomoći, Hrvatski caritas i Hrvatska vlada. I drugi dobrotvori sa strane. A župnik osobito cijeni i najmanji dar i rad svojih župljana kojima je ova kuća pravi duhovni stacionar i jamstvo opstanka i župe i župnika u Jablanici.

Pozdravivši se sa župnikom i župljanima biskup je sa svojom pratnjom pošao u Čaplinu blagosloviti početak karitativno-pastoralnog objekta na Pelinama. Jablanica i Čapljina dva su antipoda u "hercegovačkom slučaju": Jablanički župnik fra Alojzije Bošnjak uređno je predao župu 1999. godine preko Provincijalata biskupu na slobodno raspolaganje. A u Čapljini oci su se franjevci opredijelili za neposluh i pobunu koja ih

je koštala izгона iz Franjevačkoga reda. Unatoč tomu oni su bespravno ostali u župnoj kući i bezakonički djeluju u župi, suspendirani od vršenja svećeničkih

čina, ignorirajući i crkvene i civilne zakone. Ali jači su Božji blagoslovi od ljudskih protuslovlja.

ČELJEVO: POHOD TASOVČIĆIMA, FILIJALI ČELJEVA

U crkvi sv. Ivana Krstitelja, filijali župe Čeljevo, biskup Ratko, na poziv župnika don Blaža Ivande, 21. prosinca, u 9,30 slavio je sv. Misu, u kojoj je koncelebrirao i vlč. Gerald, irski svećenik, koji već više godina, zajedno sa sestrama Jozefinom i Helenom, iz Družbe Duha Svetoga, pomaže u izgradnji kuća za prognanike u neretvanskom bazenu. S. Josefina, koja je na ovo područje došla prije 15-ak godina, kad je vidjela prognanike smještene po vagonima, rekla im je suzna oka da im želi biti "majka". I dokazala je to svojim neumornim majčinskim radom i instinktom, skupljajući pomoć i podižući im kuće. Do sada je sagrađeno preko 70 takvih kuća, koje omogućuju život dostojan čovjeka. Govoreći na temelju evanđeoskog odlomka o Blaženoj Djevici Mariji, koja je rekla Bogu "da": Evo službenice Gospodnje, te se potom odmah dala na služenje staroj Elizabeti u blagoslovljenu stanju, biskup je zahvalio sestrama Jozefini i Heleni i vlč. Gerald u koji svoje služenje Gospodinu dokazuju služenjem braći.

Nakon misnoga slavlja biskupski vikar za pastoral don Ivan Štironja, uz pratnju spomenutih dobročinitelja i don Bariše Čarapine s Domanovića, blagoslovio je 12 obiteljskih kuća u mjestu Modrič, župa Domanovići, Trebinjsko-mrkanska biskupija. Korisnici ovih novosagrađenih domova nisu krili radost zbog ovoga događaja koji im je, u velikoj mjeri, vratio osmijeh na lica i označio novi početak života u ove božićne dane, dane "velike radosti" koju samo Gospodin daje.

Biskup je u 11,00 predvodio euharistijsko slavlje u župnoj crkvi Presvetoga Srca Isusova u Čeljevu. Govorio je na temu Otajstva iz poslanice Rimljanima, otajstva prešućena "drevnim vremenima", a odredbom vječnoga Boga, obznanjena svim narodima po Pavlovu Evanđelju. Božićno je otajstvo objava svim narodima, a ne samo jednomu, koliko god on bio - izabrani narod. Riječ je o novom Božjem narodu, izabranu iz svih naroda svijeta.

MOSTAR: SUSRET SVEĆENIČKIH KANDIDATA S BISKUPOLM

Na Silvestrovo, 31. prosinca 2008., kako je već ustaljen običaj, biskup Ratko susreo se na Ordinarijatu u Mostaru s bogoslovima i sjemeništarima Mostarsko-duvanjske i Trebinjsko-mrkanske biskupije. Na susret u 10 sati stiglo je 10 bogoslova i 10 sjemeništaraca iz 13 hercegovačkih župa (jedan je bogoslov opravdano izostao).

Program susreta: zajedničko razmišljanje o Božjoj riječi; sveta Misa s božićnim pjesmama i s podjeljivanjem službe lektorata; slobodan razgovor za blagdanskim stolom.

1 - Kao temu razmišljanja biskup je predložio u ovoj Jubilarnoj Pavlovoj godini: "Pismo sv. Pavlu". Onako osobno, prijateljski, učenički, vjernički. Javi apostolu Pavlu što si u ovoj njegovoj Godini od njega ili o njemu pročitao, čuo, doživio? Jesi li kakvu seminar-

sku radnju pisao? Koja ti se Apostolova ideja osobito sviđa? Da si ove godine ređenik, i da biraš mladomnišničko geslo, koju bi Pavlovu riječ uzeo za svoju životnu misao vodilju? Pavao je napisao trinaest Pisama ili Poslanica raznim Crkvama i osobama. Ti napiši samo jedno pismo. Odgovori mu jer su one njegove Poslanice pisane i nama danas. U ovakvu pismu dopušteno je dati maha ne samo svježim mislima nego i zdravim osjećajima, sugerirao je biskup.

Kandidati su se svi marljivo dali na posao pisanja. Na kraju su neki pred svima pročitali svoje sastavke.

2 - Središnji čin ovoga okupljanja bila je koncelebrirana sveta Misa u kapelici Duha Svetoga, s početkom nešto prije podne. Među trojicom koncelebranata bio je i generalni vikar msgr. Srećko Majić. Pastoralni vikar i povjerenik za zvanja don Ivan Štironja prozvao

je kandidate za crkvenu službu čitača ili lektora: Ivana Kepića i Peru Lovrića iz župe Gradina za Mostarsko-duvanjsku biskupiju te Ivana Marčića iz Stoca za Trebinjsko-mrkansku biskupiju. Potom je biskup održao propovijed u kojoj je govorio o Pavlovim doživljajima: s jedne strane "uzvišenost objava", treće nebo, susret s Presvetim Trojstvom, riječi koje se ne smiju govoriti, što ljudsko oko nije vidjelo, sve patnje ovoga svijeta nisu ništa prema slavi koja nas čeka... A, s druge strane, svakodnevna "uniženost pojava" koje je sv. Pavao imao u svome životu: izvana nevolje, iznutra strepnje, kako sam kaže. Vanjske nevolje: progoni, kamenovanja, bičevanja, zapreke svake ruke da navješćuje Radosnu vijest. A unutarne strepnje: tjeskobe, stid, jauči, tjelesna nemoć. Ali kad je spoznao da "izvan križa spasa nema", prihvatio je svoj životni križ sa svom odlučnošću i ljubavlju: Kad sam slab, onda sam jak! Jesam lud, ali lud sam - poradi Krista! Krist mi je život, a smrt mi je dobitak! Pavao je bio nesebičan u služanju, a neustrašiv u propovijedanju. Nije se bojao muke ni križa kad je u pitanju nasljedovanje Krista Gospodina. Dapače, nevolje i poteškoće bile su mu znakom prepoznavanja Duha i djela Božjega. Isus, naglasio je

biskup, ne jamči svojim učenicima na ovome svijetu ništa doli križa, samoodreknuća, ali koje se Božjom snagom pretvara u pravu radost i nagradu. To je Gospodin zajamčio svojim apostolima, to obećava svim svojim učenicima do dana današnjega, svuda.

Nakon homilije biskup je podijelio službe čitača trojici spomenutih bogoslova. Tom se službom postaje službeni čitač Riječi Božje na liturgijskim slavljinama. Biti primljen u službu čitača nije, dakle, samo tek neka manja služba ili korak prema svećeništvu, nego je to ponajprije briga da jasno i razgovijetno naviještena Riječ Božja postane prepoznatljivim znakom spasenja sabranoj zajednici. To je naglašeno i u samome obredu primanja u službu kada biskup pruža Sveto Pismo čitaču s riječima: *Primi knjigu Svetoga Pisma i vjerno predaj riječ Božju, da bude što jača u ljudskim srcima.*

3 - Susret se nastavio u spontanu razgovoru u blagovolištu. Između nazočnih sjemeništara ima ih u Travniku i u Splitu, a bogoslova u Sarajevu, Splitu, Zagrebu i Rimu. Novi su čitači ili lektori zaželjeli da daljnju službu, akolitata, biskup podijeli negdje na župi jedne korizmene nedjelje među Božjim narodom, kojemu se kandidati spremaju služiti.

MOSTAR: BOGOJAVLJENJE, 2009.

Svetkovina Bogojavljenja, 6. siječnja 2009., svečano je proslavljena u mostarskoj katedrali Marije Majke Crkve. Jutarnje sv. Mise bile su svakoga sata od 7 do 11, a večernju je koncelebriranu predvodio mjesni biskup Ratko. Katedralni župnik msgr. Luka Pavlović u početku je blagoslovio sol i vodu i prošao crkvom škropeći župljane koji će tom posvećenom vodom blagoslivljati svoje obitelji i domove.

Pod ravnanjem maestra don Dragana Filipovića pod Misom je božićne pjesme pjevao Katedralni oratorijski zbor, a svirao Simfonijski orkestar Mostar.

Biskup je u propovijedi spomenuo tri blagdanske misli:

1 - Bog je dao da je od svega što se samo od sebe kreće na ovome svijetu najsporija dlaka na glavi, a najbrža svjetlost u svemiru. Gospodin jednako ravna i sporom kosom i brzom svjetlošću, i ništa se ne događa bez njegove sv. volje. Tako i mudraci s Istoka, ljudi koji su imali povjerenja u ljudsku znanost i pamet, u proučavanje zvijezda, vidješe zvjezdanu svjetlost veliku i pođoše za tom svjetlosnom "zvijezdom" do judejskoga Betlehema.

2 - Ta je zvijezda u Evanđelju nazvana Isusovom - "zvijezda njegova" (Mt 2,2). Njemu se pripisuje ne samo "zvijezda", nego je i on sam "Mlado Sunce s visine" (Lk 1,78), ili još jače: "Svjetlo od Svjetla" u najuzvišenijem smislu te riječi. Svih božićnih blagdana spasonosni su događaji vezani samo na židovsku sredinu: na Betlehemčane, pastire, svećenike, a za Bogojavljenje prelaze se židovske granice. Dolaze predstavnici poganskoga svijeta koji u Malom Djetetu spoznaju Boga, i koji mu daruju zlato kao Kralju, tamjan kao Bogu, a mirhu naznačujući njegovu zemaljsku smrt. A on im se javlja kao Bog - zato Bogojavljenje. Zato smo i mi, poput kraljeva, tamjanom pokadili Malo Djetesce u jaslicama iskazujući Isusu sav svoj poklon i ljubav kao Drugoj Božanskoj Osobi.

3 - Od zborne molitve do završnoga svečanog blagoslova najčešća je riječ svjetlo, svjetlo vjere, svjetlo koje raspršuje tmine našega srca i pameti. Zato je ovo poseban blagdan Božjega prosvjetljenja ne samo triju kraljeva nego i svakoga čovjeka koji dolazi na ovaj svijet.

STOLAC: AKOLITAT DVOJICI BOGOSLOVA

Na Drugu nedjelju korizmenu, 8. ožujka 2009., godine biskup Ratko Perić, u dogovoru sa stolačkim župnikom i dekanom don Rajkom Markovićem, predvodio je sv. Misu i podijelio službu akolita-pratitelja u liturgijskim funkcijama dvojici svećeničkih kandidata: Ivanu Marčiću, bogoslovu Trebinjsko-mrkanske, i Peri Lovriću iz Mostarsko-duvanjske biskupije. Okolni svećenici koji su koncelebrirali i rektor splitske bogoslovije mr. don Mate Uzinić, koji je tom prigodom s desetak bogoslova posjetio župu sv. Ilije Proroka, učinili su ovaj susret prikladnom promocijom duhovnih zvanja. Bogoslovi zajedno s mladima stolačke župe predvodili su liturgijsko pjevanje i molili s okupljenim pukom, osobito djecom i mladima. Biskup je govorio o Isusovu doživljaju na Taboru tumačeći što znači njegovo preobraženje i koja mu je poruka. Dvojici kandidata, kojima je podijelio službu akolita-pratitelja, ponovio je ono što redovito govori svećeničkim kandidatima u svojim biskupijama da im nema što drugo zajamčiti osim onoga što je Isus rekao svim svojim učenicima, a to je križ i mnoge nevolje poradi kraljevstva nebeskoga. No svjetlo i komadić raja predstavljen na Taboru obasjava svijetlu stranu križa kao znaka pobjede i uskrsnuća. Zato je svećeničke kandidate i sve nazočne pozvao na svjesno i hrabro svjedočenje vjere koja

ih kroz zemaljske patnje vodi do vječne nagrade. Kao veliko ohrabrenje i pomoć u zemaljskim tegobama i tminama svijetli događaj preobraženja oslikava ozračje obećana raja, naglasio je biskup.

Nakon Mise upriličeno je predstavljanje biskupove knjige "Znamenita imena iz apostolskih vremena". Pod vidom Pavlova poziva i obraćenja, poziva Pavlovih suradnika i duhovnih zvanja općenito, o knjizi je govorio mr. don Ivo Šutalo, župnik župe Presvetoga Trojstva Blagaj-Buna. Don Ivo je predstavio duhovni poziv kao poseban Božji dar. Bog je izabrao i pozvao Savla na svoj božanski i čudesni način, a preko Savla/Pavla i njegove suradnike i učenike. Svesrdni i velikodušni odaziv urodio je mnogostrukim duhovnim plodovima. Slično se događa do dana današnjega. I danas Bog poziva po svome srcu i čovjek se slobodno odaziva podlažući se otajstvenoj volji Božjoj. Iz te suradnje, osobito u molitvi i žrtvi roditelja, svećenika, redovnika i redovnica, i danas se otkrivaju čudesni duhovni darovi među vjernicima. Zato je predstavljajući pozvao sve na molitvu za duhovna zvanja, a mlade da se ne boje hoda za Kristom koji ih poziva da ga izblizega prate. Na kraju je biskup iz knjige pročitao tri bitna uvjeta uspješna svećeničkog kandidata: pravo zvanje, prikladno zdravlje, potrebno znanje.

BISKUPOVE HOMILIJE

Na čapljskom gradilištu na Drugu nedjelju Došašća, 2008.

Čuli smo početak Evanđelja po svetome Marku (1,1-8), koji nije bio Isusov učenik, nego je pratio Petra, apostolskoga prvaka, kao njegov tajnik i tumač u rimskome i grčkome svijetu. Njegovo je Evanđelje odraz i sažetak Petrovih propovijedi. A bio je i vjerni poslužitelj svetomu Pavlu (2 Tim 4,11). Od prve do posljednje rečenice Marko je evanđelist zauzet u dokazivanju da je Isus Krist pravi Bog i pravi čovjek.

"Početak Evanđelja Isusa Krista, Sina Božjega" (Mk 1,1). Tako se svečano otvara prva stranica Markove Radosne novosti o Kristu Isusu.

Evanđelje! Kako to veličanstveno zvuči! Blagovijest, dobra vijest, sveta novost nad novostima, eto to zna-

či riječ *euangelion* - "evanđelje". Vedra poruka svijetu koji je pozvan da se izvuče iz kaljuže u koju je zaglibio; poticaj ljudskom rodu da se opere Božjim milosrđem i obuče u neraspadljive haljine spasenja.

Evanđelje! Blaga i draga vijest u općetužnom stanju čovječanstva koje stenje pod poklopcem nepravde i vlastite nemoći. Vijest o oslobođenju.

Evanđelje! Radosna novost preobraženja u ovoj suznoj i krvavoj dolini, u boli i tuzi, u patnji i smrti. *Veselite se, navješćujem*, puče sužnjeni i protjerani! Čovječanstvo izlazi iz zarobljenništva i potlačenosti, ispod tereta vlastite okovanosti i sebljublja. Izlazi uz pomoć Božju. Evanđelje je povratak iz progona na vlastito

ognjište, povratak godinama željen i planiran, koji silno košta u svakom pogledu. Ali što ništa ne košta, ništa i ne vrijedi!

Isus Krist - na hrvatskom: Spasitelj Pomazanik. Između Boga i čovjeka zjapi beskrajna razlika i bezdana provalija. Ne može taj jaz nitko premostiti osim jednoga: Sina Božjega, Bogočovjeka, Krista Isusa, Spasitelja ljudi. On je Evanđelje naše, Blagovjesnik i Tvorac spasenja. Isus je Istina. Tko teži za Istinom, mora se susresti s Kristom, koji je po Božjem planu ušao u ljudsku povijest i uzeo ljudsko tijelo ali i ljudsku dušu. Krist je onaj koji na svojim ramenima prenosi bogobojazne ljude pročišćene savjesti s ove vremenite obale na onu drugu, vječnu. U njemu se nalazi sva moć i pomoć, sva vlast i sav spas. U njemu je sva punina božanstva i sva punina čovječstva. On oslobađa čovjeka od podzemlja i tmine. On ga otkupljuje od propasti i pakla. Njegov je dolazak na ovaj svijet neizrecivo radosna poruka: *Radujte se, o Betleme!* Ali samo ako ga primaš pod svoj krov, ako mu otvaraš srce u rođenome, u potrebnome, u od Boga i od Crkve poslanome! Ako se ne mora radati na betlehenskoj poljani!

Božansko Sinovstvo. Sv. Marko ne počinje svoje Evanđelje opisom Isusova utjelovljenja po Duhu Svetom iz Djevice Marije, kao što bi se očekivalo. Nakon što je zahvatio u Isusovo vечно Božansko Sinovstvo, zalazi duboko i daleko u povijest izabranoga naroda. Navodi dvije rečenice dvojice proroka: Izaije i Malahije, koji su u svome duhu po Božjem Duhu, prvi oko 740 godina, a drugi oko 450 godina prije Krista, naslutili događaje u budućnosti u vezi s Mesijom - Pomazanikom.

- **Izaija** prorok kliče: "Glas viče u pustinji, pripravi-te put Gospodinu poravnite mu staze" (40,1). Prorok izvorno misli na povratak izraelskoga naroda iz babilonskoga ropstva pod Božjim vodstvom. U prijašnja vremena državne vlasti nisu brigu vodile o javnim putovima i cestama. Stoga je ispred vladara išao glasonoša koji bi pozivao narod da kroz svoja mjesta popravi ceste i uredi putove. Preneseno na duhovno područje, ne misli se više na babilonsko ili egipatsko sužanjstvo, nego na izlazak iz sotonskoga ropstva u koje čovjek svojevolljno upada tražeći ostvarenje svoje slobode u lažnim obećanjima grješnog i preljubničkog naraštaja. A primijenjeno na mesijanska vremena, Izaijino se proroštvo odnosi na Ivana Krstitelja koji viče u pustinji života da ljudi poravnaju svoje hrapave pute pamei i srca: neka se doline poniznosti ispune dobrim djelima, a planine oholosti savne da ih nestane.

- **Malahija** prorok nagovješćuje: "Evo šaljem glasnika svoga pred licem tvojim da ti pripravi put" (3,1). Ova se poruka nalazi nakon teške prijetnje Božje upućene tadašnjemu židovskom svećenstvu, koje je omalovažavalo žrtve koje se Bogu posvećuju: "Kada za žrtvu slijepu stoku prinosite, zar to nije zlo? I kad prinosite hromo i bolesno, zar to nije zlo?" (1,8). Bogu se, dakle, ne daju otpatci uroda i rada, suvišak vremena i raspoloženja, nego ono što je najljepše, najsvježije i najdraže. Stoga će doći pred Bogom glasnik koji će pozvati na poravnanje ljudskih putova, namjera i računa.

- **Ivan Krstitelj** to je taj preteča Isusov koji zove ljude na krštenje pokore i na ispovijedanje grijeha.

Krštenje pokore jest ne samo obredno umivanje od dnevne nečistoće, nego pranje pokorom dobrih djela. Krstitelj zahtijeva da se ljudska buntovna volja pokori i unutrašnje stanje uskladi s vanjskim držanjem. On je sam provodio takvo "krštenje pokore", jer mu je nutrina poniznosti savršeno odgovarala vanjštini jednostavnosti u odjeći, u obući, u stanu i hrani.

Ispovijedanje grijeha: Ispovijed je priznanje grijeha pred samim sobom, pred drugima, tj. pred Crkvom, i pred Bogom. Ako ne uvažimo sve tri ove dimenzije, nema prave ispovijedi. Budimo načistu: tko se ne trudi da bude skroman a smion, nije se kadar ispovijediti ni sebi, ni Crkvi, ni Bogu. A biti skroman pred Isusom znači biti uvjeren da mu nisam dostojan ni obuće na nogama odriješiti. A biti smion znači poći za Isusom u njegovu patnju i smrt, pa prema tomu i u uskrsnuće. Isus je okusio i iskusio što je križni put. Svatko je pozvan, htio ili ne htio, ići putem patnje, spasonosne muke. Tko to prihvaća sa znanjem, vjerom i voljom, taj je pravi Isusov učenik!

Braćo! Mi ovim skromnim liturgijskim činom molimo svemogućeg Boga da rosom svoje milosti blagoslovi ovo zemljište i gradilište: do jučer hrapavo žbunje, a sutra sveto tlo i zdanje po djelatnoj ljubavi, po krštenju pokore, po ispovijedi grijeha, po daru Euharistije, po nauci Evanđelja. Evanđelje je Isusovo moćno divljinu pretvoriti u pitominu, nečistoću u čistoću, strah u neustrašivost, a grbavu zemlju u ravnu stazu! Kristovi smo suradnici!

Božji blagoslov na sve vas koji ste ovo razumski i zakonski omogućili, a vjernički podržavate; blagoslov na vas i na djecu vašu, na sinove sinova vaših!

U mostarskoj katedrali Božićna Polnočka, 2008.

U vrijeme slavnoga i svetoga porođenja Gospodina našega Isusa Krista, prije 2000 godina, društveno, religiozno i političko stanje u zemlji Palestini izgledalo je po prilici ovako:

Pučanstvo. Oko 2 do 2 i pol milijuna stanovnika, uglavnom židovske nacije i religije, sa svim raseljenjima u dijasporu i održivim povratkom na domaća ognjišta. Dobar dio stanovništva na rubu siromaštva, osim onih nezasitnih tajkuna i političkih stranaka koje se hrvu za vlast da im ne izmakne prolazno bogatstvo.

Svećenstvo. Svećenika iz plemena Aronova, vezanih uz jeruzalemski Hram, a razasutih po cijeloj Palestini, bilo je oko 20.000, raspoređenih u 24 razreda, tako da su svaki dan mogla služiti u Hramu na Sionu i prikazivati žrtve paljenice, okajnice, klanice i pomirnice, po dva svećenika: jedan prije podne a drugi popodne. Kakva je bila njihova vjera, razaznajemo od jednoga za kojega se kaže da je bio "pravedan pred Bogom" (Lk 1, 6), a kad mu se arkandeo ukazao u Hramu za vrijeme žrtve i navijestio mu sina Ivana, nije htio povjerovati bez vidljiva i uvjerljiva znaka. Kakvi su onda bili ostali? A srce bogoštovlja - Hram - slavu Izraelovu, kuću molitve ti su isti svećenici svojom trgovinom, mjenjačnicom i prodajom stočnoga blaga pretvorili ne samo u "kuću trgovačku" (Iv 2,16), nego i u "pećinu razbojničku" (Mk 11,15).

Strančarstvo. Postojalo je više političko-religioznih stranaka: saduceji, više sekta nego stranka, od kojih su se birali veliki svećenici. Oni su se redovito držali kolaboracionizma sa svakom osvajačkom vlašću. I dok u saduceja bude sanduka novca, bit će i sigurnih fotelja. Oni su bili za "status quo": neka ostane ovako kako jest! A članovi farizejske stranke, kojih je bilo oko 6.000, listom su odbili poći na popis pučanstva koji je naredio car August. Druge su manje stranke, koje ne bi prelazile izborni prag, bile: revnitelji ili revolucionari, od kojih je Juda Galilejac uskratio posluš i porez Rimu, a rezultat je bio da je 2.000 pobunjenika razapeto na križ uz galilejske putove na očigled i opomenu svemu narodu. Zatim herodovci, pristaše kraljevske dinastije. Pa književnici ili katehete, konačno eseni kojih je bilo oko 4.000, koji su bili neka vrsta redovnika i raskolnika. Uglavnom su svi mislili da je upravo njihova udruga i stranka Božjom providnošću odabrana, a svojom pameću i spretnošću sposobna izvući narod iz kaljuže, krize i ropstva. A upravo su neke od tih stranaka najviše doprinijele uništenju tadašnje židovske države.

Kraljevstvo. Palestinom u to doba upravlja kralj Herod, i on rimski vazal, zloglasni ili prehudi, koji se

ženio i razvodio četiri-pet puta. Prvu je ženu otjerao, a sina joj ubio. Drugu je ženu s dvojicom njezinih sinova zadavio. Treću je otpustio, a sina joj na dvoru ostavio. Četvrtu je prognao, a sinove joj također zadržao. Peta je dočekala njegovu smrt, rascrvotočenje. Smrt mu nije moglo zaustaviti ni ono 2.500 talenata koje je oporučno ostavio. Ostavio je četiri sina koji će se natjecati za njegovo kraljevsko žezlo. Prateći ubojstva, brakolomstva i nevjerstva u Herodovoj kraljevskoj kući, prije bi čovjek pomislio da pred sobom vidi zvjerinjak negoli kraljevski dvorac. Ako je davio i klaovlastite sinove, zar će poštediti tvoje po Betlehemu i okolici?

Protektorstvo. August caruje u Rimu i upravlja s oko stotinu milijuna žitelja od kojih je većina - 60% - u ropskome stanju i stenjanju. Car je buntovnu Judeju pokorio i proglasio gubernatorskom provincijom ili protektoratom: visoki carski predstavnik oduzeo je glavna prava narodu i političarima. Prokurator Kvintilije Var namjesnik Sirije, pa time i Palestine, nastavio je Kvirinijev popis pučanstva da dozna koliko može dignuti vojske za ratovanje na tuđim granicama, zlu ne trebalo.

Na svakom se koraku osjećala živa čežnja za spasenjem i otkupljenjem, jer svi ljudski projekti završavaju u povijesnoj ropotarnici. Samo Bog može pomoći čovječanstvu da se izvuče iz jame samouništenja.

Utjelovljenje Sina Božjega dogodilo se, ne u kraljevskom Jeruzalemu ni u carskome Rimu, nego u neznanu mjestancu, poslovičnu po tome - kako su ljudi govorili - "iz Nazareta da može biti što dobro?" (Iv 1,46). Galileje Tu je Bog Otac našao mjesto za svoga vječnoga Sina da se snagom Duha Svetoga utjelovi u osobi jedne neznane djevice, zaručene s Josipom, iz kuće Davidove. Ona nije ni slutila da je tako visoko povlaštena u očima Svemogućega. Gdje čovjek ne sluti, Božji su puti. Marija se stavila na raspolaganje Bogu, a svoju je ljudsku volju posve uskladila s Božjom porukom. Lako ti je s takvom osobom živjeti i u kući i u poduzeću. Ali zbog nepredviđene situacije Josip se bio prepao i želio se izvući iz te neobjašnjive zagonetke u kojoj nije sudjelovao. Međutim, nakon "anđelova navještenja" i njemu, tj. Gabrielova ohrabrenje uzeo je punu odgovornost i za Mariju i za njezino Dijete.

Rođenje u Betlehemu. Budući da je carski popis zakazan i svatko je morao ići tamo odakle je vukao plemensko podrijetlo, tako je i Josip iz loze Davidove s Marijom trebao ići čak u judejski Betlehem, 150 km od galilejskoga Nazareta, da se ubilježi u nove carske

registre. Upravo u vrijeme popisa djevici se Mariji navršilo vrijeme da rodi (Lk 2,6). A u gradiću Betlehemu, zvanom i Efrata, koji ne bijaše najmanji među kneževstvima judejskim (Mt 2,6), svi smještajni kapaciteti zauzeti. Da je bilo ljudskoga srca, bilo bi i prostornih kapaciteta. Evandelist još istinitije i tragičnije zapisa: "K svojim dođe, a njegovi ga ne primiše" (Iv 1,11). Ne primiše ga ni svećenici, ni saduceji, ni farizeji, ni herodovci, ni carevi prokuratora, kojima je na prvom mjestu novac pod rukom i vlast nad pukom, a ne vječni spas ni svoj ni jadnoga im naroda!

Bože, sretna li i lagana poroda! Nikakva spomena ni boli ni jauka: samo tri veličanstvena majčina čina: porodi, povi, položi. Djevica sina svoga porodi, sina jednorodjenca povi i u stajske jasje položi, "jer za njih ne bijaše mjesta u svratištu" (Lk 2,6). Da je koja betlehemska obitelj Svetu Obitelj primila, to ruka svetih evanđelista ne bi propustila pohvaliti.

Evandelist ne zaboravlja istaknuti da je Mariju rodilju, inače pastiricu, i njezina Sina, budućega Dobroga Pastira, pozdravila jedna skupina betlehemske priprostih pastira. A to se dogodilo ovako. Budući da je Nebo već sišlo na zemlju u Sinu Božjemu, anđeli su svojom pjesmom i porukom pastirima navijestili što se dogodilo u štalici, ohrabrivši ih riječima: "NE BOJTE SE! EVO, JAVLJAM VAM BLAGOVIJEST, VELIKU RADOST ZA SAV NAROD! DANAS VAM SE U GRADU DAVIDOVU RODIO SPASITELJ - KRIST, GOSPODIN. I EVO VAM ZNAKA: NAĆI ĆETE NOVOROĐENČE POVIJENO, GDJE LEŽI U JASLAMA" (Lk 2, 10-12). Skupina je pastira pošla i Novorođenče u štalici našla. Možda je ta štalica bila jedna od njihovih staja - ovčinjaka. Dare mu svoje na betlehemske poljane izručio. Božji sirotani priprostih srdaca, a širokih kapaciteta. U židovskom je narodu bio običaj da nakon poroda završi glazba u znak radosti što se dijete rodilo. Ali ovdje ne bijaše ni seoskih ni gradskih muzikaša. Umjesto njih, nebeski zbor arkanđeoski razvio svoju melodiju koja se pjeva već 2.000 godina po svemu svijetu: Slava Bogu na visinama, a mir ljudima, miljenicima njegovim, na nizinama (Lk 2,14).

U Starome Zavjetu Bog se ukazao Abrahamu i veli mu da kani poći u Sodomu da se sam uvjeri u priče koje su do njega doprle. Da se sam osvjedoči o čovjekovu žalosnom stanju. U Novome Zavjetu Bog poduzima još više: silazi s neba sam Sin Božji, postaje čovjekom da proživi ljudski život, da doživi ljudsku zapuštenost i siromaštvo, da iskusi prijezir i progon, klevetu i mržnju ljudi, da živi od znojnice lica svoga i od

rada ruku čovječjih. U svemu nama sličan, osim svoga božanstva i našega grijeha.

Božićne poruke

Nema raja na ovome svijetu: mi smo istjerani iz raja! Mi smo sada prognani sinovi Evini u ovoj plačnoj dolini. Imamo u izobilju kušnje na kojoj je lako pasti i propasti. Davao nas dnevno napastuje da beremo plodove sa stabla spoznaje dobra i zla mimo Božjih zapovijedi. Nemojmo se prvim ljudima čuditi, nego se gledajmo mi sami čuvati.

Betlehem se ponavlja svaki dan, a ne samo svakoga Božića. I mi možemo otjerati sa svoga kućnog praga maloga Isusa da se ne rodi u našoj kući, nego da potraži mjesto u štali. Primajući Isusa u kuću, novo dijete u obitelj, primamo milost na milost, a radost na radost.

Pa i kad se izgrade neboderi zamišljene sreće, prije će se neboderi urušiti sami u sebe nego što će zadovoljiti ljudsko srce koje zadovoljno nikad posve nije, čim se željenog nebodera dovreda, opet iz njega sto mu nebodera klije. Što budemo ponizniji pred otajstvom života i smrti, to će nam se lakše otvoriti vrata vječne sreće.

Tko gomila blago i bogatstvo da novčano osigura svoju propadljivu egzistenciju, to će mu i banke preko noći doživjeti nepredvidljive bankrote. A što bude više drugima otvarao dlane, to će i Bog njemu više dati svoje pomoći i spasa.

Nitko se ne može sam sobom otkupiti. Može sam sebe upropastiti, ali ne može sam sebe spasiti. Zato nam je potreban Spasitelj s neba, Božji Sin, koji je došao i ponudio nam vječni život nakon što svladamo tjelesne kušnje i prebrodimo zemaljske nevolje. Nije ljudska sreća u iskvarenoj strasti, nego u ispravnoj savjesti. Čovjek se ne može spasiti ako ga bilo tko na bilo koji način potkupi, nego samo ako slobodno i odgovorno pristane da ga Isus svojim rođenjem, smrću i uskrsnućem otkupi!

S Isusovim rođenjem život nam je postao u vjeri kvalitetniji, u nadi izgledniji, u ljubavi osmišljeniji.

U ovoj općoj ljudskoj bijedi najsnažnije odjekuje anđeoska poruka radosnica: javljam vam blagovijest, "veliku radost za narod". Ako sav narod nije sretan, onda nisam sretan ni ja, ni moja obitelj, ni moja stranka, ni moja župa, ni moja županija! Hoćemo li tu radost primiti, koja je jedina istinita i prava i potpuna koja odgovara ljudskom srcu, ovisi u svakome od nas.

Na dobro vam došlo sveto i slavno Porođenje Isusovo!

**U mostarskoj katedrali
Svijećnica, 2. veljače 2009.**

Dan Bogu posvećenih osoba

Duhovno zvanje, svećeničko ili redovničko, čudesna je pojava kao što je čudesna i svaka ljudska ljubav. Kako jedan mladić, kad mu na jednu djevojku "oko pane, a srce plane" ili obratno, i to u svijetu milijuna djevojaka ili momaka, uđe u životnu zajednicu sa svojom izabranicom i obiteljski žive sretno i radosno, to nam ne može nitko protumačiti. To zna samo Bog, izvor svake prave ljubavi, pogotovo one najčudesnije!

Zašto se jedan mladić ili djevojka, uza svu zvučnost zemaljskih zamamnosti, odaziva Kristovu zovu i želi ga slijediti izbližega, tj. nepodijeljena srca, u posvećenoj bezbračnoj čistoći, to zna samo Bog, Gospodar ljudskih srdaca! Ako je sam Sin Božji sišao s neba na zemlju - danas mu slavimo Dan prikazanja u Hramu - i uspostavio kraljevstvo Božje u Crkvi svojoj, tj. dao Riječ ili cijelo Pismo, ustanovio sakramente milosti, osobito presvetu Euharistiju, ustrojio Crkvu na vanjski način - hijerarhiju s apostolima i njihovim nasljednicima kao predvodnicima, i mnoštvom vjernika koji su ga pratili i prate, onda je očito da providnosni Bog vodi brigu o Crkvi svojoj i voditeljima njezinim. On joj nalazi službenike i službenice. Ali jedno je slobodan Božji zov, a drugo je slobodan čovjekov odgovor.

Još za Isusova života bilo je onih koji su se sami javili da idu za njim, a on ih je vratio da pripovijedaju ukućanima što im učini Gospodin: izliječeni Gerazencinac (Mk 5,19).

A bilo je i onih koje je on molio da pođu za njim, a oni mu okrenuše leđa i vratiše se kući: bogati mladić (Mk 10,22).

Bilo je i onih koji se javiše, a kad im Isus kaza uvjete o svome stanu, o odnosu prema pokojnima, o stavljanju ruke na plug i neokretanju natrag, ne znamo jesu li se uopće opredijelili za Isusa: Lk 9, 57-62.

Čudesna ljudska sloboda pred izravnim Isusovim izborom i zovom.

Svake godine imamo više srebrnih i zlatnih nego li mladih misa. Odnosno više 25-ih i 50-ih obljetnica zavjeta negoli novakinja i novozavjetovanica. Imamo više zadušnica nego primicija svećeničkih. Puno više pratimo sestre na vječni pokoj nego na vječne zavjete. Crkva u Europi nezaustavljiva je u svom opadanju duhovno pozvanih: svećenstva i redovništva. Stara zvanja sve više nestaju, nova se sve manje javljaju.

Ovo sve govorim po ljudsku. A teologija i vjera nije ni statistika ni matematika. Uvijek kažem: Na krvavo

Misi Isusovoj na križu bijaše njegova Majka Marija, jedan učenik, jedan poluučenik, dvije-tri učenice žene, dva razbojnika, nekoliko vojnika razapinjača, poneki glavar narodni - desetak osoba u vrh glave. A ipak tada se dogodio najveličanstveniji čin otkupiteljske žrtve, bezgraničan izljev ljubavi Božje i oprostjenja prema čovjeku i Isusa prema Ocu nebeskomu. Budući da ovo duhovno stanje opisujemo po ljudsku, možemo se po ljudsku ispitivati i o uzrocima ovakve situacije.

Više je razloga za tu oskudicu zvanja. Ne zato što ih Bog ne bi davao, nego zato što mi na njih ozbiljno ne odgovaramo i odgovorno ih ne odgajamo i ne nje-gujemo.

1) Molitva-nemolitva. Sve je manje zajedničke pa i bilo koje druge molitve po našim obiteljima, i to ne po gradovima, nego i po selima: neusklađen dnevni red i rad, televizijski dnevnik, utakmice, serijske emisije, crtici, posjeti i svatko moli za sebe, ili nikako. Prođe jedan dan, jedan tjedan, navikneš se bez molitve kao da nikada nisi ni molio, i onda nema te snage i volje koja bi privukla sve ukućane da zajedno pozdrave Gospodina "Vjervanjem", Gospu krunicom, da izmole preporuke za žive i mrtve, ili da izgovore druge uobičajene molitve ili pročitaju odlomak Svetoga Pisma.

Ondje gdje se Boga ne moli, tu nema Božjih zvanja, jer su zvanja Božji darovi raspoloženim dušama. Dokaz? Isus: "Molite Gospodara žetve da on pošalje radnike u žetvu svoju" (Mt 9,38). Njegova je njiva, njegova je kiša, njegova sunčana toplina, njegova žetva i njegovi žetoci i žetelice. Kako smo ponizni, tako nam i Bog daje milosti. Kako se molimo, tako nas Bog i uslišava. Isus je uvijek smatrao poziv ljudima posebnim Božjim privilegijem. Smatramo li i mi to posebnom povlasticom, ničim zasluženom milošću, čistim darom s neba? Ili zvanje smatramo osjećajem nezadovoljstva? Oduzimanjem prirodnoga prava? I umjesto da se onaj bogoslov ili redovnik divi: "O, Bože, zar si pozvao mene?", on se pita: "Pa kako si baš naletio na me!" I onda se svako toliko izabranici i izabranice zalijeću u ono čega su se kao, eto, odrekli. Tko se moli, Bog ga voli!

2) Poplava neženidaba i neudaja. Ne možemo sve ljude staviti pod isti nazivnik. Ali ne možemo zaobići tešku činjenicu koja će nas koštati i u nacionalnom i u crkvenom pogledu. A to je velik broj neženja i neudatih osoba, koje su prešle tridesetu, četrdesetu i dalje. I vje-

rojatno se ne će ni ženiti ni udavati, u najviše slučajeva. Ako se ne žele ženiti, ne će biti ni rađanja, ni odgajanja, i nemaš koga u samostan ili u sjemenište ni poslati.

Potrese me u duši kad vidim kako se malo mladića odlučuje za svećenički poziv iz naših župa. Ili djevojaka za redovnički život. A još me više zaboli duša kad čujem kako se kud i kamo brojniji mladići i djevojke ne opredjeljuju ni za ženidbeni stalež.

Zašto se zdravi mladići ne žene? - pitaju se toliko puta u susretima župnici međusobno ili zajedno s biskupom prigodom dijeljenja sakramenta krizme. U mojoj župi 240, u mojoj 90, u mojoj 65, u mojoj 180, a u mojoj 319. Tako odgovaraju poneki župnici za bratskim stolom kad se povede razgovor o pitanju koliko ima mladih koji su prešli 30. godinu, a još nigdje ni pomisli na osnivanje vlastite obitelji. Ne znam koliko ima u drugim župama i biskupijama diljem Domovine takvih masovnih pošasti, ali znam da je to čudan i užasan fenomen teško protumačiv, moralno nedopustiv, psihološki neprihvatljiv, vjerski pogibeljan, nacionalno štetan. Je li u pitanju izvorni grijeh - sebičnost, egoizam? I kad o tome govoriš, svi ti se smiju; jedu, piju i igraju, samo se ne žene i ne udaju. U dane Noine barem su se ženili i udavali, i nisu slutili nikakvu potopu. Dokaz? Isus navodi dane Noine i Lotove: Lk 17,26-29.

3) Malobrojna djeca. Velik je broj obitelji s djecom ispod prosjeka. Ako uzmemo obitelj s prosjekom od četvero djece, onda je sve manje i manje takvih četverodječnih kuća, pogotovo u našim gradovima za kojima je jagma, gdje se roditelji zaustavljaju na jedno-dvoje djece ispričavajući se stanom, poslom i stotinama drugih razloga. A ta djeca, kada dođe njihov čas udaje ili ženidbe, opet još više škrtare, ne vraćaju se ni na vrijeme svojih roditelja, kamoli naših slavnih pradjedov!

Ondje gdje su srca nedarežljiva, nevelikodušna, nepožrtvovna, gdje caruju sebični razlozi, ne možeš ni očekivati da će se netko opredijeliti za nešto što po sebi zahtijeva svjesnu žrtvu i odreknuće, bez vidljive materijalne nadoknade. Dokaz? Sveti Pavao: Tko oskudno sije, oskudno će i žeti. Tko obilato sije, obilato će i žeti. Bog voli vesela darivatelja (1 Kor 9,6-7).

4) Grijeh-krjepost, svejedno. Sve se više gubi osjećaj za grijeh kao osobno i društveno zlo. U kući nam tuku luk na glavi, u školi nas uče i muče, u Crkvi nam predikaju iz nedjelje u nedjelju: što je dobro a što zlo, što valja a što ne valja, tuže se mladi. Ali današnja su medijska sredstva priopćavanja, od filma do interneta, preplavila gadnim slikama i činjenicama naše kuće i naše duše, naše oči i djecu našu. Puni otrova, ovisnici, gube se sati i sati pred bludorijama ovoga svijeta. Seksualština se raspojasala uzduž i poprijeko po koscima i televizorima. I kao da su više njome zatro-

vana djeca negoli stariji. Do kraja srednje škole prošli su sve vrste bezobrazštine, tako da su im časne sestre, redovnici i svećenici, kao pojam tjelesne čistoće, neka bića iz grčke ili rimske mitologije, kamo oni nikako ne mogu i ne žele. A da im se stariji približe, onda se i oni stali nepristojno vladati, bludne psovke izgovarati, biva kako su normalni. Što to ti očekuješ? Određen broj župnika kaže da ima sedmaša koji kažu da će u sjemenište, ali kad završe osmi, šute ko zaliveni.

5) Vjerski auktoritet u školama. Tužni smo bili i stalno se jadali što za komunizma ne imasmo pristupa u škole, u bolnice, na javna mjesta. Borili smo se za ljudska prava i slobode. Razveselili smo se kad smo od 1992. nadalje otpočeli ostvarivati ta prava, kad smo stupili u škole s predavanjem vjeronauka. Ušle su časne, ušli velečasni, ušli svršeni teolozi u osnovne i srednje škole. A što se u školama bitno promijenilo? Daci su nam sigurno stekli nešto više vjerskoga znanja, ali je pitanje jesu li postali bolji. Daju li im vjeroučitelji i vjeroučiteljice više religioznog znanja ili svjedočke dobrote? U kojoj se mjeri školarci opredjeljuju za svećeništvo ili redovništvo gledajući svoje vjeroučitelje i vjeroučiteljice?

A duhovna zvanja trebala bi biti upravo ustuk tomu zlu. Da ih ima dostatno i kolikoćom i kakvoćom vrijednih. Isus je izabrao Dvanaesticu i dao im vlast upravo i zato da izgone đavolštine iz ljudi. Mi smo istjerali komunizam iz škola, iz javnoga života, ali nismo istjerali vraga. On se prurio u "anđela svjetla" (2 Kor 11,14). Je li moguće da je on aktivniji od nas koji smo u Božjoj službi?

6) Borba između duha i trbuha. Ništa tako ne remeti ravnotežu između duha i tijela kao trbuh, i sve povezano s tom domenom i abdomenom. Fizičko, koje je propadljivo i prolazno, ukazuje nam se kao vječno, za što smo kadri izgubiti duhovno, koje je doista trajno i vječno. Ne radi čovjek samo da jede, niti jede samo da živi, životari. Postoji život i iznad ovoga života. Duhovno zvanje jest dokaz da smo puno više duhovna bića, određena za duhovni život. Uostalom i samo će nam tijelo jednom biti duhovno. Tko je kadar za teću tjelesne leće prodati duhovno prvorodstvo, ostat će bez blagoslova. Dokaz: Ezav! Želiš li hodati ovim svijetom bez blagoslova?

7) Loš primjer duhovnih osoba. Kakvih nas sve ima i kakvi smo pred mladima, kandidatcima i sjemeništarima, pred djecom, koju Isus čuva da se ne sablazne od nas starijih? Jesu li neki dotle pali da više ne znaju što je pravedno i nepravedno, pošteno i nepošteno, pravilo i ne-pravilo?

Zaključak. Naša Katolička Crkva uvijek je bila ponosna sa svojih svećenika, redovnika i redovnica, ljubomorna na svoje bogoslove i sjemeništarce, bri-

žljiva majka za svoje duhovne kandidate i kandidatice. Poticala ih i na dobra djela i na uredna svećenička i redovnička odijela; i na skladnu nošnju i na još skladnije ponašanje. I to s pravom. Jer, kad bi joj ponestalo toga službeničkog kadra, ona ne bi više uopće bila sposobna i za što. Ta je li u takvu nedostatku vrijednih svećenika i biskupa nekoć bogatu kršćansku sjevernu Afriku danas preplavio arapski islam, a nekadašnja se rascvjetala kršćanska Mala Azija pretvorila u današnju veliku muslimansku Tursku? Nije li uskrsl Krist preko Ivana apostola u 2. i 3. poglavlju *Otkrivenja* upozoravao biskupe i vjernike u sedmerim Crkvama maloazijskim:

- Prvu si ljubav svoju ostavio.
- Ne nađoh da su ti djela pred Bogom mojim savršena.
- Imaš ondje nekih koji se bludu podadoše.

- Puštaš ženu Jezabelu da zavodi moje izabrane.
 - Znam tvoja djela: nisi ni studen ni vruć.
 - Povratit ću te iz usta.
- Ali tu su i poticajne pohvale:
- Imaš u Sardu nekolicinu imena što ne okaljaše svojih haljina.
 - Malena je tvoja snaga, a očuvao si moju riječ.
 - Nisi zatajio moga imena.
 - Tvoja su posljednja djela obilatija od prijašnjih.
- Pa onda imperativ za imperativom:
- Obrati se i čini prva djela!
 - Budan budi i utvrdi ostatak samo što ti ne umrije!
 - Revan budi i obrati se!
 - Budi vjeran do smrti, dat ću ti vijenac života!
- Jedan naraštaj i nekako izdržao, a što s ostalima? Pitanje i tebi i meni.

DEKRET ROMANIS PONTIFICIBUS

Na blagoslovu temelja
karitativno-pastoralnog objekta
Čapljina, 7. prosinca 2008.

“Ako Gospodin kuću ne gradi, uzalud se muče graditelji” (Ps 127, 1)

Oče biskupe Ratko,
Direktore Caritasa hercegovačkih biskupija don Ante,

Braćo svećenici,
Poštovani predstavnici civilnih vlasti,
Dragi župljani i vjernici okolnih župa!

Srdačan pozdrav svima vama od nas dvojice misnika: župnog upravitelja i župnoga vikara koji smo kanonski zaduženi za duhovno služenje ovoj župi sv. Franje Asiškoga u Čapljini u Mostarsko-duvanjskoj biskupiji. Danas je poseban dan za našu župu: Dan koji nam učini Gospodin. Hvala mu i slava uvijek! Polazeći i blagoslivljajući kamen temeljac za ovo karitativno i pastoralno zdanje, ostvaruje se Kristova dvostruka zapovijed: *Ljubi Gospodina Boga svojega svim srcem svojim, i svom dušom svojom, i svim umom svojim. I ljubi svoga bližnjega kao sebe samoga*. Upravo u tim dvjema zapovijedima visi sav Zakon i Proroci, veli nam Gospodin (Mt 22,37.39-40).

S crkvenim nalogom i uz dozvole civilnih vlasti, mi kao vjernička zajednica ovom duhovnom oazom na području župe otvaramo prostor za karitativnu po-

moć svima potrebnima, kao i katehetske pouke i pripreme malima i mladima za primanje svetih sakramenata. Nastavljamo svećenički rad naših prethodnika koji su nesebično djelovali u dušobrižništvu župljana. Od srca želimo da ovdje nađu mjesto djeca i mladi u svome odgojnom rastu u vjeri. I da svi drugi vjernici ovdje nalaze Božji mir u molitvi i sakramentima. Na poseban način želimo posvećivati karitativnu i pastoralnu ljubav i pozornost našim starima i nemoćnima.

Ovo su nakane i projekti kojih je potpuno ostvarenje moguće tek kada se podigne ovo zdanje. Danas smo ovdje na početku izgradnje kako bismo s Gospodinom i za Gospodina kuću gradili. Sretan uspjeh našega planiranja i truda zajamčen je tek kada za naš zajednički rad djelotvorne ljubavi molimo moćni zagovor naših nebeskih zaštitnika, osobito Blažene Djevice Marije. A Gospodin Bog, bogat milosrđem, neka prati našu molitvu i djelo da se u svemu i na svakom mjestu vrši njegova sveta volja.

Oče biskupe, zazovite Božji blagoslov na nas, na naše djelovanje, na sve marljive djelatnike i plemenite dobrotvore ovoga crkvenog objekta.

Don Ivan Turudić
župni upravitelj

ODGOVOR NA POLUISTINE I NEISTINE O DOGAĐAJIMA U ČAPLJINI

(KIUM, 8. prosinca 2008.)

Protiv poluistina i neistina otpuštenih franjevacu u Čapljini i članova nezakonite udruge “katoličkih vjernika” po skupovima ili pristaša po medijima Biskupski se ordinarijat može oglasiti samo s raspoloživim i sigurnim činjenicama koje je svakoga trenutka spreman potvrditi crkvenim i civilnim dokumentima, pa koliko god to bilo dosadno i zazorno. A bitne su i nepobitne ove činjenice:

1. - Od početka raspodjele župa, prema prijedlogu franjevačkoga provincijala fra Luke Begića i franjevačkoga biskupa mostarskoga fra Paškala Buconjića, a ni u raspodjeli ni u prijedlogu nije sudjelovao nijedan biskupijski svećenik, svečanom Decizijom Svete Stolice iz 1899. godine Gabela kao postojeća i Čapljina kao buduća odvojena župa pravno su pripale dijecezanskomu kleru Mostarsko-duvanjske biskupije, tj. na “slobodno raspolaganje” mjesnoga biskupa.

2. - I u ponovnoj raspodjeli župa - prema Dekretu triju Dikasterija Svete Stolice zvanom *Romanis Pontificibus*, 1975. godine - Stara Gabela, kao i postojeća župa Čapljina “bez ikakva oduzimanja teritorija”, pripadaju biskupijskomu kleru Mostarsko-duvanjske dijeceze.

3. - Bolni slučaj raskola u Čapljini započeo je 1996. godine. Tada je odlukom Generalne uprave Franjevačkoga reda župa Čapljina formalno predana biskupu “na slobodno raspolaganje”. A odlukom Provincijske uprave hercegovačkih franjevaca iz 1997. godine sva je imovina prepisana s Provincije i njezinih ustanova na pravni subjekt samu župu Čapljinu. Iza čapljinske župe stoji crkveno-pravna i civilno-priznata ustanova Mostarsko-duvanjska biskupija kojoj je na čelu dijecezanski biskup s pravom slobodna imenovanja župnika u Čapljini.

Međutim, neki su se franjevački redovnici oteli crkvenim odredbama svojih viših redovničkih poglavar i samoga Svetog Oca, svojevoljno odmetnuli u teški neposluh i bunu, silom zauzeli i još uvijek nasilno drže župnu crkvu, župnu kuću s uredom, sa župnim knjigama i ostalim crkvenim inventarom. Stoga je Vrhovna uprava Franjevačkoga reda provela protiv njih kanonski postupak kojim su ti redovnici otpušteni iz Franjevačkoga Reda manje braće, što je potvrdila i sama Sveta Stolica. Na njih je primijenjena sankcija suspenzije od vršenja svih svećeničkih i liturgijskih čina prema *Zakoniku kanonskoga prava*. Otpušteni su

ovim redom: Petar (ex-Bonifacije) Barbarić i Bože Radoš 23. ožujka 1998., a Mile Vlašić 23. travnja 1999.

4. - “Generalni ministar Reda manje braće sa svojim Definitorijem, zajedno s Provincijalom i Provincijalnim definitorijem Provincije Uznesenja Blažene Djevice Marije u Hercegovini, potaknuti živom željom da se daju na put zajedništva u Crkvi u Hercegovini, u odnosu na Dekret *Romanis Pontificibus*, od 6. lipnja 1975., na traženje Zbora za evangelizaciju naroda”, napisмено je izjavio 1. ožujka 2005., između ostaloga:

da je svih osam župa, među kojima na prvom mjestu Čapljina, naznačenih u spomenutom Dekretu, “stavljeno na raspolaganje dijecezanskomu Biskupu”. Isto tako

da “nekretnine župa naznačenih u Dekretu, upisane u državne registre kao vlasništvo pod bilo kojim naslovom koji pripada Provinciji Uznesenja B.D.M. u Hercegovini, jesu vlasništvo dotičnih postojećih župa.”

A s obzirom na Čapljinu, to je crkveno vlasništvo između Hercegovačke provincije i Mostarsko-duvanjske biskupije sporazumno regulirano još 1997. godine.

Usporedo s crkvenim rješenjem Čapljine tekla je i procedura kod civilnih vlasti, gdje je više puta bilo nerazumljiva zastoja.

5. - Akcija župnika Borasa na Općinskom vijeću. Dana 15. travnja 2004. provedena je zakonska licitacija zemljišta na Pelinama u Čapljini. Između prijavljenih kandidata Biskupijski je caritas dobio zemljište u razmjeru 1.000 m² i isplatio traženu tržišnu cijenu.

Tadašnji župnik don Ivica Boras, ovlašten od Biskupijskog caritasa iz Mostara, dao je izraditi idejni plan novogradnje i poduzeo akcije na Općini da dobi je potrebne suglasnosti i dozvole.

Dana 6. svibnja 2005. Općinsko vijeće u Čapljini izdalo je Rješenje kojim se Biskupijskom caritasu Mostar dodjeljuje spomenuto zemljište 1/1, bez ikakvih hipoteka i tereta.

Dana 9. kolovoza 2006., na temelju glavnoga projekta, izrađena od GPP ECOPROJEKT-a d.o.o. Mostar, izdao je Odjel prostornog uređenja i graditeljstva, Načelnik općine Čapljina, odobrenje “za gradnju stambeno-poslovnog objekta u Čapljini” na parceli k.č., broj 2675/8 (stari k.č. broj 449/24).

Dana 24. siječnja 2007. “Caritas Biskupija Mostar-Duvno i Trebinje-Mrkan” podnosi zahtjev za uknji-

žbu kupljene parcele u Zemljišnoknjižnom uredu Općinskog suda Čapljina. Dana 24. srpnja 2008. Načelnik općine Čapljina izdao je traženu dozvolu "Biskupijskom caritasu Mostar" za gradnju spomenutog objekta.

6. - Akcija Advokatova. U ime trojice Čapljina jedan je mostarski advokat pri Županijskom sudu u Mostaru podigao optužnicu 3. prosinca 2007. te ispravljenu ponovio 23. lipnja, zatim dopunio 1. rujna i kompletirao 10. rujna 2008. osporavajući da naslov "Biskupijskog caritasa Mostar" ne postoji u Registru pravnih osoba Ministarstva pravosuđa, uprave i lokalne samouprave HNŽ/K. Zato advokat traži da se poništi Rješenje Općinskog vijeća o dodijeljenju zemljištu u Caritasove svrhe.

Advokat je u ime svojih klijenata učinio podnesak Načelniku Općine Čapljina i Šefu Odjela prostornog uređenja Općine Čapljina, 14. listopada 2008., tražeći da mu se dostavi građevinska dozvola i obustave svi eventualni radovi na gradilištu.

7. - Rješenje Ministarstva. Gospodin Rusmir Ćišić, županijski ministar Ministarstva građenja i prostornog uređenja u Mostaru 3. prosinca 2008. izdao je Rješenje, kojim se ustanovljuje da je "Biskupijski caritas Mostar" upisan u sudski Registar 1994. godine, i "Caritas biskupija Mostar-Duvno i Trebinje-Mrkan", preimenovan u sudskom Registru 2003. godine, identičan i ne radi se o "dva pravna subjekta", nego o jednome. Utvrđuje se također da je "Caritas Biskupija Mostar-Duvno i Trebinje-Mrkan" podnio molbu sa svojim ispravnim naslovom i potpisom, a organi Općine izdali su suglasnost i dozvolu citirajući prethodni odnosno stari naslov "Biskupijskog caritasa Mostar". Zato Ministarstvo traži od Općine da prema molbi Caritasu, s punim naslovom kako je traženo, izda rješenje poštujući sadašnji naziv Caritasu prema važećem sudskom Registru u Mostaru. Obična općinska tehnička pogriješka u kancelarijskim spisima, koja se može i mora u zakonskom roku ispraviti. I ništa drugo. Radovi se nastavljaju.

8. - Ove su se godine dvojica svećenika, župni upravitelj i župni vikar, dekretom dijecezanskog ordinarija nastanili na području župe Čapljina te, s dozvolom mjerodavnih civilnih vlasti, s izrađenim projektom Biskupijskoga caritasa iz Mostara, napravili ugovor s izvođačem radova 31. listopada 2008. i otpočeli podizati pastoralno-karitativni centar, koji Ordinarijat podržava u vidu mirna i zakonita ulaska u kanonski posjed župe.

U tom smislu zakazan je blagoslov gradilišta za drugu nedjelju došašća. Župni je upravitelj Turudić zakonski prijavio načelniku policije u Čapljini vjernički skup očekujući zakonsku zaštitu radi obavljanja

vjerskog obreda. Biskup je zakazanoga dana sa svojom pratnjom došao iz Jablanice u Čaplinu prije 14,00 sati. A oko 14,00 sati oglasilo se zvono na crkvi, ali ne u znak pozdrava biskupu kao što je to običaj u župama u vrijeme biskupova dolaska na krizmu.

9. - Incidenti. Katolički vjernici svaku nedjelju došašća proživljavaju kao svetu nedjelju, milosno vrijeme molitve i pripreve za svetkovinu Rođenja Gospodnjega. Pa tako i ovu drugu. Koje li radosti kada se ono nebesko i božansko utka u ovozemaljsko, i kad se u toj zemaljskoj zbilji prepoznaje vječni zov i dom. S druge strane, koja žalost kada se to ne prepozna. Otpušteni redovnici iz Franjevačkoga reda, samovoljno nastanjeni u čapljinskoj župnoj kući, zloupotrijebili su ovaj put čak i zvona koja redovito zvone na zajedništvo u molitvi s Bogom. Uz tolika kompromitiranja Katoličke Crkve i svećeničke službe, Franjevačkog reda i redovništva uopće, evo još jednoga nesvakidašnjeg čina!

Petar (ex-Bonifacije) Barbarić, Bože Radoš i Mile Vlašić, obučeni u franjevačke habite na koje nemaju pravo nakon što su istjerani iz Reda, stavili su se na čelo skupine svojih sljedbenika. Mnoštvo letaka razasutih po gradu dan prije, s pozivom, između ostaloga: "Ne dajmo svoje svetinje! Ne dajmo naše fratre!", nije urodilo željenim odazivom. Kristovi vjernici shvaćaju i ne žele biti ni zavedeni ni izigrani.

Budući da je zakoniti skup zakonito prijavljen gradskim vlastima, mjerodavni su zakonski učinili što je bilo u njihovu zaduženju i profesionalno odgovorili na zahtjev. Bilo je pokušaja i provokacija, zviždanja i dobacivanja, ali se vjernici nisu dali isprovocirati da u svojoj pobožnosti i radosti proslave ovaj očekivani čin blagoslova.

Nekoliko stotina vjernika okupljenih na mjestu blagoslova radosnim je pljeskom pozdravilo procesiju biskupa i pratnje iz privremenog župnikova ureda na gradilište. S druge strane, dvjestotinjak metara od toga mjesta, čula su se izvikivanja. Bivši franjevac Mile Vlašić, koji je stajao svega dvadesetak metara od podija, priređena za svečanost, kroz cijelo je vrijeme obreda dobacivao i ometao. Eto toliko da ga je jedna pobožna djevojčica zamolila: "Ma, daj ne budi dosadan!" Još je jače vikao kad se biskup počeo obraćati vjernicima svojom homilijom. Vjernici su ga, kao i policija, upozoravali da prestane, ali on se nije dao. Ustrajao je u svome činu ometanja svečanosti. Molitva vjernika, koju je predmolio ravnatelj Caritasu don Ante, poseban je čin molitve Bogu da njegov sveti blagoslov siđe na novo zdanje, dobročinitelje, graditelje i sve koje će se njime služiti. Nakon što je narod već na prvi molitveni zaziv odgovorio: *Blagoslovljen si, Oče, u vijeke!* Mile je Vlašić uzviknuo: *Prokleta!* Prisutni policajci i neki od vjernika upozoravali su ga da se smiri, ali on

je još jače vikao: *oteto - prokleta*. Njegovo glasanje potrajalo je do završetka samog obreda blagoslova.

Predstavnik vlasti nije bilo, iako su bili pozvani. Osiguranje koje je policija pružila za održavanje ovog vjerskog obreda znak je da pravna država - djeluje. Otpušteni franjevci, zajedno sa svojim malobrojnim pristašama, pozivali su se na zakon i vlast zaboravljajući činjenicu da ne priznaju ni zakona, ni vlasti koje su izdale potrebne dozvole za gradnju ove crkvene ustanove, a pogotovo da ne priznaju crkvene vlasti ni zakone.

Biskupski ordinarijat u Mostaru uvjeren je da će u ovom pastoralnom djelu - s Božjom pomoću - u svemu pobijediti zdrav ljudski razum i istina, prevladati vjernički poslušnost odlukama zakonitih crkvenih poglavara, pokazati se odanost svih čapljinskih vjernika Katoličkoj Crkvi i poštovati civilni propisi koji proizlaze iz *Zakona o slobodi vjere i pravnom položaju Crkava i vjerskih zajednica* i iz Temelnoga ugovora između Svete Stolice i BiH.

MEĐUGORSKI FENOMEN

DOBRONAMJERNIMA NA ZNANJE I RAVNANJE

Više puta dospiju (obično e:mailom) razni dopisi na Ordinarijat s pitanjem o Međugorju.

Jedan je takav i ovaj od 3. prosinca 2008.

“Preuzvišeni!

Božji blagoslovi u ovome Došašću!

Ja sam mislio posjetiti Vašu Biskupiju Mostarsko-duvanjsku. Ovdje je jedan oglas u prilogu (prilaže oglas o duhovnoj obnovi u Međugorju).

Moje pitanje Vama, utemeljeno na informaciji prijavljenoj s Vaše internetske stranice: griješi li čovjek ako sudjeluje u duhovnoj obnovi kako je oglašena u prilogu. Ja sam rimokatolik. Moj je nadbiskup Thomas C. Collins (Toronto). Ovaj sam priložen oglas preuzeo s internetske stranice.

Vaš u Kristu

W. (Bill) Rydberg

Odgovor s Ordinarijata:

Dragi gospodine Rydberge!

S obzirom na Vaš izlet u Međugorje, samo nekoliko podataka:

1. Program u oglasu najavljuje: “Mi ćemo pohoditi Oazu mira, koja ima kapelicu s nevjerojatna 24 sata klanjanja.”

Molim Vas, imajte u vidu da ta zajednica nikada nije zatražila dozvolu da boravi u Međugorju.

Niti je ikada tražila dopuštenje da otvori kapelicu;

A najvažnije od svega, nikada nije tražila da ima izložen Presveti Sakrament na stalno klanjanje, što se uvijek čini s biskupovom dozvolom.

2. Isto tako, “pohod župi oca Joze i slušanje njegova visoko nadahnuta nagovora, i primanje njegova

moćnog ozdraviteljskog blagoslova”: Otac Jozo Zovko nije župnik od 1989. I uopće ne sudjeluje u dušobrižništvu i u jednoj župi. Tako, ne postoji uopće “župa oca Joze”. Nadalje, otac Jozo nema u ovoj biskupiji svećeničkih ovlasti da dijeli sakramente, posebno nije ovlašten ispovijedati. Molim Vas, imajte u vidu njegovu stalnu neposlušnost.

Također, pročitajte Biskupovu homiliju u Međugorju, 2006., koju je tajnik Kongregacije za nauk vjere, msgr. Angelo Amato, preporučio biskupima Toskane, koji su ga pitali o Međugorju za vrijeme pohoda *ad limina* Rimu.

Odani Vam

don Ante Luburić, kancelar

Zahvala je izražena e:mailom 15. prosinca 2008.

BISKUPOVO PISMO S. ELVIRI U MEĐUGORJU, POSREDSTVOM ŽUPNOG UREDA

Mostar, 15. prosinca 2008.
Prot.: 1691/2008.

Sestro Elvira,

nakon Vašega posjeta ovom Ordinarijatu, 9. srpnja 2001., gdje ste usmeno tražili odobrenje da možete imati kapelicu u prostorijama svoje djelatnosti, niste primili pozitivan odgovor. O tome je bio napismeno izviješten i bivši nuncij u Republici Hrvatskoj, nadbiskup Giulio Einaudi, i msgr. Diego Natale Bona, biskup u Saluzzu, Vašoj rodnoj biskupiji. Štoviše, Vi znate da s ovog Ordinarijata nemate, ni usmeno ni napismeno, nikakvo odobrenje niti da boravite niti da i na koji način djelujete kao katolička redovnica u Međugorju, izvan svoje vlastite redovničke zajednice koja je u Italiji.

Već više vremena Vi ste u prostoru u kojem djelujete stali omogućivati ponekoj međugorskoj “vi-

djelici” da prezentira svoja privatna “ukazanja” pred vjernicima, obično drugoga dana svakoga mjeseca (u prilogu oslikani prikaz od 2. listopada ove godine). Kao što nemate nikakvo mjerodavno crkveno odobrenje da kao redovnica djelujete u Međugorju, izdvojeno iz svoje izvorne redovničke zajednice, tako, i pogotovo, nemate nikakvo odobrenje da u prostorije ili dvorište dovodite bilo koju privatnu “vidjelicu” i organizirate njezinu “ukazivačku” manifestaciju pred znatiželjnicima.

U nadi da ćete ne samo odmah prestati s takvom praksom s obzirom na svoje usluge privatnim “vidjelicama”, i da ćete svoj redovnički status riješiti prema crkvenim normama, želim Vam od betlehenskog Božića pomoć i prosvjetljenje.

Odgovor sestre Elvire:

Na pismo je sestra Elvira odgovorila 8. siječnja 2009. (na talijanskom). Između ostaloga piše: “Uvjera-
vam Vas s obzirom na ‘privatna ukazanja’ koja u pismu navodite, a koja se događaju drugoga dana svakoga mjeseca, nismo mi oni koji smo ih u svojim prostorima odlučili, organizirali i željeli; jednostavno smo u ovo vrijeme prihvatili zahtjev koji nam je podastrt.

Sada, nakon Vašega pisma, pobrinut ćemo se da priopćimo zainteresiranima da to više ne će biti moguće.

S obzirom na situaciju koju navodite o mome položaju, priopćavam Vam da ne boravim stalno u Međugorju, kuda prođem svako toliko, kao što činim u drugim sredinama po Italiji i svijetu, pohađajući naše zajednice mladih koji s pomoću puta kršćanske vjere nastoje naći pravi smisao života”.

BISKUPOVO PISMO ODGOVORNIMA "OAZE MIRA" U MEĐUGORJU

u vezi s njihovim boravkom kao zajednice u Mostarsko-duvanjskoj biskupiji bez odobrenja Biskupskog ordinarijata i u vezi s njihovom praksom izlaganja Presvetoga Sakramenta i klanjanja u privatnoj kapelici. Kopija pisma poslana na znanje mjesnomu župniku fra Petru Vlašiću. Pismo donosimo u izvornom talijanskom jeziku.

Mostar, 27 febbraio 2009.
Prot.: 222/2009.

A M. m. Valentina Fregno
A Padre Gianni
Comunità Mariana - Oasi della Pace
02 032 Passo Corese (RI)
All'Oasi della Pace di Medjugorje

Respondo alla lettera di M. m. Valentina Fregno, responsabile generale dell'Oasi della Pace, firmata da Sr Gabrielle Giuseppina, datata il 12 gennaio 2009, inviata a p. fra Petar Vlašić, parroco di Medjugorje, e trasmessami in seguito. È vostra risposta a quanto il P. Parroco aveva comunicato alla vostra comunità di Medjugorje, per mandato scritto di questa Curia, del 15 dicembre 2008, riguardo all'adorazione perpetua che si pratica nella vostra cappella, come ci risultava da un depliant.

Nella vostra lettera al padre fra Petar Vlašić si dice, tra l'altro:

- *L'adorazione eucaristica perpetua fa parte del nostro carisma, ma non è sempre concretamente attuabile per circostanze diverse.*

- *Nella casa di Medjugorje non è mai possibile l'adorazione perpetua.*

- *Secondo accordi presi con la parrocchia all'inizio della nostra presenza a Medjugorje (anni 90), abbiamo iniziato per i membri interni l'adorazione eucaristica durante il giorno nella cappella della nostra comunità.*

E poi conclusione: *Le affidiamo questa comunicazione con piena disponibilità ad eseguire quanto ci sta richiesto e col fervido desiderio di continuare e servire questa parrocchia.*

Permettetemi di fare qualche osservazione e domanda a queste affermazioni:

1 - Con chi avete fatto "accordi" nella "parrocchia" riguardo alla Santissima Eucaristia?

2 - Come si possono prendere "accordi" con la "parrocchia" per iniziare "l'adorazione eucaristica durante il giorno nella cappella" della vostra comunità, eludendo le norme della Chiesa che coinvolgono l'Ordinario del luogo riguardo alla Custodia ed Esposizione dell'Eucaristia?

3 - Quale Autorità ecclesiastica competente vi ha rilasciato il permesso di risiedere come una "comunità" nella parrocchia di Medjugorje, nella Diocesi di Mostar-Duvno?

4 - Chi vi ha concesso l'autorizzazione di costruire la cappella e di aprire ogni giorno il Santissimo, al di là se l'adorazione è perpetua o meno?

5 - Come conciliate il fatto di professare il voto d'obbedienza ed poi vivete in una contraddizione della disobbedienza perseverante al Vescovo locale e di attuare il vostro carisma dell'adorazione perpetua?

A voi è noto il fatto che, come comunità di diritto diocesano, non avete ottenuto il permesso da questa Curia diocesana né per risiedere né per lavorare nel territorio della Diocesi di Mostar-Duvno, né per avere l'adorazione nella cappella privata.

Se vi mettete "con piena disponibilità" ad eseguire quanto vi è richiesto, vi si comunica

- che non siete autorizzati da questa Curia diocesana né a fissare la sede né ad agire come una comunità di diritto diocesano a Medjugorje,

- che non avete alcun permesso di custodire la Santissima Eucaristia e di esporla all'adorazione nella cappella privata, dato che solo nella chiesa parrocchiale di San Giacomo di Medjugorje è previsto e stabilito il tempo dell'adorazione eucaristica.

Colgo l'occasione per inviarvi distinti saluti

Ratko Perić, vescovo

BISKUPOV OSVRT

IMENOVANJE DON PETRA ČULE MOSTARSKO-DUVANJSKIM BISKUPOM

Uvod

Posljednjih godina u nekoliko se publikacija pisalo, većinom nekritički i bez oslanjanja na arhivsku građu, o imenovanju dr. Petra Čule, svećenika Mostarsko-duvanjske biskupije, mostarsko-duvanjskim biskupom i apostolskim upraviteljem Trebinjsko-mrkanske biskupije. Odluka Svetoga Oca da za novoga biskupa u Mostaru imenuje dijecezanskog svećenika izazvala je ne samo začuđenje među članovima Hercegovačke franjevačke provincije, nego su “svakako bili nezadovoljni izborom novoga biskupa, njima nekako iza leđa”. U tom je poslu - piše fra Robert Jolić - “svoje prste” imao i tadašnji vrhbosanski nadbiskup dr. Ivan Šarić.¹ Oslanjajući se na arhivsku građu, pokušat ćemo rekonstruirati nastojanja oko imenovanja Mišićeva nasljednika kao i samo imenovanje dr. don Petra Čule. Bitke su to i afere koje faktografski oslikavaju povijest jednoga mentaliteta, koji se čudesnom snagom sudbinski povezuju naraštaji udaljeni stotine godina, te upućuju na onu usmjerenost, mentalnu sličnost, otkrivanje onoga izvanvremenskog što ih spaja s povijesnom baštinom, a u čijem se ključu mogu odčitavati i neki nedavni događaji. Nije toliko u pitanju ova ili ona osoba, nego: pripada li ovomu ili onomu redu.

Brige i bitke za Mostar

Prigodom uspostave Biskupske hijerarhije u Bosni i Hercegovini i uspostave Mostarsko-duvanjske bisku-

pije, 1881. godine, Sveta je Stolica odlučila imenovati tadašnjega apostolskog vikara msgr. Paškala Buconjića, mostarsko-duvanjskim biskupom. Pri svršetku svoga 30-godišnjega episkopata, biskup je Paškal predložio Svetoj Stolicu za koadjutora trojicu kandidata:

fra Franju Lulića, dalmatinskoga franjevca, generalnoga definitora Reda Manje braće;

fra Špiru Šimića, gimnazijskoga profesora u Mostaru i

fra Davida Nevistića, mostarskoga župnika.²

Nije prošao nijedan od navedenih ni za života ni poslije smrti biskupove.

Biskup je Buconjić umro 8. prosinca 1910. Mostarsko-duvanjska biskupija bila je praktično bez biskupa skoro tri godine, do dolaska, u srpnju 1912., novoga biskupa fra Alojzija Mišića. U međuvremenu, za upražnjene stolice, biskupijom su upravljali msgr. Lazar Lazarević³, svećenik Trebinjske biskupije, kao dijecezanski upravitelj *in rebus spiritualibus*, i fra Radoslav Glavaš, stariji, hercegovački franjevac, *in materialibus*. Osim već spomenute trojice, koje je kao kandidate za svoga nasljednika predložio biskup Buconjić, ili onih kandidata koje je Vladi - na njezin zahtjev - poslao fra Alojzije Mišić, bosanski provincijal, bilo je i onih koji su isticali svoje osobne kandidature caru u Beču, kojemu je, prema posebnoj apostolskoj povlastici, pripadalo pravo imenovanja biskupa u BiH.⁴ Tako se, na priliku, fra Luka Begić (kustod: 1883.-1886.; provincijal: 1895.-1901.) osobno ponudio za mjesto koadju-

¹ R. JOLIĆ, “Fra Radoslav Glavaš (1909.-1945.)”, u: *Hercegovina Franciscana*, 4 /2008, str. 191-242, navod: str. 209.

² P. VRANKIĆ, *Religion und Politik in Bosnien und der Herzegowina (1878-1918)*, Paderborn, 1998., str. 514.

³ Usp. *Da im spomen očuvamo*, Mostar, 2000., str. 179-180.

⁴ Sveta je Stolica 8. lipnja 1881. sklopila s vladom u Beču poseban Ugovor za Bosnu i Hercegovinu. Što se tiče imenovanja biskupa, spomenuti je ugovor predviđao sljedeće: *Il Santo Padre, in base al nuovo ordine di cose stabilito nella Bosnia e nella Erzegovina, volendo mostrare piena fiducia e riconoscenza verso Sua Maestà Imperiale e Reale Apostolica che, colla Sua generosità e con i suoi impegni per lo avvenire, contribuisce sì efficacemente al bene ed incremento di quelle Chiese, concede alla stessa Maestà Sua il privilegio di nomina dell'Arcivescovo e dei Vescovi nella Bosnia e nell'Erzegovina. Questo privilegio, del quale peraltro non si farà menzione nella Bolla di erezione della Gerarchia, sarà esercitato da Sua Maestà nella forma e colle regole stabilite per la presentazione alle Sedi Vescovili del suo Impero. Il Santo Padre, nel procedere alla nomina dell'Amministratore Apostolico di Banjaluka, riguardo alla scelta della persona, avrà in*

tora u Mostaru s adresom na cara Franju Josipa I., 3. lipnja 1910.⁵

Po nalogu Zemaljske vlade u Sarajevu fra Alojzije Mišić, provincijal Bosne Srebrene, doputovao je 1910. godine u Mostar da bi od uglednijih članova Provincije pribavio mišljenja o kandidatima prikladnim za biskupa u Mostaru. Tom je prilikom razgovarao s fra Ambrom Miletićem, provincijalom Hercegovačke franjevačke provincije, fra Nikolom Šimovićem i fra Lukom Begićem. O tim susretima, koju godinu kasnije, kad je već bio biskup u Mostaru, fra Alojzije je zabilježio u svojoj *Kronici biskupije* sljedeće: "O. Miletić rekao mi je, ne znam koga bi preporučio. Među nama sada nejma ga. O. Nikola Šimović reče, ako baš treba da bude Hercegovac, preporučio bih O. Dujma Ostojić, ali očekujemo Vas, upre prstom meni. Vas ili nikoga. Pitam dalje, prečasni Vi ste Konsistorialac, Ex Prov. Franj. osim O. Dujma Ostojića, imate još koga drugoga kandidata? Ne odgovori. Šutio. O. Begić Ex Prov. na pitanje, šta on misli, ko bi mogao biti kandidat za biskupa? Što misli i koga predložio? Tamo amo ništa izvjesna ne odgovori mi."⁶

Tri "terne". Provincijal o. Mišić predložio je, 1910. godine, austro-ugarskoj vladi devetoricu franjevaca, od kojih četiri hercegovačka, za koadjutora biskupu Buconjiću:

fra Nikolu Šimovića, bivšega provincijala (71 godina);

fra Domina Ostojića, širokobriješkog gvardijana (47);

fra Špiru Šimića, gimnazijskog profesora u Mostaru (42);

fra Pacifika Matijevića, širokobriješkog profesora (39).

Od bosanskih franjevaca predložio je ovu petoricu:

fra Anđela Franjića, fojničkoga gvardijana;

fra Daniela Bana, bivšega provincijala, podhumskog župnika (kod Konjica);

fra Anđela Ćurića, bivšega provincijala;

fra Grgu Došena, toliškoga gvardijana;

fra Miju Batinića, franjevačkoga povjesničara.⁷

Nije predložen, kao što je vidljivo, kao kandidat ni jedan svjetovni svećenik ni iz hercegovačkih biskupija, ni iz vrhbosanske ili banjalučke dijeceze.

Imenovanje msgr. Lazara Lazarevića, od 1907. generalnog vikara hercegovačkih biskupija, za kaptularnoga vikara u Mostaru, izazvalo je među ocima franjevcima bojazan da bi novi biskup u Mostaru mogao postati jedan od dijecezanskih svećenika. Kakvo je duhovno ozračje vladalo među Manjom braćom u BiH, donekle nam svjedoči i pismo, koje je 19. srpnja 1911. fra Alojzije Mišić, tada provincijal Bosne Srebrene, uputio biskupu fra Marijanu Markoviću, apostolskomu administratoru u Banjoj Luci. Ovo pismo, koje baca određeno svjetlo na kasnije događaje i pomaže nam da ih bolje razumijemo, donosimo u doslovnu prijevodu. Latinske izraze prevodimo u zagradi, ostavljajući neke pogreške iz izvornika. Pismo glasi:

"Presvjetli gospodine!

Bio sam na vladi, tude mi jedan od najvećih reče, Provincijalu! Red franjevaca u opasnosti je, da izgubi za franjevce mostarsku biskupsku stolicu. Nadbiskupu uspjehlo je za rukom proporučiti Lazarevića za Mostar kano biskupa. Nunciatura zagovara to imenovanje i pogibelj je da bi ga franjevcima mogli privremeno naturit, a onda *praecedens* (=prvi slučaj) bio, time osigurat popovima *stallum* (=sjedište) Mostara.

Rekli su mi u vladi, da to nebi bila sreća za Hercegovinu, a nesreća franjevcima opća. Savjetovali su mi, da franjevci trebaju učinit sve, da si osiguraju Mostar; dva lakše bore se, nego jedan sam kano Vaša presvjetlost sada. Rekli su mi treba učinit na Delegata⁸ informaciju i djelovat na Bastiena, da piše u Rim i reče Lazarević je star, nije za toga u opće, i tim olakša položaj oporbe Lazarević da ne dojde.

Meni je sam delegat rekao, da Lazarević nije za mjesto Upravitelja, a još manje za Biskupa. Neznam kako je to sada na jednom promjenio se. Dapače mi je rekao Delegat ovo: Lazarevića ukorio sam radi ovoga i onoga, pa je Lazarević htjeo dimisionirat (=dati ostavku), ali rekao sam mu 'ostani do imenovanja novog Biskupa'.

Presvjetli! Pošto je Vaš ugled velik kod Delegata, to Vi upotrebite molim Vas sgodu, te odvrnite Delegata, da ne preporučuje Lazarevića. Ja mislim, Bogu se molit, našu s. stvar zastupat, prava naša čuvat, svakoga štovat i uvažavat, ne vrijedjat nikoga, za svoje radit i branit, Bog će nas blagoslovit i biti u pomoć. Nikom zla ne mislimo, samo svoje čuvamo i branimo. Ovako su mi i Vladi potvrdili i kazali.

considerazione i desideri che saranno manifestati da Sua Maestà l'Imperatore. E. LORA, *Enchiridion dei Concordati. Due secoli di storia dei rapporti Chiesa-Stato*, Bologna, 2003., str. 452-453.

⁵ Usp. P. VRANKIĆ, *nav. dj.*, str. 514-515.

⁶ A. MIŠIĆ, *Kronika biskupije*, str. 1. Objavljeno u: *Da im spomen očuvamo*, Mostar, 2000., str. 51.

⁷ P. VRANKIĆ, *nav. dj.*, str. 514, bilj. 1.

⁸ Delegat, kojega u svom pismu spominje fra Alojzije Mišić, jest dom Pierre Bastien, belgijski benediktinac, urednik *Acta Apostolicae Sedis*, profesor na kolegiju sv. Anzelma u Rimu, apostolski delegat u Bosni 1910.-1914. O njemu više u: "Nadbiskup Stadler i Sveta Stolica", u zborniku: *Josip Stadler. Život i djelo*, Sarajevo, 1999., str. 109-128.

Kako rekoh, kod Delegata puno možete Vi i upotrebiti spretno sada sgodu usmenog kano Patron i *primus filius Ordinis in utraque Provia* (=zaštitnik i prvi sin Reda u obadvije Provincije) poradite svom snagom.

Ja bih učinio kod Delegata sam to, ali valjda je ljut, što sam ja Vama piso (sigurno misli na mene) pa nedolazi nam u Residenciju, a šteta: Puno sam mogao saznati. Molim Vas biće među Vama usmeno razgovora a pisma Vašem na Delegata, Vi znate već kako ćete. Vi imate u tom Bogu hvala vele iskustva, učinite sve da ga uvjerite i sumlju otjerate, nek misli da ja nijesam.

Ja moram Vama sve javljati što se događa važna. Vi ste daleko. Ako neću ja sa izvora javljati Vam što je i

kako je, tko će onda? Vi morate znati kano *primus Pater et filius Proviae* (=kao prvi Otac i sin Provincije) a i Biskup sve da onda prema tomu radite.

Gledajte uvjeriti ga da misli da ja nijesam. Neprilika! Ja sam morao učiniti da Vi znate pa što bilo. Dužnost je moja to Vama sve reći. Kako sam Vam piso, Nadbiskup oko Pittnera⁹ često sada obilazi, a i Jezuiste lete njemu i kazuju mu da oni nijesu proti njemu. Ovo mi je Pittner sam rekao.

Vidite kako sve upotrebljavaju na svoju korist.

Štuje pozdravlja i prosi sv. blagoslov

Sarajevo, 19. VII. 1911.

FAMišić.¹⁰

U spomenutom pismu provincijal Mišić, prije nego što je imenovan mostarskim biskupom kao kandidat austro-ugarske vlade, piše biskupu fra Marijanu Markoviću kako su mu savjetovali "da franjevci trebaju učiniti sve, da si osiguraju Mostar; dva lakše bore se nego jedan", tj. mostarski i banjalučki biskupi franjevci. Tko ga je tako savjetovao, ne reče. Kako je on povjerenju mu misiju od Svete Stolice u Mostaru shvaćao u odnosu na prava dijecezanskoga klera, vidjet će se iz nekih kasnijih isprava.

S druge strane, vrhbosanski je nadbiskup msgr. Josip Stadler, metropolita, također svojim ugledom nastojao preporučiti da se za koadjutora staromu i nemoćnomu biskupu Buconjiću postavi pomoćni vrhbosanski biskup dr. Ivan Šarić.¹¹ Međutim, austro-ugarska vlada, zbog političkih nesuglasica s nadbiskupom Stadlerom, kao kandidata predložila je provincijala Bosne Srebrene fra Alojzija Mišića, kojega je Sveti Otac imenovao 14. veljače 1912., a carski je dekret izdan 5. ožujka 1912. O tome izvješćuje biskup Mišić. Nakon što se vratio iz misije u Hercegovini, sastao se s predstavnicima Zemaljske vlade u Sarajevu, gdje im je predložio neka imena iz Bosne. U *Kronici* piše:

"Baron Benko reče na ovo, to je bilo onda, ja imam sada novu misiju. Vlada hoće da Vas predloži za biskupa u Mostar. Iz razgovora dalje neću da navodim, samo to, kako sam reko, ako baš hoćete da me predložite za biskupa, predložite me za Banjaluku. Starac biskup Marković traži Coadjutora, mene zove i nudi. Ja sam iz krajeva Banjaluke. Onamo sam se i rodio u onoj biskupiji 14. godina ko tajnik biskupa i gen. vikar, župnik u Bihaću 9. godina, guardijan na Petrićevu 7. godina bio. Život tako rećuć u Banjaluci proveo.

Onamo sve znam i svi me znaju. Za Hercegovinu sam *homo novus* (=nepoznat). Nije koristilo. Hoće pa hoće. Privolio i ja. *In Nomine Domini!* (= u ime Božje!).

U Hercegovini se razmahalo. Moj predšasnik pres. +o. Paško Buconjić biskup umro 8. XII. 1910. *Sedis vacantia* (=upražnjenje stolice) biskupije traje u treću godinu. Administrator *in spiritualibus* za biskup. Mostar-Trebinje od preuzv. g. Nadbiskupa Metropolitae Dr. Stadler naimenovan Monsig. Don Lazar Lazarević consist., *in temporalibus* za ekonomu naimenovan o. Rade Glavaš franjevac.

Dvije stranke. O. franjevci traže rođenoga Hercegovca franj. sekularani (!) kler trebinjske biskupije traže posebno za se biskupa, kandidat im (*potius suus* - /=radije svoj/) Monsig. Don Angielo Glavinić. Kandidaturu trebinjaca podupire Excel. Dr. Stadler, ali da bi došo za biskupa Monsig. Stjepan Hadrović gen. vikar u Sarajevu. Ovo razumiju trebinjci pa se izvrnu proti jer nije njihov. Za Mostar, da postane biskup predlaže i radi svom snagom Dr. Stadler osobu svoga pomoć. biskupa Dr. Šarić.

Franjevci ko većina klera u biskupiji Mostar, traže kako je već rečeno franjevca Hercegovca. Neslažu se u kandidaturi. Puno kandidata. Jedni hoće O. Glavaša Radoslava, mali broj; drugi O. Luju Bubala; mislilo se i na O. Leona Dr. Petrovića, na O. Luku Begić, ozbiljno dalmatinac Vuković uplivan kod Vlade radio je za O. Franu Lulića gen. def. franj. u Rimu rodnom dalmatinaca (!); jedni za O. Davida Nevisitić. Bilo ih je još. Da sam ja došo u Banjaluku mjesto mene jedan Hercegovac u Mostar, to bi bila moja želja. *Deus disponit* (=Bog određuje)! Stoga i molitva nužna je kad se biskup traži!"¹²

⁹ Karlo barun Pitner, odjelni predstojnik za bogoštovlje u Zemaljskoj vladi u Sarajevu.

¹⁰ Pismo se nalazi u posebnom svežnju raznih pisama, izvornih i prijepisa, crkvenih osoba (nadbiskupa Stadlera, delegata Bastiena, biskupa Markovića, provincijala Mišića itd.) u razdoblju od 1907. do 1913. u Arhivu Biskupskoga ordinarijata u Mostaru.

¹¹ Usp. Z. GRIJAK, *Politička djelatnost vrhbosanskoga nadbiskupa Josipa Stadlera*, Zagreb, 2001., str. 463-464.

¹² A. Mišić, *Kronika biskupije*, I., str. 2.

MOLITVE I KANDIDATURE OKO MIŠIĆEVA NASLJEDNIKA

Kandidati za biskupa, 1936. godine: U knjizi Pavla Knezovića o dr. fra Leonu Petroviću nalazimo podatak u spisima Provincije da je taj ugledni hercegovački franjevac bio predložen kao kandidat za biskupa, “nakon smrti biskupa Mišića”. Nije razvidno tko ga je predložio: Provincijska uprava ili biskup Mišić, ili dogovorno. Knezović naime bilježi: “Nakon smrti biskupa Alojza Mišića kao kandidati su bili 13. I. 1936. predloženi:

“1. Otac doktor teologije Leon Petrović, bivši profesor teologije, sadašnji konzistorijalac biskupov;

2. Otac doktor teologije David Zrno, bivši profesor teologije, provincijski povjerenik u Sjedinjenim Američkim Državama, i

3. Otac doktor teologije Dominik Mandić, bivši provincijalni ministar, bivši profesor teologije...”¹³

Tri godine kasnije, 1939., u novoj “terni” ostalo je samo ime navedeno pod brojem 3.

Fra Leo Petrović u to je vrijeme objavio svoj glasoviti članak o “Popovima glagoljašima”,¹⁴ prava novost od strane jednoga duhovnog sina Asiškoga patrijarha! Mogao je na toj studiji raditi od 1934. godine kada je imenovan generalnim vikarom. Tada se pod članak potpisao punim imenom i prezimenom. A već tri godine kasnije, kada je u mostarskoj *Kršćanskoj obitelji* objavio nekoliko takvih prikaza o glagoljašima, potpisao se pseudonimom G.G.¹⁵ Zašto je došlo do te promjene? U svakom slučaju, fra Leo se više ne spominje kao *episcopabilis*.

Kandidati za biskupa, 1937. godine. Biskup Alojzije Mišić slavio je 25. obljetnicu svoga biskupskog ređenja.¹⁶ Iako poodmakao u dobi, bilo mu je 78 godina, sam je upravljao hercegovačkim biskupijama. Nije imao ni pomoćnoga biskupa ni biskupa koadjutora s pravom nasljedstva. Uvidjevši da su mjesnomu Ordinariju snage na izmaku, a sluteći da novi mostarsko-duvanjski biskup ne bi bio jedan od domaće Manje braće, članovi Kapitula Hercegovačke franjevačke provincije uputili su biskupu Mišiću 1. svibnja 1937. memorandum u kojem mu čestitaju njegov biskupski jubilej i traže od njega da se još za života pobrine za svoga nasljednika.¹⁷ Ovaj je dokument značajan iz više razloga. U prvom redu, zanimljiv je način na koji domaći redovnici promatraju izbor i imenovanje biskupa. Oni na stolicu mostarsko-duvanjskih biskupa gledaju kao na neku vrstu “dinastije”, baštine koja pripada Franjevačkom redu, koju *zakonito* može preuzeti ili je naslijediti samo jedan od njezinih članova. U spomenutom memorandumu članovi Kapitula pišu: *Sedam je vijekova Hercegovina franjevačka. Franjevci su natopili svojim znojem i mučeničkom krvi ove zemlje; sačuvali su Hrvatstvo i Katoličanstvo Hercegovine. I Vi ste, Preuzvišeni, sin velikog franjevačkog reda; i u Vama je sveti franjevački duh, pa Vas najusrdnije molimo, da ne dopustite, da se taj franjevački duh u Hercegovini ne umanj i ne okrnji.*

150 kandidata - kogagod smatrate vrijednim! Potpisani franjevci upozoravaju biskupa Mišića da je blizu ratifikacija konkordata između Kraljevine Jugoslavije i Svete Stolice, kojim je predviđeno da svaki biskup u roku od mjesec dana predloži Svetoj Stolici tri kandidata za upražnjenu biskupiju.¹⁸ Stoga bi se, prema

¹³ P. KNEZOVIĆ, *Leo Petrović prvi hercegovački franjevac doktor znanosti*, Mostar, 2008., str. 58-59: “1. P. Dr. Th. Leonem Petrović, ex. Prof. Teol. Actualem cons. Eppli. 2. P. Dr Th. David Zrno, ex prof. Theol., Comm. Prov. in U.S.A., i 3. P. Dr Th. Dominicum Mandić ex-Min. Prov., ex prof. The...”; izvornik u: SP. Sv. 113, f. 95.

¹⁴ L. PETROVIĆ, *Popovi glagoljaši*, Napretkov kalendar za 1936. godinu, Sarajevo, 1935., str. 86-95.

¹⁵ G. G. “Popovi glagoljaši”, u: *Kršćanska obitelj*, Mostar, 2/1939., str. 52-53; 4/1939., str. 120-121; 5/1939., str. 146-148; 6/1939., str. 178-179. (fra Leu Petroviću krsno je ime GrGo).

¹⁶ Fra Alojzije Mišić imenovan je mostarsko-duvanjskim biskupom 14. veljače, a zaređen za biskupa 18. lipnja 1912. u Rimu.

¹⁷ Memorandum su potpisali: fra Petar Grabić, generalni vizitator i predsjednik Kapitula; fra Mate Čuturić, provincijal; fra Eugen Tomić, kustod; fra Viktor Nuić, fra Rade Vukšić, fra Klement Dokić i fra Marijan Zubac definatori provincije; fra Grga Vasiljević, fra Anto Jelavić, fra Paško Martinac, fra Fabijan Paponja, fra Oton Knezović, fra Dominik Mandić, fra Valentin Zovko članovi Kapitula, te fra Petar Sesar, tajnik Provincije. Original u: ABOM, posebni spisi biskupa Mišića.

¹⁸ Konkordat između Svete Stolice i Kraljevine Jugoslavije potpisan je 25. lipnja 1935., ali nikada nije bio ratificiran. Što se tiče imenovanja biskupa, članak 3. predvidio je sljedeći postupak: *In caso di vacanza di una sede arcivescovile o vescovile, ognuno dei vescovi delle diocesi iugoslave presenterà, nel termine di un mese, una lista di candidati idonei alla Santa Sede, la quale prenderà in speciale considerazione i candidati proposti dai vescovi della Provincia ecclesiastica in cui questa vacanza è verificata. Prima di procedere alla nomina degli arcivescovi e vescovi diocesani, come pure dei coadiutori con diritto di successione, la Santa Sede interrogherà confidenzialmente il Governo iugoslavo, per sapere se contro il candidato sussistono delle obiezioni di carattere politico generale. I nomi dei candidati saranno tenuti segreti fino alla pubblicazione ufficiale. Allo scopo di provvedere prontamente alle vacanze delle diocesi il Governo risponderà il più presto possibile a suddetta interrogazione. Se entro il termine di 30 giorni questa risposta non è stata data, la Santa Sede avrà il diritto di ritenere di potere senz'altro procedere alla pubblicazione della nomina.* Iako konkordat, kako rekosmo, nikada nije ratificiran, Sveta se Stolica prilikom imenovanja biskupa pridržavala citirane odredbe. E. LORA, *Enchiridion dei Concordati. Due secoli di storia dei rapporti Chiesa-Stato*, Bologna, 2003., str. 889.

njihovu mišljenju, veoma lako moglo dogoditi, ako one ne bi još za života osigurao nasljednika-franjevca, da uopće franjevac ne zasjedne na katedru mostarskih biskupa, te zaključuju da bi to bilo “sudbonosno za katolički, franjevački i hrvatski duh, napredak i budućnost naše drage Hercegovine.” Na kraju memoranduma predlažu: “Imate pred Vama 150 franjevac svećenika u Hercegovini. Birajte kogod smatrate vrijednim da bude nasljednikom vaše časne Osobe. Vašom odlukom i izborom kojega hercegovačkog franjevca za Vašega koadjutora, ispunit ćete najveću želju i riješiti najsudbonosniji problem franjevac ove Provincije i svoga hrvatskog katoličkog naroda u Hercegovini. Dobro, koje bi iz toga slijedilo, uz ostale uspomene Vašega rada, bilo bi jedan od najljepših spomenika Vaše ljubavi prema herceg. franj. Provinciji i hrvatskom katoličkom narodu u Hercegovini.”¹⁹

Biskup je Mišić, prema dostupnim dokumentima, pokrenuo pitanje imenovanja biskupa koadjutora svršetkom 1938. godine za vrijeme svoga boravka u Rimu. Iz Splita je otputovao 15. listopada u Rim, a 21. listopada primio ga je u Castel Gandolfu u audijenciju papa Pio XI. U Rimu se sastao i s prefektom Kongregacije za širenje vjere, kardinalom Pietrom Fumasonijem Biondijem.²⁰ U razgovoru je pokrenuo i pitanje imenovanja biskupa koadjutora, a o spomenutom susretu u *Kronici biskupije* kratko je zapisao: “Bio sam kod kardinala Fumassoni (!) Biondi. Dobar čovjek. Jednostavan. Izložio sam mu prilike u Biskupiji. Govorio o coadjutoru. Usvojio i veli predložiti u trojki.”²¹

Kandidati za biskupa, 1939. godine. Malo više od godine dana nakon rimskoga pohoda, biskup je Mišić 4. studenoga 1939. sastavio tzv. ternu ili “trojku” i o njoj obavijestio apostolskoga nuncija Felicija u Beogradu.²² Istu je “trojku” ponio i u Rim te je predao prefektu Kongregacije za širenje vjere. U svojoj je *Kronici*, u zabilješci od 14. studenoga 1939., zapisao: “Uz ovo sa Propagandom htjeo sam pokrenuti naimenovanje coadjutorom. Ostario sam. Nužda je. Drugo novi ako bi g. Bog dao i došlo, treba ga uvesti i uputiti jer nije

lako bez vježbe kormilariti ladju Biskupije. Izneo sam tri kandidata. Prvo nego sam stvar predao cardinalu Propagande, prestavku da pročita na uvid dao sam Nunciju Dr. Hector Felice u Beogradu.”²³

Spomenuta terna, koju je biskup sastavio na latinskom, sadrži imena i kratak životopis, popis služba i karakteristike trojice kandidata, prema njegovu mišljenju, prikladnih za biskupstvo. Sva tri predložena kandidata članovi su Hercegovačke franjevačke provincije.

1. Fra *Vendelin Vasilj*, rođen 24. svibnja 1909. u Međugorju, 31 mu godina. Gimnaziju završio na Širokom Brijegu, a filozofsko-teološki studij u Mostaru. U Parizu je postigao doktorat iz kanonskoga prava 1935., a nakon povratka u Hercegovinu bio je profesor na Franjevačkoj teologiji u Mostaru, od 1937. tajnik biskupa Alojzija Mišića, promicatelj Katoličke akcije i urednik časopisa *Kršćanska obitelj*.

2. Fra *Dominik Mandić*, rođen 2. prosinca 1889. na Širokom Brijegu, 50 mu godina. Gimnaziju završio u Mostaru, a filozofsko-teološki studij započeo u Mostaru i završio u Fribourgu, gdje je 1914. postigao doktorat iz teologije. Obnašao službu katehete na Gimnaziji u Mostaru od 1916. do 1927., provincijala Hercegovačke franjevačke provincije od 1928. do 1934. i direktora Franjevačke gimnazije na Širokom Brijegu od 1934. do 1939. Na Generalnom kapitolu Reda 3. lipnja 1939. izabran je za generalnog definitora

3. Fra *Bonicije Rupčić*, rođen 16. kolovoza 1910. na Hardomilju, župa Humac, 30 mu godina. Gimnaziju je završio na Širokom Brijegu, a filozofsko-teološki studij u Mostaru, Beču i Breslavu, gdje je postigao doktorat iz kanonskoga prava 1937. godine. Nakon povratka u Provinciju obnašao je službu profesora kanonskoga prava i moralne teologije u Mostaru.²⁴

Ono što na prvi pogled začuđuje nije toliko izostanak kandidata iz redova hercegovačkih biskupijskih svećenika, kojih je u to vrijeme bilo oko trideset u dvjema biskupijama,²⁵ koliko imena za koja se odlučio blagopokojni biskup Mišić. Ne može se tvrditi da

¹⁹ Cio tekst memoranduma objavljen u: M. PERIĆ, *Hercegovačka afera*, Mostar, 2002., str. 357-358.

²⁰ Pietro Fumasoni Biondi (1872.-1960.), od 1933. do 1960. kardinal prefekt Kongregacije za širenje vjere.

²¹ A. Mišić, *Kronika biskupije*, str. 289.

²² Ettore Felici (1881.-1951.) imenovan 20. travnja 1938. apostolskim nuncijem u Kraljevini Jugoslaviji. Otišao iz Beograda, 29. svibnja 1941., boravio u Zavodu sv. Jeronima od 2. lipnja 1941. do kraja 1942. Vodi se kao nuncij u Jugoslaviji do 15. siječnja 1946., kad je imenovan msgr. Patrick Hurley *Reggente della Nunziatura*. Vidi “Papino priznanje svjetovnih država”, u: *Vatikan i Dubrovnik* (ur. Ž. Puljić), Dubrovnik, 1994., str. 61-79., navod na str. 78.

²³ A. Mišić, *Kronika biskupije*, str. 300.

²⁴ ABOM, posebni spisi biskupa Mišića.

²⁵ Biskupijski svećenici u studenome 1939. - mostarsko-duvanjski: 1. A. Bakula, 2. N. Bošnjak, 3. S. Bošnjak, 4. A. Buconjić, 5. S. Čotić, 6. A. Čule, 7. P. Čule, 8. M. Iličić, 9. N. Jurić, 10. P. Leventić, 11. A. Majić, st., 12. A. Majić ml., 13. M. Nuić, 14. C. Radišić, 15. I. Rezo, 16. A. Romić, 17. Ilija Tomas, 18. I. Tomas, 19. J. Vrdoljak, 20. J. Zovko, 21. M. Zovko, 22. A. Zrno; i trebinjski: 23. S. Batinović, 24. M. Krešić, 25. Đ. Maslač, 26. M. Papac, 27. V. Putica, 28. I. Raguž, 29. I. Rajić, 30. M. Vujnović.

među hercegovačkim franjevcima nije bilo prikladnih kandidata za biskupstvo, ali u najmanju ruku zbunjue izbor dvojice 30-godišnjaka, koji su jedva navršili kanonsku dob, predviđenu Pio-Benediktovim *Zakonom* (kan. 331, § 2). Zašto kandidate mlade ko kap?

Numerus clausus. U ovo vrijeme pada i odluka biskupa Mišića, koja na prvi pogled ne ulazi u našu temu, ali je s njom tijesno povezana, da se ograniči broj hercegovačkih kandidata u travničkom sjemeništu. Naime, kad se stao povećavati broj kandidata u sjemeništu, biskup je Mišić 1939. godine uputio ravnateljstvu sjemeništa pismo, u kojem određuje: "Bilo je vremena i razdoblja, kada je broj kandidata u oba Sjemeništa za biskupiju Mostar-Duvno-Trebinje bio toli nizak, da nije mogao udovoljavati duhovnim potrebama biskupije. Obstoynosti su se obrnule i biskupija Mostar došla je u položaj, Bogu hvala - broj je kandidata takav da tekućim duhovnim potrebama odgovara. Radi ovoga", piše nadalje biskup, "Ordinarijat biskupije Mostar, obzirom što je broj 33 gimnazijalca za biskupije Mostar-Duvno-Trebinje dovoljan za njene duhovne potrebe ... izjavljuje svoju odluku: Prečasno Ravnateljstvo, za potrebe biskupije Mostar-Duvno-Trebinje odsada pa ubuduće ne primajte više preko 33 kandidata gimnazijalca. Kod broja 33 gimnazijalca dječaka za Mostar-Duvno-Trebinje neka ostanu".²⁶ Iako je Biskupija primala od Kongregacije za širenje vjere potporu *pro clero saeculari*, biskup je odlučio zadržati *status quo*.

Dijecezanski kler. Međutim, ni dijecezansko svećenstvo nije bilo prekriženih ruku. Svećenici su slali svoje delegate da se o biskupovu nasljedniku interesiraju na Apostolskoj nuncijaturi u Beogradu. Don Jozo Zovko, pišući o svome bratu don Marku, iznosi sljedeće: "Kako se u vrijeme biskupovanja Mišića zapazalo, da ni bliža ni daljna budućnost svjetovnog klera u Hercegovini nije izvjesna ni ružičasta: Dr. P. Čule, koji se onda brinuo za podmladak svjetovnog klera, rekao je, da je biskup Mišić stavio 'numerus clausus' sjemenaraca, koji mogu unići u sjemenište. Koliko se sjećam, onda je Čule rekao, da ih može unići u I. raz. samo 7. (...). Radi toga među nama svećenicima pala je odluka da se ode Nunciju u Beogradu. Ne da se tuži Mišića, koji je već onda bio starac, nego da mu se naše stanje izloži, i da se ima to pitanje u vidu u budućnosti. Don Marko mi je kazivao: 'Za prvi posjet Nunciju

bili smo odregjeni Don Marijan Vujnović i ja. Zakazali sastanak u Klepcima, odakle ćemo krenuti u Beograd. Ujutro ja osvanuo sa velikom boli u kuku (išijas), da se nisam mogao ni maknuti. Išao sâm don Marijan. Kasnije smo išli: jednom ja, Don Ilija Tomas, don Mitar Papac. Pa kasnije opet ja i Don Andrija Majić (stariji). Nuncij nas je uvijek lijepo primao i slušao naša izlaganja. Kad mu se reklo, da je biskup Mišić stavio *Numerus clausus*, začudio se, uspalio se i stao se skoro prijetiti. Ta su putovanja bila tamo oko g. 1935. Tada je bio nuncij Felici".²⁷ Nije bio ograničen broj - "numerus clausus" samo tada, 1935. i 1939. Znamo iz arhiva da je još 1922. godine vrijedio "numerus clausus", dva učenika po razredu!²⁸

O tome pohodu Nuncijaturi kratku vijest daje i msgr. Andrija Majić u svojim *Uspomenama*,²⁹ ne naznačujući godine. Ne govori, razumije se, o kandidatima.

Požurnica kod Generala Reda. Uvidjevši da vrijeme odmiče, a da Sveta Stolica još ne poduzima ništa da mu dodijeli koadjutora, biskup je Mišić pokušao preko Generala Reda posredovati kod pojedinih kardinala, kako bi se udovoljilo njegovoj želji i imenovalo fra Vendelina Vasilja za njegova nasljednika ili nekoga drugog s liste koju je on predao Kongregaciji za širenje vjere. Biskup je opširnim pismom na latinskom jeziku, od 28. lipnja 1940., zamolio Generala³⁰ da urgira kod kardinala pročelnika Kongregacije za širenje vjere. Biskup između ostaloga piše (prevodimo):

"Predavši u ruke uzoritoga gospodina kardinala Fumasonija molbu za koadjutora, vratio sam se kući. Kratko nakon toga od uzoritoga kardinala Fumasonija Biondija na molbu primih odgovor, kojim mi javlja: Uskoro se treba Vašoj molbi udovoljiti!

Pročitavši vijest, ispunjen radošću, očekivao sam događaj. Ali to se, ukratko, evo već odviše produžuje. Što više! - sa sigurne strane imam provjerenu vijest: Nadbiskup sarajevski Šarić, uz pomoć otaca isusovaca, pokreću sve kamenje da za Mostarsku dijecezu ne dođe Koadjutor iz Franjevačkoga reda nego da dođe neki svjetovni svećenik.

Što javljam nije rekla-kazala nego istinito i utemeljeno, izvor odakle imam ovu obavijest sa svake je strane istinit i dokumentima potvrđen.

Molim Prečasnoga Oca da se svojim velikim utjecajem i respektabilnim ugledom kao stjegonoša i gla-

²⁶ ABOM, br. 788/1939. Opširnije u: M. PERIĆ, *Hercegovačka afera*, str. 107-108.

²⁷ J. ZOVKO, *Uspomene i sjećanja*, I., Lujan, 1970.-1973., str. 102. Napomena: godine 1935. nuncij je bio E. Pellegrinetti, a E. Felici nuncij je od 1938. nadalje.

²⁸ Biskupski ordinarijat šalje župnom uredu u Drinovcima pismo, br. 913/1922., od 24. srpnja iste godine, tumačeći: "Nije mogo biti primljen (M. M.) u sjemenište, jer nema mjesta, pošto od naše biskupije samo dva učenika primaju se a ta mjesta već su popunjena".

²⁹ Usp. A. MAJIĆ, *Uspomene i sjećanja moja*, Studenci, 1974., str. 60.

³⁰ General Reda Manje braće od 1933. do 1944. bio je fra Leonardo Bello.

va goleme i velike obitelji franjevačke, vrlo zaslužne u Crkvi i za Crkvu, na Propagandi kod kardinala Fumasonija Biondija, nadbiskupa Constantinija,³¹ s najvećom intervencijom i s pomoću uзорitoga kardinala Salottija,³² s obzirom na imenovanje koadjutorom biskupom O. Vendelina dr. Vasilja, založi najvećim mogućim ugledom i djelatno, i to što prije, inače pogibelj! Nadam se da će Prečasni zbog dobra Reda učiniti sve moguće i nemoguće. Molim informaciju o učinjenom. Već unaprijed zahvaljujem!”³³ Iz kasnijega pisma fra Dominika Mandića vidjet će se da je General intervenirao za kandidate, ali nije bilo rezultata.

Slučaj fra Jerke Borasa, 1940. Jedno pismo, koje je u prosincu 1940. fra Jerko Boras uputio biskupu Mišiću, ilustrira na svoj način kako se tih godina vodila kampanja među hercegovačkom Manjom braćom za nasljednika biskupa Mišića. Vjerojatno su i imena, koja je biskup Mišić predložio Kongregaciji za širenje vjere, iako su trebala ostati tajna, procurila u javnost. Tako fra Jerko, nekadašnji biskupov tajnik, konzistorijalac i generalni vikar Mostarsko-duvanjske biskupije, imajući vjerojatno u vidu mladost i nedostatno iskustvo nekih kandidata piše: “Moguće da Vi i ne znate, da iza Vaših leđa već od prije, a sada još življe, neolicina njih rukama i nogama rade i to čak nedopuštenim sredstvima, između kojih ima ih sigurno koji ne znadu naprav kršćanskih kolinaca, niti znadu naprav Gospe pozdraviti pred pukom, pa sigurno dvojim da li pravo znadu i djete (!) krstiti, ipak tamo i amo sve pripravljene šamce za sebe imaju da čim skorije zasjednu iza Vas na biskupsku stolicu i jedva čekaju kad će duša iz Vas izaći. Stoga Vas sinovski molim za dobro

sv. Vjere, Crkve, našeg reda, naroda i Vaše biskupije, da odmah potezom pera zamolite Sv. Oca, da neodgodivo, još za Vas živih, naimenuje Vama pomoćnog biskupa *cum jure successionis*, koji po Vašem zreloom sudu i nepristranosti pronađete, da će znati, moći i htjeti po primjeru Vašem voditi stado Kristovo i ravnati biskupijom, te biti dostojni Vaš nasljednik u ovoj biskupiji.”³⁴

U prvom dijelu pisma sam fra Jerko moli biskupa da mu očinski oprost ako ga je u čemu ožalostio i uvrijedio. Da je između njih dvojice bilo osobnih nesuglasica, o tome nam svjedoči i sam biskup Mišić u svojoj *Kronici*. Fra Jerko je iznio pred Nuncija neke pisane pritužbe na biskupa Mišića,³⁵ na pr. da Biskupija nema Vijeće koje bi po odredbi *kan.* 1520 trebalo upravljati crkvenim dobrima. Načelniku Ministarstva vjera poslao je spomenuti fra Jerko prijavu da je njegov predšasnik nepotrebno otvorio dva radna mjesta na Biskupskom ordinarijatu u Mostaru, tj. postavio za službenike dr. fra Leona Petrovića i dr. don Petra Čulu. Stoga se biskup Mišić uputio 21. siječnja 1929. u Beograd, gdje se susreo s msgr. Pellegrinettijem i fra Augustinom Čičićem, načelnikom Ministarstva vjera, kako bi u osobnom razgovoru izgladio nesporazume.³⁶ O spomenutim optužbama i postupku fra Jerke Borasa biskup je ostavio poduži opis u *Kronici*,³⁷ osobito kao “pouku svojoj braći nasljednicima”, što ovdje ispuštamo.

Druga požurnica kod Generala Reda, 1941. Biskup je Mišić pisao po drugi put Generalu Reda fra Leonardu Bellu, 29. lipnja 1941. U pismu na latinskom stoji, među ostalim: Molim, i to vrlo žarko, Prečasno-

³¹ Celso Costantini (1876.-1958.), tajnik Kongregacije za širenje vjere (1935.-1953.), kardinal apostolski kancelar (1954.-1958.).

³² Carlo Salotti (1870.-1947.), tajnik Kongregacije za širenje vjere (1930.-1935.), kardinal od 1935., prefekt Kongregacije obreda (1938.-1947.).

³³ Pismo biskupa Mišića Generalu Reda, od 28. lipnja 1940. ABOM, posebni spisi biskupa Mišića. Izvornik: “Consignato ad manus Emin. Dno Cardinali Fumassoni (!) supplicatori postulato pro Coadjutore domum redieram. Brevi post hoc ab Eminentis. Cardinali Fumassoni (!) Biondi ad postulatum responsum acceperam, quo mihi notificat: - Brevi in tempore Tuo supplici postulato satisfaciendum venit. -

Gaudio repletus lecto de nuntio eventum expectabam. Illud brevi ecce iam in ultro longum vertitur. Plus adhuc: - de certa parte verificatum nuntium habeo, Arhieppus de Sarajevo Šarić, sibi adjuvantibus PP. Jesuitis, omnem lapidem movent ne pro dioecesi Mostar Coadjutor ex ordine franciscanorum sed certus sacerdos saecularis ut veniat.

Quae defero non fama sed vera ac fundata sunt, nam de fonte unde informationem habeo omni de parte vera sunt documentis firmata inveniuntur.

Rogo Rendissimam Paternitatem ut suo magno influxu ac respectabili auctoritate qua antesignanus ac caput grandis magnaeque familiae franciscanae, meritissimae in Ecclesia et pro Ecclesia, in Propaganda apud Cardinalem Fumassoni (!) Biondi, Arhiepp. Constantini, adhibita maxima interventione ac adjutorio Eminentis. Cardinalis Salotti pro denominatione in Coadjutorem Eppum P. Vendelinum dr. Vasilj, maxima qua pollet auctoritate, activitate interveniat et quam primum, alias periculum! Spero ob bonum ordinis Rendissimum facturum omnia possibilia ac impossibilia. Rogo informationem de actione. Iam in antecessum gratiae!”

³⁴ Pismo fra JERKE BORASA biskupu Mišiću, datirano u Vitini, 26. prosinca 1940.: ABOM, posebni spisi biskupa Mišića.

³⁵ Ermenegildo Pellegrinetti (1876.-1943.) od 1922. do 1937. nuncij u Kraljevini Jugoslaviji, imenovan kardinalom 1937.

³⁶ O ovim događajima piše i biskup ČULE u svojoj *Autobiografiji*, str. 6: “Fra Jerko Boras pisao je u Beograd načelniku ministarstva, da nove sile u kancelariji nisu potrebne. Načelnik je bio fra Augustin Čičić, mezimac biskupa Mišića, dok je Mišić bio provincijal u Bosni. Razumljivo, da prigovor Borasov nije bio prihvaćen.”

³⁷ A. Mišić, *Kronika biskupije*, str. 141-142.

ga Oca da prema svomu velikom i snažnom utjecaju kod Propagande, kod uzoritoga gospodina kardinala Salottija, poradi da jedan ili drugi, koje sam predložio, bude imenovan biskupom pomoćnikom. Ili, ako treba, da iznova predložim drugoga prihvatljiva iz Reda. Uzoriti kardinal Biondi Fumasoni dobar je, uzoriti kardinal Salotti vrlo moćan i čovjek velika utjecaja i auktoriteta. Vaša Prečasna Osoba spretnošću i ugledom i utjecajem vrijedi i može mnogo, vjerujem ako se spremi, sile uvježba, Gospodin ne će uskratiti uspjeha, jer se radi za Boga i sv. katoličku stvar vrlo dobrom i svetom nakanom, radi se za Boga i slavu Božju.³⁸

Zalaganje fra Dominika Mandića, 1941. Nakon nekoliko pokušaja da sam General poluči kod Svete Stolice određeni ishod, biskup je Mišić u jednom pismu od 28. listopada 1941., upućenu fra Dominiku Mandiću, generalnomu definatoru Reda i jednomu od svojih kandidata, zamolio naslovnika da se zauzme kod Generala Reda da "stvar" bude što prije riješena. U svom odgovoru u prosincu 1941. fra Dominik piše: "Preč. O. Generalu saopćio sam Vaše primjedbe i želje. Kaže da je on sve učinio, što je mogao. I bilo je, veli, sve na najboljem putu, dok nije prispio u Rim N. iz ____ (u izvorniku se ne spominje ime ni osobe ni mjesta) koncem prošle godine. On je protiv svojim obećanjima unio zabunu u stvar. U to je došao rat i sve što je poslije slijedilo. Fratri su iz Hrvatske bili mnogo tužni i nastalo je nepovoljno stanje. A kako izgleda Sv. Stolica je usto obustavila sve slične postupke do konca rata.³⁹ Čini se, da čeka jasnu i sigurnu trajnu situaciju. Ne bi htjeli da se prenagle i stvore neprilike s ljudima u neizvjesnoj sutrašnjici. Stvar bi s mrtve tačke mogao pokrenuti jedino Papinski izaslanik opat Marcone. Trebalo bi ga pripremiti i za stvar zagrijati. Ovo sve, naravno, samo za Vas i u najvećoj diskreciji. Molimo

se Dobroti Božjoj, da sve uredi, kako će biti na veću slavu Božju, dobro duša i našega dragog naroda."⁴⁰

Ne znamo tko je onaj "N. iz ____", koji je potkraj 1940. godine došao u Rim i, mimo svojih "obećanja", "unio zabunu u stvar". Nije preostalo drugo nego Papina izaslanika u Zagrebu "pripremiti i za stvar zagrijati". Kako je to "pripravljavanje i zagrijavanje" teklo i je li ga uopće bilo, ne znamo. Međutim, znamo da su "stvari" išle drukčije.

ČULINO IMENOVANJE ZA KAPITULARNOG VIKARA

Prema odredbi *Zakonika* iz 1917. redovnici nisu mogli, bez ovlaštenja Svete Stolice, biti promaknuti na dostojanstva, službe ili nadarbine koje su nespojive s redovničkim staležom.⁴¹ Iako spomenuta odredba ne nabraja taksativno koje su to službe nespojive s redovničkim staležom, kanonsko-pravna znanost jednostavno smatra da se redovnicima, bez prethodna oprost Svete Stolice, ne mogu povjeriti službe generalnoga vikara, oficijala (sudskog vikara), kapitularnoga vikara i biskupijskih savjetnika (*consultores dioecisani*), kao i kanonikati u stolnim i zbornim kaptolima.⁴² Dapače, što se tiče biskupijskih savjetnika ili konzultora, tako je zaključila Komisija za autentično tumačenje *Zakonika* u svom autentičnom objašnjenju kan. 423, od 29. siječnja 1931., objavljenom u službenom glasilu Svete Stolice *Acta Apostolicae Sedis*.⁴³

Mostarsko-duvanjska i Trebinjsko-mrkanska biskupija imala je u trenutku smrti biskupa Alojzija Mišića tri konzultora - dr. don Petra Čulu, fra Borisa Ilovaču i dr. fra Leona Petrovića - iako je *Zakonik* iz 1917. predviđao najmanje četiri konzultora u biskupijama s malim brojem svećenika.⁴⁴ Spomenuta dva redovnika nisu imala

³⁸ Pismo biskupa Mišića generalu Reda na Petrovdan, 29. lipnja 1941.: "Rogo et quam instantissime Rendissimam Paternitatem pro Suo magno et valido influxu apud Propagandam apud Eminentissimum Dnum Cardinalem Salotti agat ut unus alterusve (!) a me propositorum in Eppum adiutorem denominatur. Vel si novo placet alium acceptabilem de Ordine ut proponerem. Eminentissimus Cardinalis Biondi Fumassoni (!) est bonus, Eminentissimus Cardinalis Salotti est valde potens ac homo magni influxus et auctoritatis. Tua autem Rendis. Pesona dexteritate ac auctoritate influxuque multum valet ac potest, credo si comparaverit, vires exercuerit, Dnus successum non denegabit, nam pro Deo et s. cathol. re optima ac sancta intentione quid est agitur, pro Deo et Dei gloria adlaboratur". Kopija u: ABOM, posebni spisi biskupa Mišića.

³⁹ B. PANDŽIĆ, *Hercegovački franjevci*, Mostar-Zagreb, 2001., str. 212, donosi pismo fra Krešimira Pandžića, provincijala Hercegovačke franjevačke provincije, upućeno fra Dominiku Mandiću, gdje on kaže da su mu rekli da prazne biskupske stolice ne će biti popunjene do završetka ratnih sukoba. Tako Provincijal u spomenutom pismu piše: "Na 3. VI. meni je rekao delegat da je imenovanje Čulino imalo biti objelodanjeno u Osservatore 2. VI., Šimrakovo 3. VI. ... Poglavljenik nije primio na znanje radi neobičnog postupka, jer prije vlada nije nikako bila o kandidatima konzultirana. Meni su 30. V. tvrdili da im je intimirano da stolice neće biti popunjene do konca rata."

⁴⁰ Pismo fra Dominika Mandića, od 2. prosinca 1941., biskupu Mišiću: ABOM, posebni spisi biskupa Mišića.

⁴¹ Kan. 626 §1: *Religiosus nequit, sine Sedis Apostolicae auctoritate, ad dignitates, officia aut beneficia promoveri, quae cum statu religioso componi non possint.*

⁴² Usp. A. CRNICA, *Kanonsko pravo Katoličke Crkve*, sv. 2., Šibenik, 1941., str. 184.

⁴³ Pitanje: *An sub nomine Sacerdotes, de quibus in canone 423, veniant etiam Religiosi vel Religiosi saecularizati.* R. Negative, AAS 23(1931) 110.

⁴⁴ Kan. 425 §1.: *Consultores dioecisani numero sint saltem sex; in dioecesibus ubi pauci sint sacerdotes, saltem quatuor.*

ni potrebna dopuštenja od Svete Stolice, niti je ono ikada od nje i zatraženo, te, pravno gledajući, nisu ni mogli primiti službu konzultora.⁴⁵ Prema tomu, kako navodi i dekret Kongregacije za širenje vjere od 10. travnja 1942. kojim je don Petar Čule potvrđen za kapitularnoga vikara,⁴⁶ pravo postavljanja kapitularnoga vikara, prema odredbi kan. 432 § 2., pripadalo je Metropolitu. Stoga je msgr. dr. Ivan Šarić, nadbiskup vrhbosanski, 28. ožujka 1942. imenovao dr. don Petra Čulu kapitularnim vikarom, a Kongregacija za širenje vjere to imenovanje potvrdila gore navedenim dekretom od 10. travnja 1942.

Pismo oca Borisa Ilovače od 16. travnja 1942. Samo imenovanje don Petra Čule za kapitularnog vikara nije proteklo bez prigovora otaca franjevaca. O tijeku sjednice Zbora konzultora, koju je 28. ožujka 1942. sazvao msgr. Ivan Šarić, i o svemu što se na njoj raspravljalo fra Boris je u jednom dopisu, od 16. travnja 1942., izvijestio Kongregaciju za širenje vjere. U navedenom pismu fra Boris ne propušta izraziti žaljenje zbog Šarićevih riječi i postupaka prilikom imenovanja kapitularnoga vikara, koji su, prema njegovu mišljenju, u suprotnosti sa zakonskim odredbama, kao i zbog kršenja "povijesnih prava i povlastica Frataru". Na početku spomenute sjednice nadbiskup je Šarić, kako stoji u dopisu, obavijestio konzultore da je došao u Mostar radi dva razloga: prvo, da bi predvodio Misu zadušnicu za pokojnoga biskupa i, drugo, da bi, kao metropolita, imenovao kapitularnoga vikara. Budući da dvojica franjevaca nisu imala ni aktivno ni pasivno pravo glasa, za kapitularnog je vikara, kako *in spiritualibus* tako *in materialibus*, imenovao don Petra Čulu. Nakon toga čina nastao je tajac!

O. Ilovača piše: "Nastalu šutnju prekinuo je metropolita dr. I. Šarić pitajući: 'Ako tko ima što reći, slobodno mu je govoriti.'"

"Ja, nižepotpisani, uzeh riječ i rekoh: Kroz 20 godina surađivao sam s pokojnim Biskupom i često govorio: - svaki od braće ima samo jednu godinu novicijata, ja sam imao dvadeset i jednu - jednu u pravom novicijatu, dvadeset ovdje kod Preuzvišenoga, jer je bio čovjek svet, čovjek apostolski, pravi sin sv. Franje, patrijarha asiškoga. Kako je on živio, tako su morali živjeti i svi u njegovu okružju, također i njegovi ukućani. Nisam nikada odbio rad, nego sam davao svega sebe i sve svoje sile za Boga, za katoličku religiju, za dobro biskupije i katoličkoga naroda. Ovo je bila naša predaja kroz pet i više stoljeća u ovim pokrajinama, gdje smo radili, gdje

smo mučeni, gdje su moji očevi radili, i katoličku vjeru očuvali. Da oni nisu ovdje radili, ne biste ni Vi, Preuzvišeni, bili ono što jeste, niti bih ja bio što jesam.

Stoga iz svega srca i duše svoje žalim zbog Vaših riječi koje ste izrekli meni i momu sudrugu dr. Leonu Petroviću - a po nama svim ocima franjevcima.

Crkva je Katolička na ovoj zemlji umjesto Boga. Bog je najmilosrdniji Otac svima, tako da je Katolička Crkva majka svima. Ne tebi majka, meni maćeha. Takvo je moje mišljenje o Crkvi, to je pravo i opće mišljenje.

Preuzvišeni zna: u ovoj misiji i biskupiji radi 186 svećenika franjevačkih, nasuprot 22 svjetovna svećenika; tko bi pametan odbio tako velik broj odličnih suradnika uskraćujući im sva prava, i cijelu biskupiju stavio na leđa 22 osobe!?"

O. Ilovača dalje piše da je na to preuzvišeni Šarić reagirao: "da sam ja sentimentaln i da sam ga napao." "Ja sam rekao: Što učinih, učinih. Imate Rim, ako niste zadovoljni".

I nastavlja pišući u Rim: "Izvjješćujem Sv. Kongregaciju za širenje vjere o tijeku sjednice s preuzvišenim Nadbiskupom iz Sarajeva i ovo primjećujem: pokojni preuzvišeni biskup uvijek je imao pred očima mir između svjetovnoga klera i otaca franjevaca. Kroz tri-deset godina vladao je ovaj mir, bratska sloga i natjecanje u radu za slavu Božju i za katoličku vjeru.

Nadbiskup dr. Šarić odmah je poslije njegove smrti, kršeći povijesna prava i privilegije frataru (*transgrediendo(!) historica iura et privilegia Fratrum*), posijao neslogu i nered u biskupiji, nemajući pred očima prilike u dijecezi ne uzimajući u obzir prevelik broj katoličkoga naroda od 195.000 duša u 63 župe i premalen broj svjetovnoga klera 22 osobe.

Žetva je velika, radnika mnogo, a on odbija radnike. Je li to smisao Krista i Gospodnje nauke!?", pita se prvi suradnik blagopokojnoga Mišića.

- Prekinut ćemo zakratko o. Ilovaču u njegovu izvješću. Kako se mnogopoštovani fra Boris, zaista zaslužan za 20-godišnje djelovanje u Mostaru, nikada nije upitao da je za vrijeme 30-godišnjega episkopata biskupa Buconjića (1881.-1910.) zaređeno samo 5 svećenika Mostarsko-duvanjske biskupije, a 85 svećenika Hercegovačke provincije (plus ona 3 u god. 1911.), zatim za 30-godišnjega episkopata biskupa Mišića (1912.-1942.) mostarsko-duvanjskih novoređenika 27, a franjevačkih 160?⁴⁷ Dakle za 61 godinu franjevačkih

⁴⁵ U Arhivu Biskupskog ordinarijata u Mostaru nismo uspjeli pronaći ni jedan dokument kojim bi se od Svete Stolice tražila dispensa za imenovanje dr. fra Leona Petrovića generalnim vikarom i biskupijskim savjetnikom ili fra Borisa Ilovače biskupijskim savjetnikom.

⁴⁶ Latinski tekst dekreta i njegov hrvatski prijevod objavljeni su i u *Katoličkom Tjedniku*, od 10. IV. 1942.

⁴⁷ Moguće da je bio koji ređenik više. Do ovoga se broja došlo čitajući: *Liber Ordinationum* na Ordinarijatu i *Šematizme* iz: 1892., 1903., 1933., 1939., 1975., 1977.

biskupa u Mostarsko-duvanjskoj biskupiji 32 zaređena dijecezanska svećenika (svake druge godine po jedan misnik!), a u istom razdoblju 248 provincijskih svećenika? Gotovo osam puta više! Jesu li biskupi franjevci izvršili svoju crkvenu i biskupsku dužnost u odgoju i podizanju svjetovnoga klera ove biskupije kako je to očekivala Sveta Stolica? Neka se iznova pročitaju one stranice na kojima su opisana samo neka odbijanja kandidata svjetovnoga klera jednoga biskupa, i anti-crkveni *numerus clausus* drugoga!⁴⁸ U istom periodu od 30 aktivnih godina (1942-1980. - isključujući zatvor i zatočeništvo od 1948. do 1958.) za uprave biskupa Petra Čule zaređeno je za hercegovačke biskupije 76 dijecezanskih svećenika, od toga 62 za Mostarsko-duvanjsku! A da se Crkva ne odriče pomoći redovnika, nego cijeni njihov rad, stalna je praksa tomu očit dokaz! Pa i prema Dekretu *Romanis Pontificibus* iz 1975. godine Sveta Stolica dopušta ocima franjevcima pravo da pastoriziraju polovicu vjernika u Mostarsko-duvanjskoj biskupiji!

U pismu Propagandi vlč. o. Ilovača nastavlja: "Čudom se čudim i kao ilustraciju navodim sljedeći primjer: Prije 12 godina imala je Mostarska biskupija sedam bogoslova u centralnom sjemeništu u Sarajevu. Na Božić došlo je Sjemenište čestitati Nadbiskupu Božić. U govoru bogoslovima Nadbiskup je rekao da o mostarskim bogoslovima njihov biskup ne vodi nikakvu brigu, da ih on (Nadbiskup) mora hraniti i odijevati. Sve je to daleko daleko od istine, jer je pokojnik vrlo spremno sve troškove podmirivao za svoje bogoslove.

Pokojni biskup, želeći mir i bratsku slogu, praštajući mu sve, pisao mu je da se tako svećenici ne odgajaju, nego ako ima što protiv njega, neka piše njemu ili Rimu. Poslije toga sve je palo u zaborav," piše o. Ilovača.

- Opet kratko molimo riječ: Ovo uopće ne odgovara istini što izvijestitelj Propagandi piše. Prepiska iz 1930. godine dokumentacijski je objavljena prije četiri godine.⁴⁹ Istina je ono što je Nadbiskup govorio.

"Nadbiskup dr. Ivan Šarić - nastavlja o. Ilovača - imenujući kapitularnoga vikara otvoreno je radio protiv propisa kanona *Zakonika kanonskoga prava*.

Zbor biskupijskih konzultora zamjenjuje katedralni kaptol (*kan.* 427). Pri upražnjenosti stolice uprava se biskupije predaje Zboru konzultora (*kan.* 431 §1), koji mora u roku od osam dana izabrati kapitularnoga vikara (*kan.* 432 §1). To je pravo konzultora, premda nisu bila četvorica, nigdje u *Kodeksu* nije ograničeno, kao što se nigdje u *Kodeksu* ne traži za valjanost da konzultori budu iz svjetovnoga klera. Uostalom, pokojni je biskup svakoga godišta slao Svetoj Stolici izvještaj o konzultorima, i nikada o toj nezakovitosti nije bio u tome opomenut,"⁵⁰ završava svoje izvješće fra Boris Ilovača.

- Kongregacija za širenje vjere nije odgovorila na spomenuto pismo, nego je u svom dopisu od 10. travnja 1942., kojim je potvrdila don Petra Čulu za kapitularnoga vikara, zaključila kako je pravo imenovanja kapitularnoga vikara pripadalo metropolitima, koji je djelovao u skladu sa zakonskim odredbama. Da se radilo o kršenju zakonskih propisa, kako to o. Ilovača navodi, a nakon njega neki ponavljaju,⁵¹ mjerodavna Kongregacija ne bi potvrdila Čulin izbor, nego bi Zboru savjetnika vratila uskraćeno pravo ili sama na drugi način providjela.

ČULINO IMENOVANJE ZA BISKUPA

Papa Pio XII. imenovao je 15. travnja 1942. don Petra Čulu, dotadašnjega tek 5-dnevnoga kapitularnog vikara, novim mostarsko-duvanjskim biskupom.⁵² Na prvi pogled može nam se učiniti ishitrenim način na koji je Sveta Stolica pristupila imenovanju novoga biskupa u Mostaru, imajući u vidu da postupak oko imenovanja obično traje oko godinu dana. To nas navodi na zaključak da je imenovanje već otprije bilo pripremljeno na mjerodavnim instancijama u Rimu. Vjerojatno su, kako i sam Čule navodi,⁵³ na Kongregaciji za širenje vjere odustali od namjere da biskupu Mišiću još za života daju biskupa koadjutora *cum iure successionis*, čekajući da biskupska stolica ostane prazna, kako bi, bez otezanja, objavili njegov izbor i imenovanje. Sam vremenski razmak između izbora 15. travnja, Čulina pristanka 16. svibnja i objavljivanja imenovanja 2. lipnja u *L'Osservatore Romano*, može se

⁴⁸ M. PERIĆ, *Hercegovačka afera*, str. 89-92, 108.

⁴⁹ D. KUTLEŠA, "Don Ante Zrno", u: *Svjedoci vjere i rodoljublja*, Mostar, 2005., str. 534-537.

⁵⁰ Prijepis dopisa koji je na latinskom fra Boris Ilovača uputio Kongregaciji za širenje vjere: ABOM, posebni spisi biskupa Mišića.

⁵¹ Tako dr. fra Bazilije Pandžić piše: "Premda su pravnici iz Rima tvrdili da je to Šarićevo imenovanje protupravno i savjetovali fra Leona da prosvjeduje protiv izbora, fra Leon nije ništa htio činiti, uvjeren da će Kongregacija iz dostavljenih isprava to zaključiti, ako to nije tako sve prije dogovoreno." B. PANDŽIĆ, *Hercegovački franjevci*, str. 212.

⁵² Taj se datum nalazi na papinskoj buli. Latinski izvornik i hrvatski prijevod objavljeni su u *Vrhbosni*, 9-10/1942., str. 198-199. Stoga, netočno piše fra Robert Jolić kada kaže da je 2. lipnja 1942. godine Petar Čule imenovan biskupom. Naime, toga je nadnevka službeno objavljeno njegovo imenovanje u poluslužbenom glasilu Svete Stolice *L'Osservatore Romano*.

⁵³ P. ČULE, *Autobiografija*, str. 10.

objasniti ratnim prilikama i poteškoćama u komuniciranju između Svete Stolice, papinskoga legata Marconeja i novoimenovanog biskupa.

O onome što je prethodilo imenovanju, o samom imenovanju i nekim čestitkama nakon toga, piše biskup u *Kronici biskupije*: "Dne 26. III. 1942. umro naglo preuz. biskup O. Alojzije Mišić u 83. godini života, u 60. godini misništva, u 30. godini biskupovanja. Na 25. III. redio svećenike u franj. crkvi. Ujutro 26. III. bio sasvim zdrav. Poslije sv. mise malo se prošetao po dvorištu i vratio oko 9 sati u kuću. Zatvorio se u sobu. Kucano više puta, ali nije davao glasa. Oko 13 sati silom vrata otvorena. Biskup nađen na stolici za stolom mrtav. Taman pisao okružnicu vjernicima. O. fra Boris Ilovača podijelio mu *sub condicione* odriješenje i zadnju pomast. Bio je četvrtak. - U subotu u 13 sati dne 28. III. došao iz Sarajeva nadbiskup Dr. Ivan Šarić. On taj isti dan navečer imenovao kapitularnim vikarom i ekonomom biskupije Dr. Petra Čulu, konzultora biskupije. To je pravo njemu pripadalo, jer smo bili samo trojica konzultora a ne četvorica kako Kodeks propisuje (Dr. Petar Čule, Dr. fra Leo Petrović i O. fra Boris Ilovača) i što navedena dvojica franjevac (Dr. Petrović i O. Ilovača) nisu bili u crkvenom smislu konzultori, jer nisu imali dispenze Sv. Stolice, a redovnici bez te dispenze ne mogu biti konzultori.

Pogreb i zadušnice za +biskupa Mišića bile su na Cvjetnu nedjelju 29. III. 1942. Zadušnice služio sâm metropolita dr. Ivan Šarić. On držao i govor u crkvi. Također i herceg. provincijal O. dr. Krešimir Pandžić govorio u crkvi. - Tijelo pok. biskupa prevezeno na stanicu i otale vlakom za Petrićevac kod Banjaluke, gdje je bio pokop. Na stanici govorili kapit. vikar dr. Petar Čule i bos. provincijal, O. dr. fra Anđeo Kaić. U sprovodu sudjelovali uz brojno svećenstvo i građanstvo također i talijanska i hrvatska vojska. Otrpili tijelo pok. biskupa do Petrićevca: O. fra Boris Ilovača, tajnik O. dr. fra Vendelin Vasilj i mostarski gvardijan O. dr. fra Vencel Kosir.

Kapitularni Vikar dr. Petar Čule dobio na 13. V. 1942. brzoglas od Papina Legata u Zagrebu, benediktinskog Opata Josipa Ramira Marcone, da odmah dođe u Zagreb. Kapitularni Vikar dr. Čule držao je na 15. V. (Spasovdan) svečanu misu prigodom Papina jubileja (25 godina biskupovanja) i odmah poslije mise krenuo u Zagreb, kamo je stigao u subotu 16. V. 1942. (...).

Na 4. VI. poslije Tijelovske procesije, koja je vrlo lijepa bila, dobio sam preporučeno pismo od Legata

preuzv. Marcone, da je moje imenovanje za biskupa publicirano u "Osservatore Romano" od 2. VI. 1942. (tiskano i izdano 1. VI. navečer). Nisam o tome htio govoriti. Ali 6. VI. u subotu došli OO. franjevci na čestitanje. Oni saznali iz pisma, što ga je Ministarstvo bogoštovlja razaslalo svim župnicima u biskupiji, da sam ja naimenovan biskupom, ali da Hrvatska Vlada toga ne prima do znanja jer da ona o tom ne samo nije bila konzultirana nego ni prethodno obaviještena. Ali ta se stvar s vladom brzo uredila."⁵⁴

"Čestitka" uoči biskupskoga ređenja. Ne može se ovdje ne spomenuti i uvlačenje naroda - "Hercegovačkih Hrvata katolika" - u ovo Papino imenovanje. Neposredno prije ređenja don Petra Čule za biskupa u crkvi sv. Petra i Pavla u Mostaru na blagdan sv. Franje Asiškoga, 4. listopada 1942., sarajevski nadbiskup msgr. Ivan Šarić, glavni posvetitelj, primio je pismo iz Mostara, a kopija je poslana i nadbiskupu zagrebačkomu msgr. Alojziju Stepincu, suposvetitelju.

Ne donosimo, razumije se cijelo pismo, nego samo posljednje retke:

"Znate li Vi, da nije bilo Franjevaca u našim krajevima, da Vi a svakako bosanski biskupi ne samo da ne bi bili biskupi nego niti katolici ni Hrvati ni oni ni pređi im. Osim toga Vi sve to vrlo dobro znate, samo Vam đavao i novac zasini razum da upropastite kat. Crkvu.

Daje Vam se na vrijeme na znanje ispred 160tisuća herc. katolika, ako se samo usudite prieći granicu grada Mostara i Hercegovine u svrhu posvete novog biskupa, neka znate da će biti svašta. Bit će krvi, a lako i mesa pa da je na Vama papina kruna. Bit će krvi i mesa kada vidimo koji vas motivi vode: novac, đavao, i tiranija nad nejačim. I drugome svakome tko se u tu svrhu - svrhu posvećenja - usudi ovamo prieći, isto će se dogoditi, pa kud puče da puče. (...).

Ne treba da Vas toliko interesira tko je ovo pisao, nego se samo progledajte kakvi ste i neka znate na vrijeme što Vas čeka ako se samo ovamo pomolite.

Svakako ga je pisao bolji katol. od Vas. Za dom spremni!

Potpis poništen, a glasi:

Hercegovački Hrvati katolici.

Da je gornji prijepis vjeran originalu svjedoči:

Sarajevo 2. listopada 1942. Zec - Baškarad, nadb. tajnik"⁵⁵

M. P.

⁵⁴ P. ČULE, *Kronika biskupije*, I., str. 319-320.

⁵⁵ Usp. M. PERIĆ, *Hercegovačka afera*, str. 112.

U biskupskom je ređenju sudjelovao i benediktinski opat Ramiro Marcone, Papin delegat u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. Ređenje sasvim uredno prošlo. Ali je križni hercegovački slučaj biskupa Petra Čule toga dana otpočeo. I “događanje naroda” preko raznih “misija dobre volje” također!

BISKUP ČULE I FRA RADOSLAV GLAVAŠ

Mr. Jolić svoj je opsežni članak posvetio prouci lika i djela hercegovačkoga franjevca dr. Radoslava Glavaša, mlađega, koji je rođen u Drinovcima 1909., školovao se u Širokom Brijegu kao sjemeništara Provincije, okarakteriziran da ima “nešto mušičavosti i pritajene ponositosti”,⁵⁶ dokumentira o. Jolić. Bogosloviju je studirao u Mostaru i Lilleu, zaređen u Francuskoj 1933., vratio se u Hercegovinu 1934. Godinu dana bio kapelan na Širokom Brijegu, te od 1935. studirao na Filozofskom fakultetu u Zagrebu do 1939. Prve je godine boravio na Kaptolu kod franjevaca, ali već 1936. godine poglavari iz Zagreba javili u Hercegovinu da ga ne mogu primiti sljedeće akademske godine, i to bez obrazloženja. Hercegovački provincijal ponovno zamolio i ponovno je bio primljen. Doznalo se da “ga je bilo stid nositi redovničku tonzuru”, da se kasno vraća po noći, što je protivno samostanskim statutima, “čak iza ponoći”,⁵⁷ te 1938. g. poglavari po drugi put pišu da ga ne mogu više držati u samostanu. Tako je posljednju godinu proboravio u franjevačkom samostanu u Jastrebarskom. Diplomirao je 1939. Želio je odmah nastaviti i doktorat, ali su poglavari drukčije odredili. Doktorirao je 1942. na književnom djelu don Jakova Čuke, tj. Čedomila Jakše.⁵⁸ Mjesec dana nakon uspostave NDH, 10. svibnja 1941., dr. Mile Budak, ministar bogoštovlja i nastave, piše dr. fra Krešimiru Pandžiću, hercegovačkom provincijalu: “Velečasni gospodin fra. Andrija Radoslav Glavaš, potreban je hitno Ministarstvu bogoštovlja i nastave u Zagrebu. Molim Vas, da ga u tu svrhu izvolite po mogućnosti

odmah staviti na raspolaganje istom ministarstvu”. Nakon pet dana razmišljanja provincijal je odgovorio potvrdno.⁵⁹ Kroz sve vrijeme svoje nove službe boravio je u onom istom franjevačkom samostanu na Kaptolu odakle je bio dva puta otpušten za vrijeme studija.

U vezi s držanjem fra Radoslava Glavaša u odnosu na biskupsko imenovanje dr. Petra Čule, fra Robert Jolić ističe ovu misao: “Nema, dakako, nikakve dvojbe da je Glavaševa želja bila da nasljednikom biskupa Mišića bude imenovan franjevac.”⁶⁰ Odakle Jolić zna Glavaševu “želju”? Stav Provincije? Gore smo iznijeli neke dokumente koji govore da je bilo nešto više od običnih želja. Zašto ne bi bila istina ono što o ocu Glavašu piše biskup Čule u vezi s imenovanjem novoga biskupa u Mostaru? Uostalom puno je stvari u vezi s imenovanjem biskup Čule mogao doznati i iz usta hrvatskih ministara koji su se navraćali na Ordinarijat i bili biskupovi gosti. Od 9. do 17. srpnja 1942. boravio je u Mostaru ministar unutarnjih poslova dr. Andrija Artuković. Kroz cijelo vrijeme bio je s prатnjom gost u biskupskom dvoru.⁶¹ Dr. Nikola Rušinović, prvi hrvatski poklisar u Vatikanu, koji je od sredine 1942. u svojstvu opunomoćenog ministra služio kao veza između Vlade i talijanskog vojnog zapovjedništva u NDH,⁶² bio je također kod biskupa Čule gost u listopadu 1942.⁶³ i više dana početkom 1943.⁶⁴

O. Jolić o Glavaševoj ulozi u ministarstvu: “Nimalo ne sumnjam da Čule ne bi imao ništa protiv da je tko od njegovih dijecezanskih svećenika zauzimao jedan takav utjecajan položaj”.⁶⁵ Ovakvim komentiranjem magistar povijesti fra Robert Jolić prelazi s povijesnoga istraživanja svoje teme i samo manifestira onaj vjekovni mentalitet koji je povukao i ovaj dokumentacijski odgovor.

R. Jolić piše: “Biskup Čule u svojoj *Autobiografiji* pogrešno smatra da je Glavaš uhvaćen u bijegu i vraćen komunistima. On je čitavo vrijeme ostao u Zagrebu”.⁶⁶ U članku se poziva na književnoga kritičara Branimira Donata i na povjesničara dr. Juru Krištu.

⁵⁶ R. JOLIĆ, *nav. čl.*, str. 194.

⁵⁷ Isto, str. 196.

⁵⁸ Čedomil Jakša, pravo ime Jakov Čuka, zadarski svećenik, potom splitski, bio je 1928. jedno tri mjeseca rektor Zavoda sv. Jeronima u Rimu i tu preminuo. *Hrvatska enciklopedija*, 2, Zagreb, 2000., str. 660, krivo mu stavlja godinu imenovanja u Zavodu sv. Jeronima, 1926.

⁵⁹ R. JOLIĆ, *nav. čl.*, str. 202.

⁶⁰ R. JOLIĆ, *nav. čl.* str. 211.

⁶¹ P. ČULE, *Kronika biskupije*, I., str. 320.

⁶² P. ČULE, *Autobiografija*, str. 12.

⁶³ P. ČULE, *Kronika biskupije*, I., str. 323: “Na 8. X. došao u Mostar opunomoćeni hrvatski ministar Dr. Nikola Rušinović. Odsio u biskupskom dvoru. Zajedno s njim putovao sam avionom u Zagreb u nedjelju 11. X., gdje smo ostali do petka 16. X. Išli smo tražiti pomoć za Hercegovinu”.

⁶⁴ N. RUŠINOVIĆ, *Moja sjećanja na Hrvatsku*, Zagreb, 1996., str. 154: “Na poziv biskupa odsjeo sam u, nazovimo ih, biskupskim dvorima. Sirotinja. Sve je bilo u stilu ‘asiškog siromaha’. Nije dr. Čule bio franjevac, ali je živio životom svetoga Franje. Prostodušnost biskupova i ostalog osoblja u kući ispunjala je biskupski dom ljubavlju i topline”.

⁶⁵ R. JOLIĆ, *nav. čl.*, str. 211-212.

⁶⁶ R. JOLIĆ, *nav. čl.*, str. 211, bilj. 103.

Ni prvi, ni drugi, ni sam autor nisu dokumentacijski istraživali taj slučaj.

Biskup Čule dva puta spominje da je čuo od biskupa Šimraka da je dr. fra Radoslav Glavaš s ostalim članovima hrvatske vlade izbjegao u Austriju:

- U svojoj *Autobiografiji* biskup piše: "Pričao mi je vladika Janko Šimrak, da se jedan dio Vlade NDH 1945. našao u Austriji, a drugi dio u Italiji. U Austriji bio je i predsjednik dr. Nikola Mandić i načelnik fra Radoslav Glavaš. Bili su u engleskoj zoni. Zamolili su Engleze, da im omoguće sastanak s onim dijelom Vlade, koji je bio u Italiji. Englezi su ih ukrkali u vlak i mjesto u Italiju poslali partizanima u Jugoslaviju. Nikola Mandić svršio je na vješalima. Prije nego su stigli u Zagreb, Glavaš je usput pušten da prenoći u jednom franjevačkom samostanu. Ujutro priključio se ostalima i došao u zatvor u Zagrebu. Tu dr. Šimraku rekao, da on ne snosi veliku odgovornost, jer je bio samo namještenik u ministarstvu, a da će mu za budućnost dobro doći, ako nekoliko mjeseci bude u zatvoru. A Šimrak mu rekao: Ispovjedi se ti, moj brate! Glavaš siromah bio naivan i nije shvaćao situacije".⁶⁷ Ne kaže kada mu je vladika Šimrak pričao. Moglo je to biti samo 1945./1946. godine.

- U jednome pismu iz 1980. nadbiskup Čule gotovo isto ponavlja: "Pripovijedao mi je biskup Šimrak. On je bio sa Mandićem izbjegao u Austriju u englesku zonu. Tamo su molili Engleze, da ih sastave sa drugim dijelom hrv. Vlade u Italiji. A Englezi ih u vlak i s njima u ruke partizana. Na putu za Zagreb Glavaš prenoćio usput u nekom franjevačkom samostanu. Mjesto da bježi, govorio Šimraku da mu neće biti od štete neko vrijeme u zatvoru, jer on kao neodgovorni činovnik nije veliki krivac. Šimrak mu rekao: 'Ispovjedi se ti, dragi brate.' - R. Glavaš naravno bio je strijeljan".⁶⁸ Tako biskup napismeno prenosi dva puta ono što je čuo od vladike križevačkoga dr. Janka Šimraka.⁶⁹ Je li moguće da je vladika Šimrak događaj izmislio a biskup Čule sve krivo zapisao?

Čitamo u *Hrvatskoj enciklopediji* da je Nikola Mandić, koji se spominje u Čulinu pismu, izbjegao u svibnju 1945. s ostalim članovima Vlade, "zarobljen u Austriji, izručen Jugoslaviji (17.V.1945) te osuđen na smrt i pogubljen", 7. lipnja 1945.⁷⁰

Viktor Novak, za kojega fra Robert Jolić krivo navodi da je bio "i sam nekoć katolički svećenik",⁷¹ u svo- me djelu piše: "Utvrđeno je na saslušanjima pojedinih ustaških ministara, koji su od saveznika bili predani jugoslavenskim narodnim vlastima kao i fra Radoslava Glavaša, šefa odjeljenja za bogoštovlje u Ministarstvu pravosuđa i bogoštovlja, da je inicijativu..."⁷² Ri- ječ je o Biskupskoj okružnici iz ožujka 1945. Iz ovoga nije posve razvidno je li i o. Glavaš predan, jer je ovdje izdvojen iz ministara koji su izručeni u Austriji, a po sebi je mogao biti i on izručen. Jolić donosi da je fra Radoslav bio uhićen po komunističkom preuzimanju vlasti, "svakako do kraja svibnja".⁷³ To ne isključuje mogućnost da je bio vraćen nakon 18. svibnja i tek onda uhićen. On je bio na preslušanju tek 13. lipnja, a osuđen na smrt strijeljanjem 29. lipnja 1945. Eventu- alni bijeg fra Radoslava Glavaša pod okrilje saveznika nije nikakav dokaz ni da je kriv ni da nije kriv. Pa ni s moralne strane: bilo je nevinih koji su bježali, i krivaca koji su ostali. Pogotovo kad je u pitanju krivnja u očima bezbožnih i besavjesnih komunističkih partizana! Valjalo bi ustanoviti Glavašev boravak u Zagrebu, da se ne potežu različite verzije. Neka nas sve istina, u lju- bavi izrečena, oslobodi!

Zaključak. Sudionici ove opisane afere, od prije se- damdeset i više godina, već su odavno pred Licem Bo- žjim. Mi vapimo iz dna duše neka im svima Gospodin udijeli svoje osvježenje svjetlosti i mira - *refrigerium lucis et pacis!* kako izgovaramo u Prvom kanonu. A arhivi su otvoreni. Nismo sve ni iznijeli što smo imali. Ustreba li, možemo iznijeti. Crkva se istine ne boji! Kako će se bojati kad je upravo Crkva "stup i upori- šte istine" (1 Tim 3,15). Crkva je božansko-ljudska ustanova. Božanska: Sveto Pismo, sakramenti, magi- sterij, apostolstvo-hijerarhija. Ljudska: svi mi vjernici i klerici sa svojim požudama tijela, požudama očiju i ohološću života. Bolno je i prežalosno kad ljudski ele- ment navlači onaj božanski element na svoje sebične, pojedinačne ili kolektivne, parametre, a ne ravna se po mjerilima i zakonima Crkve! Kad se Božji i crkveni za- koni prilagođavaju ljudskom egoizmu, umjesto da se ljudski egoizam korigira prema Božjim zapovijedima i crkvenim zakonima.

⁶⁷ P. ČULE, *Autobiografija*, str. 9-10.

⁶⁸ Pismo nadbiskupa Petra Čule, od 24. rujna 1980., dr. don Ivanu Tomasu u Grottaferrati pokraj Rima. U Tomasovoj ostavštini u Biskupskom ordinarijatu u Mostaru.

⁶⁹ Janko Šimrak (1883.-1946.), križevački vladika od 1942. bio je nakon rata 1945. uhićen, ali zbog nedostatka dokaza, pušten.

⁷⁰ *Hrvatska enciklopedija*, 7, Zagreb, 2005., str. 31.

⁷¹ R. JOLIĆ, *nav. čl.*, str. 22., bilj. 130. Novak nije bio katolički svećenik. Ima, doduše, internetskih informacija upitne vrijednosti koje to prenose. Kraće je vrijeme bio u bogosloviji, a nakon izlaska iz bogoslovije upisao se na studij povijesti u Zagrebu.

⁷² V. NOVAK, *Magnum crimen*, Zagreb, 1948., str. 1043.

⁷³ R. JOLIĆ, *nav. čl.*, str. 216.

USNUŠE U NADI USKRSNUĆA

OBLJETNICA SMRTI BISKUPA ŽANIĆA

U nedjelju Krštenja Gospodnjega, 11. siječnja 2009., pala je 9. obljetnica preminuća msgr. Pavla Žanića, biskupa mostarsko-duvanjskoga i apostolskog upravitelja trebinjskoga. Svetu Misu za dušu dobroga pastira Bogu je prikazao u katedrali Marije Majke Crkve njegov nasljednik na mostarskoj katedri msgr. Ratko Perić, zajedno s braćom svećenicima, koncelebrantima. Pod Misom je pjevao akademski zbor "Pro musica".

Biskup je Žanić rođen u Kaštel Novom 1918., za svećenika zaređen 1941., za biskupa koadjutora u Mostaru imenovan svršetkom 1970., posvećen 1971., biskupijsku je upravu preuzeo na Križevo, 14. rujna 1980. na dan posvete ove katedrale, a predao svomu nasljedniku 1. kolovoza 1993. Preminuo je 11. siječnja 2000. u Splitu i pokopan u rodnim Kaštelima, prema vlastitoj oporuci.

Biskup je Ratko u homiliji, na temelju evanđeoskog izvješća sv. Marka, govorio o značenju Isusova krštenja, prvoga Gospodinova javnog čina, u kojem su se otvorila nebesa i Svevišnjega glas se zaorio: "Ovo je Sin moj, Ljubljeni! U njemu mi sva milina!" (1,11). Duh se Sveti ukazao u obliku goluba i spustio na Isusa, drugu božansku osobu. Angažirano je cijelo Presveto Trojstvo. Bio je to ujedno i početak Isusova javnog nastupanja, u kojem je prolazio svijetom čineći dobro. Ali ga nije nimalo mimoišla životna kušnja u kojoj je trpio klevete i laži, slušao na svoj račun izmišljotine i

uvrede i konačno sve se koncentriralo u izrazu križa kao vrhunske ljudske uvrede i grijeha i đavolske pogrde i zlobe. Gospodin je sve to pobijedio: i grijeh, i smrt, i đavla! I svima dao ne samo primjer nego i pomoć kako se to može postići.

Biskup je Žanić također od početka doživljavao udarce na svoju osobu i integritet. Svjestan i odlučan, a od Svete Stolice konkretno zadužen za rješenje "hercegovačkog slučaja", znao je gdje je pravda i istina da bi se postigao mir i jedinstvo. Išao je putovima istine i pravde, u ljubavi. Tko je bio od nepravde i neistine u tome pogledu, bacao je na njega svoju klevetu. K tomu je još od 1981. godine nadošao i "međugorski fenomen", od početka povezan s "hercegovačkim slučajem", gdje je također znao što je istina, i nju je odlučno slijedio i naviještao. I upravo je ta isprepletenost dvaju domaćih "slučajeva" otvorila biskupu oči. Šjor je to u jednoj pjesmi zbio u jedan stih: "Prvo 'slučaj', kasnije ukazanja, donijeli ti muku i stradanja" (*Izdrži, voljena zemljo!*). Nije mu, dakle, nedostajalo križeva, nevolja i nerazumijevanja, ali ih je uspješno i hrabro nadvisivao.

Sjećamo ga se - završio je biskup svoju propovijed - kao velika biskupa: vjerna klanjatelj Bogu svemogućemu, velika štovatelja Blažene Djevice Marije, odana privrženika Svete Stolice, koji je svoj hrvatski narod istinski volio i za nj kršćanski trpio.

PREMINUO ZAGREBAČKI KANONIK MILAN BALENOVIĆ

U nedjelju, 1. veljače 2009., u 18 sati, u mostarskoj katedrali Marije Majke Crkve mjesni biskup Ratko Perić prikazao je sv. Misu za dušu pokojnoga Milana Balenovića, svećenika Zagrebačke nadbiskupije i kanonika Prvostolnoga kaptola zagrebačkoga, koji je preminuo u Zagrebu 30. siječnja ove godine. Biskup je u početku sv. Mise rekao da Bogu usrdno preporučuje dušu pokojnoga Milana i sa zahvalnošću se sjeća Pokojnika koji je bio veliki dobročinitelj hercegovačkih biskupija: adekvatni školski kolega pokojnoga biskupa Marka Perića, kojega je osobito pomagao u vrijeme izgradnje mostarske katedrale; domaćin biskupa Pavla Žanića kada bi se god našao u Zagrebu, od 1976. godine; također je ugošćivao i sadašnjega biskupa ordinarija od 1993. godine. A napose su mu ove biskupije zahvalne za sve dobro koje je često činio i za katedralu u Trebinju i za katedralu u Mostaru, pokraj koje je

podignut toranj sa šest zvona, plemeniti dar kanonika Balenovića.

Prema nekim istraživanjima Balenovići su rodom iz Mostara, s Balinovca, koji su u 15. stoljeću ispred Turaka prebjegli u Liku, a odatle tijekom vremena u Slavoniju.

Preč. Milan Balenović rođen je u Slatini 1926. godine, za svećenika je zaređen 1953. Kanonik je od 1976. godine. Misa zadušnica slavila se u župnoj crkvi u Slatini kod Virovitice, u utorak, 3. veljače, a nakon toga Pokojnikovo je tijelo položeno u grobnicu pokraj mjesne crkve. U Misi zadušnici sudjelovali su izaslanici biskupa iz Mostara, don Ante Luburić, kancelar i trebinjski župnik, i don Stipe Gale, katedralni kapelan.

Biskupije, Mostarsko-duvanjska i Trebinjsko-mrkanska, duguju mu posebnu zahvalnost i upućuju molitve Bogu za njegovu Milanovu dušu.

BISKUPOVA KRATKA KRONIKA

Od 5. prosinca 2008. do 12. ožujka 2009.

5. prosinca 2008., održana sjednica Ordinarijata (110).

6. prosinca, održana (proširena) sjednica Ordinarijata u vezi s blagoslovom gradilišta u Čapljini.

- Susreo se popodne u Metkoviću s msgr. Martinom Vidovićem, nadbiskupom, apostolskim nuncijem u Bjelorusiji.

7. prosinca, 2. nedjelja Došašća, na poziv župnika don Ivana Zovke, slavio sv. Misu, u koncelecijaciji s don Srećkom Majićem, generalnim vikarom; don Ivanom Štironjom, pastoralnim vikarom, don Antom Komadinom, ravnateljem Biskupijskoga caritasa; župnikom don Ivanom Zovkom, u župnoj crkvi Bezgrješnoga začeca Blažene Djevice Marije u Jablanici, krizmao dvoje krizmanika i blagoslovio novoizgrađenu župnu kuću.

- Na poziv don Ivana Turudića, župnoga upravitelja u Čapljini, poslije podne blagoslovio kamen temeljac novogradnje koja se podiže u karitativno-pastoralne svrhe u župi Čapljini. Bilo je nazočno više stotina vjernika i oko 20 svećenika.

8. prosinca, Bezgrješno Začece Blažene Djevice Marije, predvodio večernju koncelebriranu sv. Misu i propovijedao u mostarskoj katedrali.

9. prosinca, primio don Ivana Turudića, župnoga upravitelja u Čapljini.

- Održana sjednica Ordinarijata.

11. prosinca, primio fra Antu Marića iz Mostara.

12. prosinca, primio fra Petra Ljubičića iz Bukovice.

14. prosinca, 3. nedjelja Došašća, slavio sv. Misu u katedrali. U okviru Nedjelje caritasa propovijedao o Ivanu Krstitelju, uzoru poniznosti i svjedočenja.

15. prosinca, zornica u katedrali. U propovijedi spomenuo sv. Mariju Krucifiksu di Rosa, utemeljiteljicu sestara Službenica milosrđa, koje djeluju i u Mostaru.

18. prosinca, primio knjigu "Krist - život duše", koju je prije više od 50 godina preveo u zatvoru u Zenici i 1957. objavio u Đakovu biskup Petar Čule, a ponovljeno, lektorirano, izdanje Verbumovo u Splitu.

19. prosinca, u prostorijama Croatia osiguranja u Ljubuškom zahvalio generalnom direktoru Mladenu Markoti na udijeljenim stipendijama koje afirmirana tvrtka preko Ordinarijata dodjeljuje nekim studentima imovinski siromašnjijima, a duhom talentiranijima.

20. prosinca, na poziv don Ivana Štironje, pastoralnoga vikara, susreo se s roditeljima svećeničkih kandidata u Emausu u Bijelom Polju. Održao predavanje i predvodio misno slavlje pod kojim je propovijedao don Ivan. Bilo ih preko 30 roditelja.

- Razmijenio za večerom božićne čestitke s osobljem koje djeluje na Ordinarijatu i u Svećeničkom domu.

21. prosinca, 4. nedjelja Došašća, na poziv župnika don Blaža Ivande, predvodio euharistijsko slavlje u Tasovčićima, filijali čeljevske župe, zatim u župnoj crkvi u Čeljevu. Ovlastio don Ivana Štironju, pastoralnoga vikara, da u dogovoru sa župnikom don Ivanom Pavlovićem u Domanovićima, blagoslovi kuće izgrađene dobrotvorstvom iz inozemstva, na Modriču, filijali iste župe. Zahvalio napose ocu Gerardu, koncelebrantu, i sestrama Jozefini i Heleni.

- Na poziv don Vinka Raguža, župnika, u župnim prostorijama Aladinići održao predavanje mladeži o "Isusu, Sinu vječnoga Oca i sinu zemaljske majke Marije".

22. prosinca, u prostorijama Ordinarijata u Mostaru priredio zajedničko čestitanje kleru i redovništvu Biskupija Mostar-Duvno i Trebinje-Mrkan. Susreo se s predstavnicima Provincijalata u vezi s proslavom Franjevačke godine na terenu hercegovačkih biskupija.

23. prosinca, primio predstavnike sredstva javnoga priopćavanja radi božićne poruke.

25. prosinca, u mostarskoj katedrali predvodio koncelebriranu svečanu sv. Misu - Polnoćku - s propovijedu. Susreo se s predstavnicima Zahumsko-hercegovačke eparhije koji su došli na Polnoćku i čestitke.

Predvodio poldanja sv. Misu u katedrali, a nakon toga čestitanje vjernicima u katedralnoj dvorani.

- Pohodio Svećenički dom u Mostaru.

26. prosinca, na poziv župnika don Stjepana Ravlića, posjetio zupu Sutin. Pod pučkom sv. Misom krstio peto dijete u Ante i Anke Rezo.

29. prosinca, primio don Ivicu Stankovića, kapelana čapljinskoga.

- Održana sjednica Ordinarijata.

31. siječnja, susreo se sa svećeničkim kandidatima, bogoslovima i sjemeništarcima (bilo ih 20), koje je pozvao don Ivan Štironja, povjerenik za duhovna zvanja, na Ordinarijat, gdje su razmišljali o liku i djelu sv. Pavla u obliku osobnoga Pisma Apostolu naroda

- Pod sv. Misom podijelio službu lektorata Ivanu Kepiću i Peri Lovriću iz Gradine, Mostarsko-duvanjska biskupija, i Ivanu Marčiću iz Stoca, Trebinjsko-mrkanska biskupija.

1. siječnja 2009., predvodio koncelebriranu sv. Misu u mostarskoj katedrali.

2. siječnja, ovlastio don Antu Luburića, trebinjskoga župnika i dekana, da sudjeluje u proslavi krsne slave vladike zahumsko-hercegovačkoga Grigorija Durića.

6. siječnja, susreo se s msgr. Želimirom Puljićem, biskupom dubrovačkim, i s don Tomom Vukšićem.

- Predvodio koncelebriranu sv. Misa večernju u katedrali i propovijedao. Oratorijski zbor katedralni i Simfonijski orkestar gradski pjevao.

7. siječnja, poslao dr. Antu Komadinu i don Ivana Bebeku na pravoslavnu polnoćku u Mostaru.

11. siječnja, nedjelja, krštenja Gospodnjega, slavio sv. Misu u katedrali. Sjetio se pokojnoga biskupa Pavla Žanića kojemu je toga dana bila 9. obljetnica smrti.

- Održana sjednica Ordinarijata.

12.-16. siječnja, zajedno sa suradnicima, generalnim vikarom don Srećkom Majićem, pastoralnim vikarom don Ivanom Štironjom i kancelarom i ekonomom don Antom Luburićem primao svećenike koji su dolazili podnositi izvješće za prošlu godinu.

12. siječnja, susreo se s msgr. Alessandrom D'Erriom, apostolskim nuncijem na Ordinarijatu. Razgovoru nazočio i tajnik Nuncijature msgr. Waldemar Sommertag.

14. siječnja, koncelebrirao u župnoj crkvi u Rašelj-kama s msgr. Marinom Barišićem, nadbiskupom splitsko-makarskim, i drugim svećenicima u Misi zadušnici za pokojnoga svećenika don Iliju Vuletića, rodom iz Rašeljaka, a djelovao je u splitskoj nadbiskupiji.

- Uvečer sudjelovao u predstavljanju knjige "Već viđeno" Željka Raguža u Kosači.

17. siječnja, krizmao u kripti katedrale neke iz Gruda.

17.-24. siječnja, zajedno s pastoralnim vikarom don Ivanom Štironjom, bio u Rimu. U srijedu, 21. siječnja sudjelovao u generalnoj audijenciji i osobno

pozdravio Svetog Oca. Posjetio Odgovorne u uredima Svete Stolice: Kongregaciji za nauk vjere; za bogostovlje; za biskupe; u Državnome tajništvu. Susreo se s hercegovačkim svećenicima: don Željkom Majićem, vicerektorom Papinskoga hrvatskog zavoda sv. Jeronima; msgr. Petrom Rajićem, službenikom u Državnom tajništvu, sada u službi Papinske prefektуре, don Draženom Kutlešom, službenikom Kongregacije za biskupe. Također s msgr. Nikolom Eterovićem, nadbiskupom, glavnim tajnikom Biskupske sinode, te msgr. Fabijanom Verajom i msgr. Milanom Simčićem. U vrijeme rimskoga boravka boravio u Zavodu sv. Jeronima.

24. siječnja, na poziv upravitelja župe don Gordana Božića delegirao generalnoga vikara don Srećka Majića da predvodi misno slavlje na Rotimlju u povodu blagdana Obraćenja sv. Pavla. Nakon Mise knjigu o sv. Pavlu: "Savle, brate progledaj" predstavio je don Mladen Šutalo, a o knjizi "Znamenita imena iz apostolskih vremena" govorio je don Ivo Šutalo.

25.-30. siječnja, bio u Zagrebu s boravkom na Jordanovcu kod otaca isusovaca.

26. siječnja, sudjelovao na zajedničkom susretu HBK i BK BiH.

27.-29. siječnja, razgovarao s dr. Ivanom Šestakom, rektorom Kolegija. Susreo se s bogoslovima Perom Lovrićem i Perom Miličevićem. Obavio potrebne godišnje liječničke pretrage na KB Rebru.

30. siječnja, zajedno s preč. Stjepanom Kožulom, kanonikom, pohodio preč. Milana Balenovića, koji je toga dana popodne preminuo.

- Slavio svetu Misu u sjemenišnoj kapelici i održao propovijed bogoslovima na Jordanovcu.

1. veljače 2009., nedjelja, uvečer slavio sv. Misu za dušu preč. Milana Balenovića, dobročinitelja hercegovačkih katedrala, i biskupija.

2. veljače, Svijećnica, predvodio koncelebriranu sv. Misu u katedrali u povodu Dana Bogu posvećena života. Sudjelovali.... Održao propovijed.

3. veljače, sudjelovao u predstavljanju zbirke pjesama "Stariji od vremena" Veselka Koromana u Kosači.

4. veljače, primio hrvatske političare Borajnu Krišto, Ljubu Bešlića i Barišu Čolaka.

5. veljače, primio provincijala dr. fra Ivana Sesara.

6. veljače, zadužio don Ivana Štironju, pastoralnoga vikara, da pohodi don Ivicu Stankovića u Zadru i prenese mu poruku.

7. veljače, održana sjednica Ordinarijata.

9.-10. veljače, u Zagrebu, kao delegat predsjednika BK BiH, kard. Vinka Puljića, sudjelovao na susretu predsjednika europskih biskupskih konferencija.

10. veljače, ovlastio fra Velimira Mandića, župnika u Vitini da blagoslovi groblje i kapelicu u čast blaženoga Alojzija Stepinca.

12. veljače primio fra Stipu Bišku, novoga župnika na Širokom Brijegu.

12. veljače, ovlastio don Ivana Štironju, msgr. Luku Pavlovića, Boru Puljića i Zdenku Šimunović da pregovaraju s delegacijom gradonačelnika Bešlića o dobivanju dozvole za nastavak radova na crkvi Kristova uskrsnuća.

13. veljače, primio don Ivana Turudića, župnoga upravitelja u Čapljini;

- Dr. Ivu Lučića, profesora na Sveučilištu u Mostaru.

- Na poziv župnika fra Mladena Sesara održao predavanje zaručnicima na Humcu. Bilo oko 140 osoba.

16. veljače, održana sjednica Ordinarijata.

20. veljače, razgovarao na Ordinarijatu s apostolskim nuncijem msgr. Alessandrom D'Erricom.

21. veljače, primio bogoslova Ivicu Zebu, koji se odlučio za redovnike.

22. veljače, nedjelja, slavio večernju sv. Misu u katedrali.

25. veljače, Čista srijeda, održao razmatranje "U čemu je kršćansko-svećenička zrelost po sv. Pavlu" na svećeničkoj obnovi u mostarskoj katedrali. Predvodio sv. Misu.

- Sudjelovao u prezentaciji knjige "Obraćanje" prof. Zdravka Tomca u Mostaru.

28. veljače, u kripti sv. Josipa u mostarskoj katedrali podijelio sakrament sv. krizme kandidatima, kojih je

bilo dvanaest, uključujući i one koji su nevaljano primili taj obred u nekim župama.

2. ožujka 2009., održana Sjednica Ordinarijata (117).

4. ožujka, na poziv župnika don Ivana Perića, održao korizmeno predavanje mladeži u novootvorenoj dvorani župe Svetoga Mateja na Rudniku u Mostaru. Tema: "Postaje križnoga puta u Pavlovu apostolatu." Podijelio mladima knjigu "Znamenita imena".

8. ožujka, u 17 sati, u dogovoru sa stolačkim župnikom i dekanom don Rajkom Markovićem, predvodio sv. Misu i podijelio službu akolita/pratitelja Ivanu Marčiću, kandidatu Trebinjsko-mrkanske, i Peri Lovriću iz Mostarsko-duvanjske biskupije.

- Nakon Mise upriličeno je predavljanje knjige "Znamenita imena iz apostolskih vremena". Pod vidom Pavlova poziva i obraćenja, te poziva Pavlovih suradnika, o knjizi je govorio mr. don Ivo Šutalo, župnik s Bune.

9.-11. ožujka, sudjelovao u zasjedanju BK BiH (45. po redu) u Emausu u Bijelom Polju.

12. ožujka, u pratnji don Ivana Štironje, pastoralnoga vikara i čapljinskoga župnog upravitelja don Ivana Turudića, na poziv zapovjednika I. Jerkića, posjetio vojarnu "Božan Šimović" u Čapljini, slavio sv. Misu u kapelici sv. Mihovila i održao prigodno predavanje.

13. ožujka, ovlastio don Rajka Markovića, župnika i dekana stolačkoga, da blagoslovi "Lurdsku špilju", podignutu u dvorištu župne crkve svetoga Ilije proroka.

